INSTYTUT GEOGRAFII
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

DOKUMENTACJA GEOGRAFICZNA

ZESZYT 1

UŻYTKOWANIE ZIEMI W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWOWSCHODNIEJ
LAND UTILIZATION IN EAST CENTRAL EUROPE

WYNIKI BADAŃ NA TERENIE CZECHOSŁOWACJI, WĘGIER I JUGOSŁAWII W LATACH 1962-1964
CASE STUDIES FROM CZECHOSLOVAKIA, HUNGARY AND YUGOSLAVIA

Opracowali:

W. Gadomski, W. Jankowski, W. Stola, R. Szczęsny, W. Tyszkiewicz

Opracowanie redakcyjne — R. Szczęsny

IG PAN

Warszawa
1967

WYKAZ ZESZYTÓW
PRZEGLĄDU ZAGRANICZNEJ LITERATURY GEOGRAFICZNEJ

za ostatnie lata

1963

1 **Teoria ośrodków centralnych**, art. 5, s. 180, zł 10,—
2 **Metody statystyczno-matematyczne w geografii ekonomicznej** s. 139 + ryc. nlb., zł 10,—
3/4 **Wybrane zagadnienia z oceanografii fizycznej**, art. 2, s. 204, zł 10,—

1964

1 **Założenia teoretyczne geografii zaludnienia**, art. 15, s. 140, zł 21,—
2 **Zadania i metody współczesnej klimatologii**, art. 10, s. 196, zł 24,—
3 **Wybrane zagadnienia krasu**, s. 164 + ryc. nlb., zł 24,—
4 **Zagadnienia z problematyki limnologicznej**, s. 180, zł 21,—

1965

1 **Zagadnienia kartografii ogólnej**, s. 138 + ryc. nlb., zł 21,—
2 **Problemy krajów rozwijających się**, 160 + nlb., zł 24,—
3 **Tendencje integracyjne i dezintegracyjne w geografii XIX i XX wieku**, s. 210, zł 21,—

1966

1 **Perspektywy rozwoju badań geograficznych**, s. 196, zł 27,—
2 **Ogólna teoria układów** (w druku)
3/4 **Geografia medyczna**, s. 199 + ryc. i tab. nlb., zł 24,—

1967

1 Praca zbiorowa — **Elementy nowszych koncepcji integracji nauk geograficznych** (w druku)
2 Praca zbiorowa — **Z metodyki badań osiedli o funkcjach centralnych** (w druku)

WYDAWNICTWA BIBLIOGRAFICZNE IG PAN

S. LESZCZYCKI, B. WINID — **Bibliografia Geografii Polskiej** 1945—1951 1956, s. 219, zł 29,—

S. LESZCZYCKI, J. PIASECKA, H. TUSZYŃSKA-RĘKAWKOWA B. WINID — **Bibliografia Geografii Polskiej** 1952—1953, 1957, s. 90 zł 24,—

S. LESZCZYCKI, H. TUSZYŃSKA-RĘKAWKOWA, B. WINID — **Bibliografia Geografi Polskiej**, 1954, s. 67, zł 15,—

Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografia** Poz. 1—168, 1956, s. 88, zł 13,50

Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografia** Poz. 169—468, 1956, s. 105, zł 16,—

Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografi** Poz. 469—876, s. 127, zł 24,—

Z. KACZOROWSKA — **Zestaw zagranicznych czasopism i wydawnictw seryjnych z zakresu nauk o Ziemi, znajdujących się w bibliotekach polskich**, 1958, s. 400, zł 100,—

S. LESZCZYCKI, J. PIASECKA, B. WINID — **Bibliografia Geografi Polskiej** 1936—1954, 1959, s. 315, zł 78,—

Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografia** Poz. 877—1209, s. 94, zł 20,—

Red. J. KOBENDZINA — **Polska Bibliografia Analityczna. Geografi** Poz. 1210—1686, s. 151, zł 20,—

Red. S. LESZCZYCKI — **Bibliografia Geografii Polskiej** — 1960, s. 32 zł 7,— (3 zesz. Dokumentacji Geograficznej).

INSTYTUT GEOGRAFII
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

DOKUMENTACJA GEOGRAFICZNA

ZESZYT 1

UŻYTKOWANIE ZIEMI W KRAJACH EUROPY ŚRODKOWOWSCHODNIEJ
LAND UTILIZATION IN EAST CENTRAL EUROPE

WYNIKI BADAŃ NA TERENIE CZECHOSŁOWACJI, WĘGIER I JUGOSŁAWII W LATACH 1962–1964
CASE STUDIES FROM CZECHOSLOVAKIA, HUNGARY AND YUGOSLAVIA

Opracowali:

V. Gadomski, W. Jankowski, W. Stola, R. Szczęsny, W. Tyszkiewicz

Opracowanie redakcyjne — R. Szczęsny

IG PAN

Warszawa
1967

Redaktor techniczny: W. Spryszyśnka

Nakład 500 egz.

Adres Redakcji: Instytut Geografii PAN, Warszawa
Krakowskie Przedmieście 30

Okładkę wydrukowano w Warszawskiej Druk. Naukowej
Zam. 393/67

SPIS TREŚCI

CONTENTS

WPROWADZENIE

Niniejszy zeszyt jest kontynuacją publikacji i założeń metodycznych zamieszczonych w Dokumentacji Geograficznej 2/3, 1966.

Opracowania oparte są na szczegółowym zdjęciu użytkowania ziemi na terenie Słowacji, Węgier i Jugosławii w latach 1962-1964. Badania przeprowadzone zostały w ramach planów współpracy między Polską Akademią Nauk a Akademiami Nauk: Słowacką, Węgierską i Związkową Radą Federacyjną do Spraw Nauki Jugosławii.

Na terenie Słowacji w roku 1964 w badaniach udział wzięli: z Polski - W.Biegajło, W.Gadomski, S.Hauzer z Zakładu Geografii Rolnictwa IG PAN oraz J.Gluziński z WSP w Gdańsku i Cz.Guzik z Katedry Geografii Ekonomicznej U.J. w Krakowie, ze Słowacji: K.Ivanička, J.Paulov i W.Lobotka z Katedry Geografii Ekonomicznej w Bratysławie.

Na Węgrzech w roku 1963 na terenie Badacsonytomaj z geografów polskich pracowali: W.Jankowski, D.Kowalczyk, W.Stola i R.Szczęsny oraz geografowie węgierscy: G.Enyedi i B.Sarfalvi z Instytutu Geografii WAN w Budapeszcie. Na terenie Harty: W.Jankowski, D.Kowalczyk, W.Stola i R.Szczęsny ze strony polskiej oraz I.Asztalos i B.Sarfalvi z IG WAW w Budapeszcie.

W 1964 roku na terenie Svetiny w Słowenii zdjęcie wykonali: J.Kostrowicki, W.Jankowski, R.Szczęsny i W.Tyszkiewicz ze strony polskiej oraz V.Kle-

menčič, J.Medved, M.Vojvoda, J.Lojk z Uniwersytetu w Ljubljanie, A.Marčič - dyrektor szkoły w Celje, M.Panov z Uniwersytetu w Skopje. M.Krasnici z Wydziału Ekonomicznego w Pristinie i N.Zubič z Uniwersytetu w Sarajewie. Na terenie Izoli na Istrii: J.Kostrowicki, W.Jankowski, R.Szczęsny i W.Tyszkiewicz ze strony polskiej i V.Klemencič, I.Vrišev, J.Kunaver, M.Lojk, M.Jersič z Uniwersytetu w Ljubljanie, J.Titl z Wyższej Szkoły Nauk Politycznych w Ljubljanie i N.Zubič z Sarajewa.

Władysław GADOMSKI

Z BADAŃ NAD UŻYTKOWANIEM ZIEMI W REGIONIE GÓRNEJ NITRY SPÓŁDZIELNIA NITRIANSKE SUČANY

Nitranske Sučany wieś i spółdzielnia produkcyjna o tej samej nazwie, będące jedną jednostką osadniczą i administracyjną, położone są w dolinie rzeki Nitricy /Słowacja/ w pobliżu obszaru dość silnie uprzemysłowionego. Zarówno bezpośrednie sąsiedztwo prężnego ekonomicznie ośrodka miejskiego jakim jest miasto Novaky, jak i występowania w pobliżu największego na Słowacji zagłębia węgla brunatnego z centrum w Handlowej, z którymi spółdzielnia ma dogodne połączenie komunikacyjne/drogi asfaltowe/, mają istotny wpływ na poziom, kierunki i rozwój gospodarki rolnej na tym terenie.

Pod względem administracyjnym spółdzielnia należy do okresu/powiatu/ Previdza w kraju /województwie/ Banska Bystrica.

W czasie badań przeprowadzonych w czerwcu 1964 roku przez geografów polskich i słowackich wykonano szczegółowe zdjęcia w zakresie użytkowania ziemi na obszarze około 890 ha. Badaniami objęta została zarówno spółdzielnia produkcyjna jak i własność indywidualna stanowiąca jedynie mieszkalną i gospodarczą zabudowę wsi łącznie z ogródkami przydomowymi. Z uwagi na niekompletne materiały statystyczne dla gospodarki indywidualnej, jak i jej minimalny udział

w produkcji globalnej rolnictwa badanej jednostki w niniejszym opracowaniu, omawiane będą głównie sposoby i wyniki gospodarowania spółdzielni.

1 Warunki środowiska geograficznego

Pod względem ukształtowania powierzchni obszar spółdzielni wykazuje duże zróżnicowanie. Występują tu przeważnie tereny równinne położone w dolinie rzeki Nitricy zwanej również Bielanką, będącą prawym dopływem Nitry, oraz tereny górzyste w postaci południowych i południowo-zachodnich stoków pasma gór Strażowskich. Dlatego też na stosunkowo niewielkim obszarze występują dość duże, dochodzące do 250 m różnice wysokości; od około 500 m n.p.m. w części zachodniej /najbliższe szczyty Smolova Hora 536 i Dubiny 612 m n.p.m./ do 246,2 m n.p.m. w części środkowej nad rzeką Nitricą.

Zróżnicowana rzeźba terenu w powiązaniu z budową geologiczną sprawiła, że są tu również różne gleby. Rędziny brunatne występują w postaci niewielkich płatów na stokach południowych. Gleby przejściowe między rędzinami a glebami brunatnymi przeważają na znacznych obszarach w partiach stokowych. Natomiast w części nizinnej w dolinie Nitricy na stożku napływowym zbudowanym z glin i piasków wykształciły się gleby brunatne i bielicowe. W sumie średniożyzne gleby spółdzielni w przeprowadzonej w Czechosłowacji rejonizacji produkcji rolnej zostały zaliczone do ziemniaczanego podgórskiego typu produkcyjnego. Ukształtowanie powierzchni oraz rozmieszczenie gleb ilustruje rycina 1.

Panujące na badanym obszarze warunki klimatyczne charakteryzują dane opracowane na podstawie 40-letnich obserwacji. Dłutość okresu wegetacyjnego

nie przekracza 200 dni. Średnia temperatura roczna wynosi +8,5°C, przy czym średnia temperatura stycznia wynosi -3°C, a lipca +18,6°C.

Podobnie jak rozkład temperatur, sprzyjającym dla rolnictwa jest również rozkład opadów. Ze średniego rocznego opadu wynoszącego 680 mm, aż 450 mm przypada na okres wegetacyjny. Średni opad w styczniu waha się od 30-40 mm, a w lipcu od 80-100 mm. Ilość dni z opadem dochodzi do 110 rocznie, z czego na opady śnieżne dające warstwę grubości od 70 do 100 cm przypada około 25 dni. Przeważającym kierunkiem wiejących tu wiatrów jest kierunek zachodni i północno-zachodni, przy czym nie są one zbyt silne /do 5° w skali Beaufort'a/ ani zbyt częste /dni bezwietrznych jest 25,2%/. Bardzo korzystnym jest również stopień nasłonecznienia, ponieważ ilość dni bezchmurnych w ciągu roku dochodzi do 60-ciu a ilość godzin ze słońcem do 2200.

W sumie, poza krótkim okresem wegetacyjnym i lokalnie dużych spadkach, warunki przyrodnicze z rolniczego punktu widzenia należy uznać za korzystne, a w partii górzystej z południową wystawą stoków szczególnie sprzyjające uprawom sadowniczym.

2 Stosunki społeczno-własnościowe i demograficzne

Obecnie na obszarze wsi Nitrianske Sučany istnieją jeszcze 2 formy własności: spółdzielcza i prywatna z tym, że głównym gospodarzem na tym terenie jest spółdzielnia założona w roku 1950. W pierwszym roku istnienia spółdzielnia zrzeszała niewielu członków i obejmowała powierzchnię zaledwie 30 ha. Do pełnego uspółdzielczenia doszło dopiero po 10 latach, kiedy to od roku 1960 w zasadzie cała wieś zaczęła gospodarować kolektywnie. Lata następne, a

zwłaszcza lata 1963-1964 są okresem silnego rozwoju gospodarki spółdzielni, głównie w zakresie maszynizacji i inwestycji budowlanych /przebudowa i rozbudowa urządzeń gospodarczych/.

Własność prywatna obejmuje w zasadzie tylko tereny objęte zabudową mieszkalną i gospodarczą z ogródkami przydomowymi mieszkańców wsi. Istnieją ponadto w obrębie użytków rolnych spółdzielni trzy niewielkie, kilkudziesięcio arowe enklawy gruntów będących własnością gospodarzy, którzy nie przystąpili do spółdzielni. Zasadniczo enklawy te z racji ich wielkości jak i sposobu wykorzystania /uprawa okopowych i sady/ można traktować na równi z działkami przyzagrodowymi spółdzielców. Z reguły każdy członek spółdzielni, poza ogródkiem przydomowym, ma działkę przyzagrodową. Wielkość posiadanej działki, której obszar nie może przekraczać 0,5 ha limitowana jest ilością zdeklarowanej pracy. Każdy jej posiadacz obowiązany jest do przepracowania w spółdzielni odpowiedniej ilości dniówek obrachunkowych, według zasady za 1 ar należy pracować 10 dni. W myśl tej zasady spółdzielca posiadający działkę 0,5 ha zobowiązany jest do odpracowania w ciągu roku aż 500 dniówek, czego nie zawsze jest w stanie wykonać sam. W takich przypadkach z jednej rodziny pracują w spółdzielni przynajmniej 2 osoby. Oczywiście praca ta nie jest formą odpłatności za posiadaną działkę, ponieważ każdy pracujący otrzymuje za pracę pełne wynagrodzenie w pieniądzach i naturaliach. Przykładowo w roku badanym wysokość dniówki obrachunkowej zaplanowano na 13,5 korony i 1,5 kg ziarna zbóż. Ponieważ zaplanowana dniówka w zależności od wykonania planu może ulec zmianie, podstawą do wypłat bieżących była dniówka wysokości 10 koron. Powstała różnica miała być wyrównana po zakończeniu roku gospodarczego i ostatecznym ustaleniu faktycznie osiągniętego w gospodarstwie

zysku. Stosowana forma odpracowania określonej ilości dniówek za otrzymaną działkę jest zabezpieczeniem się spółdzielni przed odpływem siły roboczej, której znaczny i stały deficyt odczuwa rolnictwo tych terenów. Na ogólną liczbę 1189 mieszkańców wsi w spółdzielni pracuje zaledwie 125 osób, z czego 119 pracuje w produkcji a 6 osób w administracji. Z pracowników zatrudnionych bezpośrednio w produkcji rolnej na 100 ha użytków rolnych przypada zaledwie 16 osób co przy nastawieniu spółdzielni na gospodarkę sadowniczą wymagającą dużych nakładów pracy żywej wskazuje na znaczny brak rąk do pracy. Problem ten występuje tu szczególnie ostro ponieważ większość sadów usytuowana jest na stokach,których duże spadki ograniczają często w ogóle wykluczają możliwość mechanizacji prac. Niekorzystną dla spółdzielni jest również struktura wieku i płci pracowników /tab.1/.

Z analizy wieku wynika, że aż 61% pracowników to ludzie mający powyżej 46 lat, z czego 1/3 to ludzie w wieku emerytalnym /ponad 60 lat/. Znamiennym jest fakt niemal zupełnego braku ludzi młodych /do 25 lat tylko 4 pracowników w tym 3 kobiety/. Tej niepożądanej "ucieczce" młodzieży i mężczyzn /ponad połowę - 52% - pracowników spółdzielni stanowią kobiety/ do zawodów pozarolniczych sprzyja sąsiedztwo zagłębia węglowego i silnie uprzemysławianych ośrodków miejskich oferujących intratne miejsca pracy.

Brak rąk do pracy, dający się szczególnie odczuwać w okresie nasilenia prac polowych, rozwiązywany jest dzięki pomocy sprowadzanych z miasta brygad roboczych pracujących na zasadzie prac społecznych, bądź w pełni odpłatnych.

Tabela 1

Struktura wieku i płci pracowników spółdzielni Nitrianske Sučany[x]

Wiek	Mężczyźni	Kobiety	Razem	%		
				Mężczyźni	Kobiety	Razem
do 25 lat	1	3	4	0,8	2,4	3,2
26-45 lat	17	27	44	13,6	21,6	35,2
46-60 lat	23	22	45	18,4	17,6	36,0
pow.60 lat	18	14	32	14,4	11,2	25,6
Razem	59	66	125	47,2	52,8	100,0

x Cały materiał statystyczny zestawiony w tabelach opiera się na materiałach ze sprawozdań spółdzielni Nitrianske Sucany.

3 Użytkowanie ziemi

Na badanym obszarze użytki rolne stanowią główną formę użytkowania ziemi. Lasy, tereny osiedleńcze oraz nieużytki zajmują łącznie zaledwie 10,5% ogólnej powierzchni spółdzielni. W ramach użytków rolnych na grunty orne przypada ponad 50%, na trwałe użytki zielone 30% i na uprawy trwałe 15% powierzchni.

Tabela 2

Użytkowanie ziemi
w spółdzielni Nitrianske Sučany[x]

Wyszczególnienie	Powierzchnia w ha	Powierzchnia w %
I UŻYTKI ROLNE	741,3	89,4
A. Grunty orne	405,7	49,0
w tym ogrody	1,1	0,2
B. Uprawy trwałe	113,9	13,7
C. Użytki zielone	221,7	26,7
łąki	45,2	5,4
pastwiska	176,5	21,3
II LASY	77,0	9,3
III ZABUDOWA	9,8	1,2
IV NIEUŻYTKI	0,6	0,1
Ogólna powierzchnia	828,7	100,0

[x] Nie obejmuje działek przyzagrodowych

Działki przyzagrodowe spółdzielców o łącznej powierzchni 58,2 ha obejmują wszystkie występujące rodzaje użytków, przy czym i tu największy udział mają użytki rolne.

Ogólnie kierunek użytkowania ziemi w badanej jednostce można określić jako wybitnie rolny, polowy z pastwiskami -

$$R_4 \; /O_3 + p_1 ps/^x$$

Rozmieszczenie poszczególnych użytków wiąże się ściśle z rzeźbą terenu. Grunty orne zajmują całą równinną dolinę rzeki, tutaj też znajdują się główne kompleksy łąkowe. Niewielkie kompleksy leśne pokrywają zbocza łagodnych wzniesień ograniczających od wschodu dolinę Nitricy. W części zachodniej i północno-zachodniej spółdzielni mającej najbardziej rozwiniętą rzeźbę w postaci stromych zboczy zamykających dolinę, znajdują się pastwiska /usytuowane na stokach i sięgające partii grzbietowych, sady usytuowane na łagodniejszych stokach południowych oraz tereny zabudowane zajmujące dno doliny /ryc. 1 i 2/.

a/ Sposoby i kierunki użytkowania gruntów ornych

Grunty orne spółdzielni tworzące jeden zwarty kompleks są w pełni wykorzystywane pod zasiewy. W związku ze stosowanym aktualnie 5-letnim płodozmianem, całość gruntów ornych podzielona jest na szereg pól uprawnych o bardzo różnej wielkości /od 3 do 25 ha/ przy czym najpowszechniej występującymi są parcele 8-12 hektarowe. W najbliższych planach

---

x Objaśnienia znaków na końcu wszystkich opracowań.

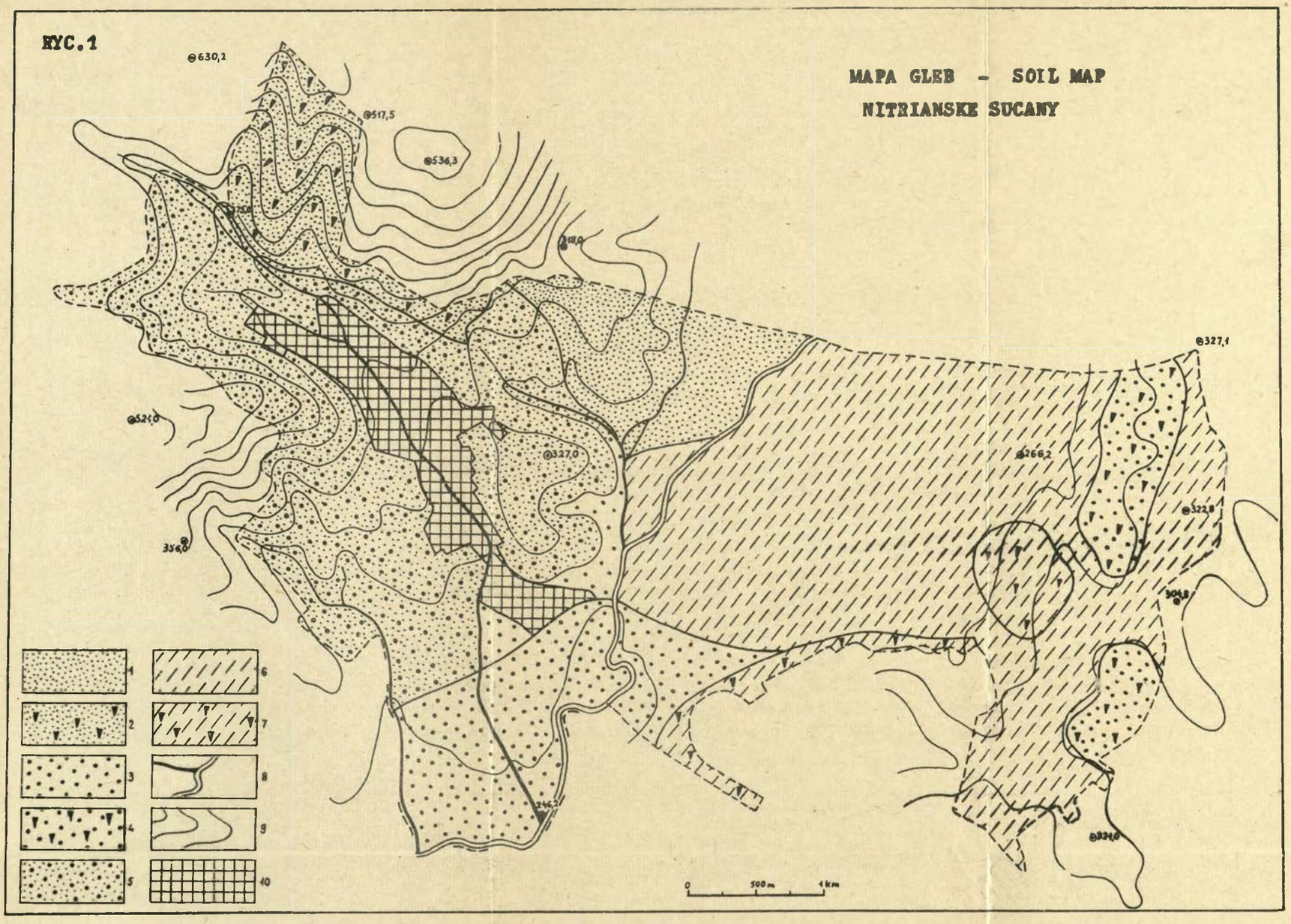

L e g e n d a

1 - rędziny brunatne ziem użytkowanych rolniczo, 2 - rędziny brunatne obszarów leśnych, 3 - gleby brunatne użytków rolnych strefy środkowo europejskiej, 4 - gleby brunatne leśne obszarów górskich, 5 - gleby przejściowe między rędzinami a glebami brunatnymi, 6 - słabo zbielicowane gleby użytków rolnych, 7 - słabo i średnio zbielicowane gleby obszarów leśnych, 8 - wody, 9 - poziomice, 10 - zabudowa.

L e g e n d

1 - brown rendzinas of agricultural lands, 2 - brown rendzinas of afforested areas, 3 - brown soils on arable lands of the Central European zone, 4 - brown soils of mountainous afforested areas, 5 - transitional soils /between rendzinas and brown soils/, 6 - weak podsols of agricultural lands, 7 - weak and average podsols of afforested areas, 8 - waters, 9 - contour lines, 10 - build up area.

Opracował W.Gadomski na podstawie mapy z artykułu Kolomana Tarábeka - PÔDNEGEOGRAFICKÝ NÁČRT HORNEJ NITRY opublikowanego w ACTA GEOLOGICA ET GEOGRAPHICA UNIVERSITATIS COMENIANAE - GEOGRAPHICA NR.1, Bratislava 1959. Wykreśliła W.Zakrzewska

Compleid by W.Gadomski on the basis of a map included in the article by Koloman Tarábeka - PÔDNEGEOGRAFICKÝ NÁČRT HORNEJ NITRY - ACTA GEOLOGICA ET GEOGRAPHICA UNIVERSITATIS COMENIANAE - GEOGRAPHICA NR.1, Bratislava 1959 Drawn by W.Zakrzewska.

półdzielnia przewiduje przejście na dwa płodozmiany: i 11-letni, co spowoduje również zmianę wielkości ól płodozmianowych. Po zlikwidowaniu wszystkich ma- ych i średnich parcel utworzone zostaną dla płodo- mianiu 7-letniego pola o wielkości 22-25 ha i dla łodozmianu 11-letniego pola od 20-21 ha.

Następstwo upraw w stosowanym 5-letnim płodozmia- ie jest następujące: 1. okopowe++/kukurydza, zien- iaki/, 2. zboża jare /głównie jęczmień z wsiewką oniczyny/, 3. koniczyna, 4. pszenica, 5. żyto lub ieszanki. Przedstawiony płodozmian w zależności od otrzeb bywa rozbudowywany do 6-letniego, wówczas po ieszankach przychodzi jeszcze raz pszenica lub w rzypadku wsiewki w zboża jare - lucerny i użytkowa- iu lucerniska przez następne 3-4 lata jako pastwi- ka. Wariant płodozmianu z lucerną nie ma większego naczenia gospodarczego z racji na małe ilości w ja- ich się ją uprawia /7,3 ha/. Poza uprawami w plonie łównym na obszarze 35 ha stosuje się również poplo- y w postaci mieszanek z przeznaczeniem na pasze zie- one /ok. 15 ha/ i na przyoranie jako nawóz zielony ok. 20 ha/.

Nawożenie pełne obornikiem stosuje się co 5 lat, ylko pod okopowe, w ilości 600 q na 1 ha. Ponadto tosuje się także każdego roku nawożenie mineralne od wszystkie uprawy w ilości: pod zbożowe 600 - 700 g/ha i pod okopowe, które poza nawożeniem organicz- ym otrzymują od 400-500 kg/ha /łącznie NPK masy/. Ku- urydza otrzymuje głównie nawożenie azotowe 800-900 g/ha wody amoniakalnej. Natomiast w grupie upraw trukturotwórczych najintensywniej nawożona jest ko- iczyna głównie nawozami fosforowymi - tomasyną w lości 700 kg/ha.

Dzięki pełnemu wyposażeniu spółdzielni we wszyst- ie potrzebne maszyny i urządzenia rolnicze większość rać polowych jest całkowicie zmechanizowana. Ma to dzwierciedlenie w wysokim wskaźniku mechanizacji

/2 traktory na 100 ha użytków rolnych/ przy czym wskaźnik ten jest bardziej wysoki w przypadku odniesienia do gruntów ornych - 3,7 traktora na 100 ha gruntów ornych. Wzięcie gruntów ornych za podstawę wskaźnika mechanizacji jest bardziej słuszne, ponieważ zarówno w sadach jak i na pastwiskach zajmujących w ramach użytków rolnych dużą powierzchnię /35%/ nie stosuje się żadnej lub prawie żadnej mechanizacji prac z racji na ich usytuowanie na stokach o dużym spadku. Za przykład, jak dużą wagę przywiązuje się do mechanizacji rolnictwa może posłużyć fakt, że mimo niewielkiego areału jaki zajmują warzywa /3 ha/, spółdzielnia do ich uprawy posiada 1 traktor ogrodniczy z całym zestawem narzędzi takich jak: pługi, kultywatory, opielacze, sypniki i inne.

Na oddzielne podkreślenie zasługują starania spółdzielni zmierzające do uregulowania stosunków wodnych. Na 200 ha gruntów ornych wymagających melioracji w roku badanym zmeliorowano przez założenie drenażu krytego 55 hektarów, przy czym na pozostałym obszarze prace melioracyjne były w pełnym toku, rokując ich szybkie zakończenie.

Z pośród wszystkich roślin uprawianych pierwsze miejsce zajmują rośliny ekstraktywne /1/2 powierzchni zasianej/, natomiast uprawy intensyfikujące i strukturotwórcze zajmują jednakowy areał uprawy po 25% powierzchni zasianej. W ramach grupy upraw ekstraktywnych przeważa pszenica ozima i jęczmień jary zajmujące razem ponad 80% powierzchni grupy. W ramach grupy intensyfikujących na pierwsze miejsce wybija się uprawa kukurydzy - głównie silosowej /ponad 30% powierzchni intensyfikujących a wśród roślin strukturotwórczych zdecydowanie dominuje koniczyna czerwona zajmująca prawie połowę powierzchni upraw tej grupy. Wśród warzyw zajmujących zaledwie 3% powierzchni intensyfikujących do-

RYC.2

MAPA UŻYTKOWANIA ZIEMI
LAND UTILIZATION MAP
NITRIANSKE SUCANY

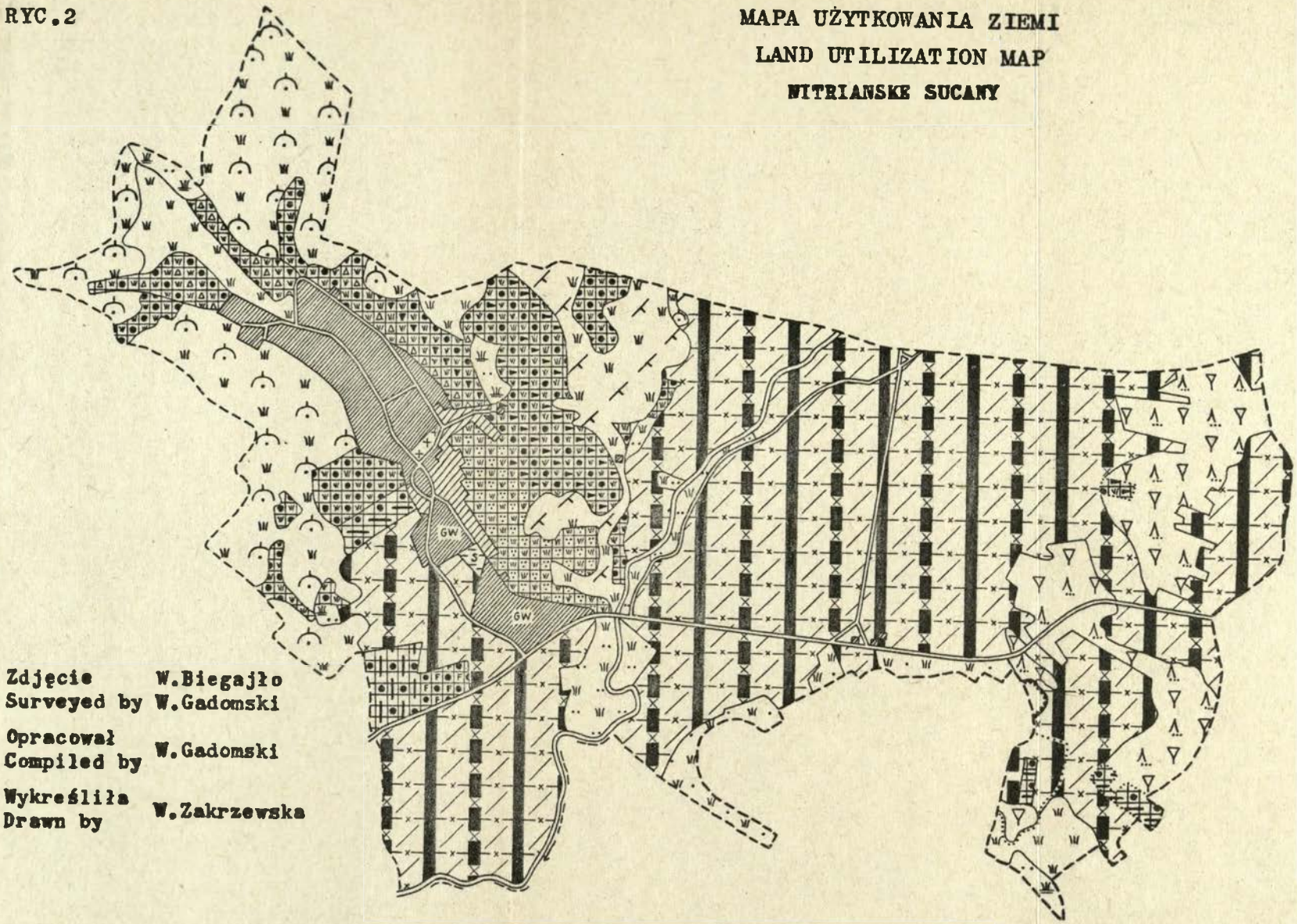

Zdjęcie W.Biegajło
Surveyed by W.Gadomski

Opracował W.Gadomski
Compiled by

Wykreśliła W.Zakrzewska
Drawn by

Objaśnienia do mapy na końcu tekstu
Key of symbols to the maps on the end of the text

mimuje kapusta /biała późna/, a z pozostałych gatunków w jednakowej proporcji uprawiane są: cebula, burak ćwikłowy, marchew i pietruszka. Dalszy rozwój warzywnictwa ma tu duże możliwości z racji na bliskie sąsiedztwo chłonnego rynku zbytu jakim jest silnie uprzemysłowiony okres Previdza. Dokładną analizę struktury zasiewów ilustruje tabela 3.

Wzajemne proporcje poszczególnych grup upraw oraz dominanta uprawy w ramach danej grupy pozwalają na określenie kierunku użytkowania gruntów ornych jako pszenno-jęczmiennego z kukurydzą i koniczyną - E_3tv, hs + I_1zm + S_1tp.

b/ Uprawy trwałe

Spółdzielnia Nitrianske Sučany powstałe na terenach o starej specjalizacji sadowniczej, co znajduje wyraz w stosunkowo dużej ilości sadów /prawie 14% powierzchni ogólnej spółdzielni/. Wszystkie sady użytkowane są współrzędnie z pastwiskami w przypadku sadów produkcyjnych, zbóż lub mieszanek pastewnych - w sadach młodych. Jedynie w jednym nowozałożonym sadzie obok zbóż uprawiane są truskawki. Cała 2-hektarowa plantacja truskawek jest nawadniana przy pomocy deszczowni. Zdecydowaną większość /ponad 80%/ stanowią sady pełnoprodukcyjne, z czego ponad połowa to dawne prywatne sady handlowe wchodzące obecnie w wiek poprodukcyjny. Stan w jakim się one znajdują wskazuje, że w latach ubiegłych nie prowadzono tu prawie żadnej gospodarki. Brak elementarnych zabiegów pielęgnacyjnych /prześwietlanie koron, nawożenie, walka ze szkodnikami/ doprowadził do zdziczenia drzewostanu a wypas bydła dokonał reszty.

Obecnie w gospodarce sadowniczej nastąpiła radykalna poprawa. Nowozakładane sady są utrzymywane w wysokiej kulturze. W sadach w pełni owocujących

wykonywane są wszystkie zabiegi pielęgnacyjne, a w ramach użytkowania współrzędnego wyeliminowano wypas bydła. Rozpoczęto także likwidację sadów starych poprzez stopniową wymianę drzew najmniej produkcyjnych, przy czym odbywa się ona głównie systemem gniazdowym, rzadziej wymieniane są drzewa pojedyncze, dąży się również do ujednolicenia i poprawy składu gatunkowego drzew. Obecnie wszystkie nowozałożone sady są jednogatunkowe o przewadze szlachetnych odmian jabłoni /Ionathan, Starking itp./, stanowiących prawie 70% drzewostanu w sadach. Po jabłoniach dalsze miejsce zajmują grusze /8,9%/, czereśnie /8,6%/ i śliwy /około 5% drzewostanu/. Z innych gatunków występują jeszcze wiśnie i orzechy włoskie, przy czym te ostatnie głównie w dawnych sadach prywatnych.

Prowadzona obecnie przez spółdzielnię polityka zmierzająca do podtrzymania i nasilenia sadownictwa zasługuje na pełną aprobatę, ponieważ na badanym terenie z racji na sprzyjające warunki fizyczne/odpowiednie warunki środowiska geograficznego/ ekonomiczne /bliskie i chłodne rynki zbytu/ oraz stare tradycje, sadownictwo posiada jak najlepsze perspektywy rozwoju

c/ Trwałe użytki zielone

Łąki i pastwiska zajmują znaczną powierzchnię /około 1/4 powierzchni ogólnej/ przy czym dominują tu zdecydowanie pastwiska stanowiące aż 80% powierzchni trwałych użytków zielonych. Wśród łąk przeważają łąki typu grondowego, użyźniane z gruntów ornych lub lasu, koszone 2 razy w roku /kompleksy położone nad rzeką Nitricą/ bądź użytkowane przemiennie /łąki ciągnące się wzdłuż południowej granicy spółdzielni/. Poza łąkami typu grondowego występują również w małych ilościach łąki bagienne,

rzy czym w części północno-zachodniej na terenach górzystych będą to typowe bagienne łąki wysiękowe ak zwane młaki. Częściowym zagospodarowaniem objęte są tylko łąki grondowe. Mają one uregulowane stosunki wodne, są użyźniane nawozami mineralnymi /solą potasową i superfosfatem w ilości 400 kg/ha/ oraz wapnowane. Przy niedużej wydajności - około 20 q/ha suchej masy, dostarczają siano o dość dobrej wartości pokarmowej. Zbiór siana odbywa się głównie przy pomocy kosiarki konnej, a suszenie dmuchawami powietrza w specjalnych pomieszczeniach.

Podawana w statystyce spółdzielni powierzchnia pastwisk /4/5 ogólnego areału trwałych użytków zielonych/ nie odzwierciedla stanu faktycznego. Aby otrzymać obraz prawidłowy należy zwiększyć powierzchnię pastwisk prawie o połowę, włączając pastwiska znajdujące się jako uprawa współrzędna w sadach. Przyczyną wypasania bydła w sadach jest brak dobrych wydajnych pastwisk, ponieważ te, którymi dysponuje spółdzielnia, poza małą wartością /słaba trawa oraz duży stopień zakwaszenia/ są także niekorzystnie położone na trudno, bądź zupełnie niedostępnych dla bydła stromiznach stokowych. W wielu miejscach, a zwłaszcza w partiach położonych najwyżej, las wkraca spowrotem na pastwiska w postaci samosiewu sosny i buka, a na stokach południowych dębu odrośniętego. Pastwiska zajmujące niższe i łagodniejsze stoki południowe porastają gęste zbiorowiska krzaczaste, typowe dla siedlisk grondowych o znacznym udziale dzikiej róży.

./ Lasy

Na lasy spółdzielni składają się 2 niewielkie obszary /9,3% powierzchni ogólnej/ zajmujące łagodne wniesienia ograniczające od wschodu dolinę Nitry. Są to dawne lasy prywatne, które przeszły we

wspólne użytkowanie z chwilą założenia spółdzielni Celem zapewnienia w lasach spółdzielni racjonalnej gospodarki, opiekę nad nimi sprawuje Zarząd Lasów Państwowych, który kieruje polityką rębną określając wielkość etatu rębnego. Pod nadzorem państwowym prowadzony jest także wyręb, natomiast spółdzielnia otrzymuje w zamian zezwolenie na zakup gotowej tarcicy. Pod względem gatunkowym lasy spółdzielni są dość różnorodne. Na występującym tu typowym siedlisku boru świeżego, a lokalnie grondu, przeważa sosna /50-70%/ i dąb /30-40% drzewostanu/ lokalnie wzrasta udział brzozy, pojedynczo występują również osika a grab tylko sporadycznie. W podszyciu dominuje wierzba iwa, tarnina oraz silny odrost dębu, sosny i osiki, bogate runo stanowią głównie: trawy, paproć, konwalijka, poziomka i inne.

Cały drzewostan jest różnowiekowy z tym, że wśród sosny przeważa drzewostan bliskorębny a wśród dębu młodnik.

e/ Osadnictwo

Tereny osiedleńcze reprezentowane są przez trzy formy zabudowy tworzące jeden duży zwarty kompleks /ryc.2/. Zabudowa prywatna z budynkami gospodarczymi i ogródkami warzywnymi zajmuje największy obszar będąc najstarszą częścią wsi. Druga forma - zabudowa prywatna typu willowego powstała w ostatnich latach. Powstała na obszarach położonych bliżej szosy głównej, przy czym proces zabudowy tej części wsi nie został jeszcze zakończony; zamieszkiwana jest głównie przez rodziny zatrudnionych i dojeżdzających do pracy w przemyśle bądź górnictwie. Trzecią formą zabudowy jest zabudowa gospodarcza spółdzielni o budownictwie charakterystycznym dla gospodarki wielkoprzestrzennej. Obejmuje ona tereny ciągnące się wzdłuż drogi dojazdowej, od szosy głównej do wsi, a jedynie zarząd i biura spół-

Tabela 3

Użytki rolne i ich wykorzystanie w spółdzielni Nitrianske Sučany[x]

Wyszczególnienie	ha	%			
		Użytków rolnych	Gruntów ornych	Powierzchni zasiewów	Danej grupy
I. GRUNTY ORNE	405,7	54,7	100,0	x	x
A. Uprawy ekstraktywne	238,0	32,1	58,7	55,0	100,0
pszenica ozima	102,5		25,4	23,7	43,1
żyto	26,0		6,4	6,0	10,9
jęczmień ozimy	5,0		1,2	1,1	2,1
jęczmień jary	94,7		23,3	21,9	39,8
owies	9,8		2,4	2,3	4,1
B. Uprawy intensyfikujące	96,8	13,0	23,8	22,4	100,0
rzepak ozimy	12,0		2,9	2,8	12,4
len	15,0		3,7	3,5	15,5
ziemniaki	18,6		4,6	4,3	19,2
buraki pastewne	17,0		4,2	3,9	17,6
warzywa	3,0		0,7	0,7	3,1
kukurydza silosowa	29,6		7,3	6,8	30,6
kukurydza na zielonkę	1,6		0,4	0,4	1,6
C. Uprawy strukturotwórcze	98,1	13,2	24,2	22,6	100,0
mieszanki strączkowo-zbożowe	17,0		4,2	3,9	17,3
koniczyna czerwona	47,4		11,7	10,9	48,3
lucerna	7,3		1,8	1,7	7,4
mieszanki jare zielone	6,0		1,5	1,4	6,1
pozostałe motylkowe zielone	20,4		5,0	4,7	20,9
Razem powierzchnia zasiewów[xx]	432,9	58,4	106,7	100,0	x
D. Ogrody	1,1	0,1	0,3	x	100,0
RAZEM GRUNTY ORNE	405,7	54,7	100,0	x	x
II. UPRAWY TRWAŁE	113,9	15,4	x	x	100,0
sady	111,9	x	x	x	98,2
sady z uprawą truskawek	2,0	x	x	x	1,8
III. TRWAŁE UŻYTKI ZIELONE	221,7	29,9	x	x	100,0
łąki	45,2	x	x	x	20,4
pastwiska	176,5	x	x	x	79,6
RAZEM UŻYTKI ROLNE	741,3	100,0	x	x	x

Nie obejmuje działek przyzagrodowych

Wliczono powierzchnię 27,2 ha sadów, gdzie uprawia się współrzędnie uprawy zbożowe, okopowe i pastewne.

Tabela

Produkcja globalna spółdzielni Nitrianske Sučany[x]

Wyszczególnienie	Produkcja w jednostkach naturalnych q, kg, l, szt.	Produkcja w jednostkach zbożowych	%%		
			produkcji globalnej	produkcji działu	produkcji grupy
PRODUKCJA GLOBALNA	x	19.294,9	100,0	x	1
I. Produkcja roślinna	q	12.728,6	66,0	100,0	1
A. Rośliny alimentacyjne	x	2.926,4	15,2	23,0	10
a/ ziarniste	x	2.527,5	13,1	19,9	8
pszenica ozima	2.136,0	2.136,0		16,8	7
żyto	391,5	391,5		3,1	1
b/ ziemniaki	268,0	67,0	0,4	0,5	
c/ warzywa	x	34,7	0,2	0,3	
d/ owoce i jagody	x	297,2	1,5	2,3	1
B. Rośliny przemysłowe	x	1.472,6	7,6	11,6	10
jęczmień browarny	918,9	918,9		7,2	6
len słoma	517,1	362,0		2,8	2
len ziarno	76,7	191,7		1,6	1
C. Rośliny pastewne	x	8.329,6	43,2	65,4	10
a/ ziarniste:	x	1.376,3	7,1	10,8	1
jęczmień	1.206,5	1.206,5		9,5	1
owies	107,0	107,0		0,8	
strączkowe	62,8	62,8		0,5	
b/ silosowe i korzeniowe:	x	2.113,4	11,0	16,6	2
kukurydza silosowa	10.000,0	1.100,0		8,6	1
buraki pastewne	7.657,0	765,7		6,0	
ziemniaki	991,0	247,7		2,0	
c/ siano i zielonki	x	4.839,9	25,1	38,0	5
koniczyna	7.320,0	1.298,0		10,2	1
lucerna zielona	1.536,0	230,4		1,8	
kukurydza zielona	4.027,0	523,5		4,1	
inne zielonki	7.433,0	963,4		7,6	1
łąki	837,0	251,1		2,0	
pastwiska	1.765,0	529,5		4,1	
słoma zbóż	8.790,0	1.044,0		8,2	1
II. Produkcja zwierzęca	x	6.566,3	34,0	100,0	
A. Mleko	243.288 l	1.703,0	8,8	25,9	10
B. Żywiec:	x	4.623,3	24,0	70,4	10
wołowy	38.865 kg	2.332,0		35,5	5
wieprzowy	44.789 kg	2.239,9		34,1	4
drób	857 kg	51,4		0,8	
C. Jaja	95.980 szt	240,0	1,2	3,7	10

[x] Bez produkcji działek przysagrodowych

dzielni mieszczą się w centrum wsi w starym budynku mieszkalnym. Cała zabudowa gospodarcza spółdzielni to nowe, utrzymane w bardzo dobrym stanie budynki murowane, wyposażone w liczne urządzenia mechaniczne jak poidła, transportery pasz, obornika i inne.

Wzdłuż centralnej ulicy wsi przepływa potok, nie jest on jednak głównym źródłem zaopatrzenia wsi w wodę. Woda pitna doprowadzana jest do domów wodociągiem, mającym ujęcie wody źródlanej powyżej wsi.

Głównym materiałem budowlanym jest cegła z tym, że domy stare zbudowane są z cegły suszonej a nowe z cegły palonej. Wszystkie domy kryte są dachówką.

Dobrze zorganizowana sieć placówek usługowych /gospoda, sklepy/, pełny stopień elektryfikacji, oraz dobre połączenia komunikacyjne z pobliskimi ośrodkami miejskimi i przemysłowymi powodują, że wieś zaczyna zatracać swój charakter przekształcając się powoli w małe osiedle typu podmiejskiego.

4 Produkcja roślinna

Produkcja roślinna spółdzielni wynosi 17,2 jednostek zbożowych z 1 ha użytków rolnych. Obniżają ją niewątpliwie zajmujące dużą powierzchnię a mało wydajne pastwiska i nisko produktywne sady. W wypadku odniesienia tylko produkcji z gruntów ornych w stosunku do ich powierzchni, wielkość produkcji wzrośnie prawie dwukrotnie osiągając 28,8 jednostek zbożowych z 1 ha gruntów ornych. Jednakże i w tym przypadku nie jest to wynik zadawalający, który by odzwierciedlał w pełni możliwość spółdzielni w tym dziale produkcji. Wzrost produkcji winien tu nastąpić przede wszystkim poprzez podniesienie plonowania upraw, ponieważ uzyskiwane aktualnie przez spółdzielnie plony utrzymują się raczej na niskim lub średnim

poziomie. I tak w roku 1963 plony głównych upraw były następujące: pszenicy ozimej 22 q/ha, jęczmienia ozimego 20 q/ha, jęczmienia jarego 21,4 q/ha, żyta 15 q/ha, owsa 11 q/ha, ziemniaków 67 q/ha oraz buraków pastewnych i kukurydzy silosowej po 450 q/ha. Uzyskiwane przez spółdzielnię w niektórych latach znacznie wyższe plony np.: pszenicy i jęczmienia 30 q/ha, żyta 20 q/ha, owsa 24 q/ha i ziemniaków do 180 q/ha mogą być przykładem jej możliwości i wskazują, że w tej dziedzinie pozostaje jeszcze wiele do zrobienia.

W produkcji roślinnej /tab.4/ uprawy pastewne swym znacznym udziałem /prawie 2/3 produkcji roślinnej/ wybijają się zdecydowanie na pierwsze miejsce. W ramach tej grupy największy udział w produkcji /58%/ mają uprawy z przeznaczeniem na siano i zielonki, natomiast spośród wszystkich uprawianych roślin pastewnych prawie połowę ich całej produkcji dają łącznie: kukurydza, koniczyna i jęczmień. Drugie miejsce /1/4 produkcji roślinnej/ zajmują rośliny alimentacyjne a właściwie pszenica ozima, która daje aż 86% produkcji całej grupy.

Z roślin przemysłowych dających 11,6% produkcji roślinnej, obok jęczmienia browarnego uprawiany jest również len z głównym przeznaczeniem na włókno.

Tak wyraźna dominanta upraw pastewnych określa ogólny kierunek produkcji roślinnej jako pastewny o przewadze roślin pastewnych w uprawie polowej.

5 Hodowla i produkcja zwierzęca

W dziedzinie hodowli istnieją jeszcze duże możliwości jej rozwoju. Wynika to z dość znacznego areału trwałych użytków zielonych jak i wysokiej, w

ramach upraw polowych produkcji pasz. Obecny poziom hodowli jest niski i wyraża się zaledwie liczbą 44,2 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych /tab.5/. W prawdzie podana obsada[x] zwierząt hodowlanych nie obejmuje z powodu braku danych hodowli przyzagrodowej członków spółdzielni, która w większości bazuje na paszach wyprodukowanych w spółdzielni, ale nawet po jej przyłączeniu obsada inwentarza w odniesieniu do całości użytków rolnych wzrosła by minimalnie.

W strukturze hodowli mierzonej w sztukach dużych naczelną pozycję zajmuje bydło - 3/4 sumy sztuk dużych. Hodowane krowy rasy pstrokato słoweńskiej o użytkowym typie mięsno-mlecznym mają niską wydajność mleka /około 1800 l.rocznie/. W sumie bydlęcy żywiec i mleko /liczone w jednostkach zbożowych/ dają prawie 2/3 całej produkcji zwierzęcej, co jest wyrazem prowadzonej polityki spółdzielni zmierzającej do specjalizacji w hodowli bydła.

Trzoda chlewna w strukturze hodowli zajmuje zaledwie 17%. Przeważają świnie rasy białej - typu mięsnego, które po osiągnięciu 100 kg żywej wagi przeznaczane są na sprzedaż. Reprodukcja stada prowadzona jest na miejscu w spółdzielni. Produkcja żywca wieprzowego liczona w jednostkach zbożowych zajmuje w dziale produkcji zwierzęcej równorzędną pozycję z produkcją żywca wołowego tj. przeszło 1/3 produkcji działu.

Chów drobiu reprezentowany jest w spółdzielni przez jedną niewielką fermę kurzą z liczbą 1200 kur rasy Leghorn. Ferma nastawiona jest głównie na produkcję jaj, która w porównaniu z produkcją kurcząt rzeźnych jest pięciokrotnie większa.

---

[x] /ilość sztuk na jednostkę powierzchni/

Mimo wysokiego stopnia mechanizacji, konie - aczkolwiek jest ich niewiele /17 sztuk/ - w dalszym ciągu odgrywają ważną rolę w gospodarce spółdzielni. Używane są głównie do prac polowych przy uprawach współrzędnych w sadach a także do transportu pasz.

Porównanie poszczególnych działów globalnej produkcji zwierzęcej wskazuje, że zdecydowanie dominuje tu produkcja żywca wieprzowego i wołowego, stanowiące aż 2/3 całości produkcji zwierzęcej. Następne miejsce udziałem 1/4 produkcji działu zajmuje produkcja mleka, natomiast jaja i drób nie odgrywają w gospodarce spółdzielni ważniejszej roli /tab.4/. W sumie produkcja zwierzęca nie jest jeszcze wysoka i wynosi zaledwie 8,8 jednostek zbożowych z 1 ha użytków rolnych, ale w ciągu najbliższych lat w związku z nastawieniem się spółdzielni na specjalizację hodowlaną /głównie bydła/ należy spodziewać się szybkiego i dużego wzrostu produkcji tego działu.

6 Produkcja globalna i towarowa

Produkcja globalna spółdzielni wynosząca 19,3 tys. jednostek zbożowych nie jest zadawalająca, co znajduje odzwierciedlenie w zaledwie średnim poziomie produktywności rolnictwa /26,0 jednostek zbożowych z 1 ha użytków rolnych/.

Przechodzenie gospodarstwa na specjalizację sadowniczo-hodowlaną znajduje już odzwierciedlenie w strukturze produkcji globalnej. W dziedzinie produkcji roślinnej stanowiącej 2/3 produkcji globalnej dominują rośliny pastewne. Ich duży udział związany jest z rozwijającej się w ramach produkcji zwierzęcej /1/3 produkcji globalnej/ hodowli bydła.

Tabela 5

Hodowla zwierząt w spółdzielni Nitrianske Sučany[x]

Wyszczególnienie	Liczba sztuk	Liczba sztuk dużych	Udział w % sztuk dużych	sztuk na 100 ha użytków rolnych	
				rzeczywistych	dużych
Konie:	17	19,4	5,9	2,3	2,6
robocze	15	18,0			
młode	2	1,4			
Bydło:	397	248,2	75,7	57,6	33,5
krowy	157	157,0	47,9	15,6	15,6
jałówki 1-3 lat	60	42,0			
cielęta do 3 m-cy	22	2,6			
młodzież od 3 m-cy do 1 roku	108	21,6			
byczki bukaty	50	25,0			
Trzoda:	450	56,5	17,2	60,7	7,6
knury	2	0,6			
maciory	53	15,9			
prosięta	221	11,05			
warchlaki	97	9,7			
tuczniki	77	19,25			
Drób:					
kury	1200	3,6	1,1	161,9	0,5
Razem	x	327,7	100,0%	x	44,2

[x] Bez hodowli członków spółdzielni

Tabela 6

Wielkość i struktura produkcji towarowej w spółdzielni Nitrianske Sučany

Wyszczególnienie	Produkcja w jednostkach naturalnych	Produkcja w jednostkach zbożowych	%	
			produkcji towarowej	produkcji działu
I. PRODUKCJA ROŚLINNA[x]	xq	2.755,7	33,1	100,0
a/ Alimentacyjne	x	1.195,2	14,3	43,4
pszenica	487,8	487,8	5,9	17,7
żyto	150,0	150,0	1,8	5,4
ziemniaki	915,4	228,8	2,8	8,3
warzywa	x	34,7	0,4	1,3
owoce i jagody	x	293,9	3,5	10,7
b/ Przemysłowe	x	1.383,4	16,7	50,2
jęczmień browarny	918,9	918,9	11,1	33,3
len włókno	517,1	362,0	4,4	13,2
len nasienie	41,0	102,5	1,2	3,7
c/ Pastewne	x	177,2	2,1	6,4
burak pastewny	1.657,0	165,7	2,0	6,0
siano łąkowe	35,0	10,5	0,1	0,4
II. PRODUKCJA ZWIERZĘCA	x	5.576,9	66,9	100,0
Mleko	213.361 l	1.493,5	17,9	26,8
w tym z działek przyzagrodowych	8.028 l	56,2	0,7	1,0
Żywiec:	x	3.798,2	45,6	68,1
wołowy	28.503 kg	1.710,2	20,5	30,7
w tym z działek przyzagrodowych	702 kg	42,1	0,5	0,8
wieprzowy	40.732 kg	2.036,6	24,5	36,5
drób	857 kg	51,4	0,6	0,9
Jaja	114.077szt	285,2	3,4	5,1
w tym z działek przyzagrodowych	18.097szt	45,2	0,5	0,8
R A Z E M	x	8.332,6	100,0	x

[x] Bez produkcji działek przyzagrodowych

Ogólnie dla rolnictwa spółdzielni można określić kierunek produkcji jako pastewny z udziałem hodowli, kukurydziano-koniczynowy z pszenicą oraz hodowlą bydła i trzody chlewnej -

$$V_3/a_1 tv + p_2 zm,tp/ + A_1 bt,ss$$

Zmiana obecnego kierunku produkcji rolnej spółdzielni zwłaszcza w dziale produkcji roślinnej nastąpi niewątpliwie po wejściu w wiek produkcyjny nowo zakładanych sadów. Aktualnie sady, mimo zajmowania dużej powierzchni /15,3% powierzchni użytków rolnych/ mają bardzo znikomy udział w produkcji /zaledwie 2,3% produkcji roślinnej/.

W odwrotnym stosunku do struktury produkcji globalnej pozostaje struktura produkcji towarowej, gdzie na pierwsze miejsce wybija się produkcja zwierzęca /2/3 produkcji towarowej/. Struktura tego działu produkcji towarowej pozostaje w tych samych proporcjach co w produkcji globalnej. Pierwsze miejsce zajmuje zdecydowanie produkcja żywca /2/3 towarowej produkcji zwierzęcej/, przy prawie równorzędnym udziale żywca wołowego i wieprzowego - ten ostatni nieco dominuje. Z pozostałych grup jedynie mleko posiada większy udział /1/4 towarowej produkcji zwierzęcej/, natomiast produkcja jaj i drobiu, podobnie jak w produkcji globalnej nie odgrywa tu większej roli. Strukturę produkcji towarowej ilustruje tabela 6.

W towarowej produkcji roślinnej prawie równorzędny udział z wybijającą się na pierwsze miejsce grupą roślin przemysłowych /50,2%/ mają rośliny alimentacyjne /43,3% produkcji działu/. W ramach tych grup zdecydowanie dominują jęczmień browarny i pszenica dając łącznie ponad połowę całej roślinnej produkcji towarowej. Udział roślin pastewnych a zwłaszcza udział siana w produkcji towarowej spółdzielni jest wynikiem małego jeszcze nasilenia hodowli wska-

zując jednocześnie, że przejście gospodarstwa na specjalizację hodowlaną rozpoczęto od zapewnienia własnej bazy pokarmowej. W pełni towarowy charakter mimo ich niewielkiej produkcji mają uprawy warzywnicze i sadownicze dające razem zaledwie 12% roślinnej produkcji towarowej.

Rolnictwo spółdzielni charakteryzuje się obecnie bardzo wysoką wydajnością 154 jednostek zbożowych na 1 pracownika /wynik wysokiego stopnia mechanizacji/, wysokim stopniem towarowości - 43% i wysokim poziomem towarowości - 11,2 jednostki zbożowe z 1 ha użytków rolnych. Natomiast kierunek specjalizacji gospodarki rolnej można określić jako hodowlany - mięsny z produkcją mleka, jęczmienia browarnego i pszenicy -

$$V_1 /hb,tv/ + A_3 /m_2 bt,ss + l_1/$$

Władysław GADOMSKI

LAND UTILIZATION IN THE UPPER NITRA VALLEY /SLOVAKIA/ THE CASE OF THE COLLECTIVE FARM OF NITRIANSKE SUČANY

The area under study is characteristic for high intensity of the agricultural land utilization. Agricultural land accounts for 90% of the total area and of the remaining land uses 9.3% is occupied by forests, 1.2% is a build-up area - $R_4/o_3+p_1ps/$.

The Collective Farm of Nitrianske Sučany, similarly to the neighbouring areas, is a well developed orchard zone having old and rich traditions in this field; however in agricultural land arables dominate /60%/ and they are fully utilized for crops. Among them extractive crops are dominant, then go, intensifying and structure forming crops all defining the general orientation in land utilization as heat-barley with maize and clover - $E_3tv,hs+I_1zm+S_1tp$.

In spite of high mechanisation in farming /3,7 tractors per 100 ha of arable land/ the collective farm continues to suffer lack of manpower especially in orchard production. This is why many orchards have in recent years been neglected. Presently efforts are being made to improve the level of orchard economy: new orchards with trees of high quality are established and old orchards are provided with new trees.

Another basis of the highly specialized agricultural economy is cattle breeding developing on fodder produced on arable lands.

The occurring changes are already evident in the actual structure of gross production which is oriented towards fodder with the share of stock-breeding, maize-clover with wheat and cattle and pigs breeding - V_3 /$a_1$tv + $p_2$zm, tp/ + A_1bt, ss.

In commercial production - animal production with beef cattle, pork hogs and milk cattle dominante.

Summing up, the agriculture of the collective farm under survey is characteristic for an average level of production /26.0/ grain units per 1 ha of arable land/, high labour productivity viz. 154 grain units per one person employed in agriculture /being the result of high mechanization/ and a high percentage of commercial production /43%/and high market ability accounting for 11.2 grain units per 1 ha of arable land.

Roman SZCZĘSNY,
Władysława STOLA

ROLNICZE UŻYTKOWANIE ZIEMI W MIĘDZYRZECZU DUNAJU I CISY NA PRZYKŁADZIE WSI HARTA

Przeprowadzone badania terenowe nad użytkowaniem ziemi na Węgrzech objęły swym zasięgiem wieś Hartę, położoną nad Dunajem, w odległości 100 km na południe od Budapesztu, przy drodze Budapeszt - Kalocsa, okręg /megye/ Bacs-Kiskun, obwód /jaraś/Dunavecse.

Na obszarze administracyjnym wsi /12161,5 ha/ występują trzy spółdzielnie produkcyjne /Beke, Lenin i Uj Elet/, jedno gospodarstwo państwowe /Allampuszta/ oraz 70 małych gospodarstw indywidualnych o powierzchni 140 ha. Badaniami objęte zostały dwie spółdzielnie produkcyjne /Beke i Lenin/, oraz osiedle Harta.

1 Warunki środowiska geograficznego

Harta leży na terenie dwu jednostek fizjograficznych, doliny Dunaju ciągnącej się pasem szerokości 20-30 km od Vac aż do południowej granicy państwa, oraz w części wschodniej na terenach wydmowych międzyrzecza Dunaju i Cisy. Grunty wsi stanowią przeważnie tereny równinne /93-100 m n.p.m./. W części zachodniej grunty orne powstały przez osuszenie

i zagospodarowanie podmokłej i zabagnionej doliny Dunaju. Mimo istniejących obwałowań teren ten jest sporadycznie zalewany w czasie wysokich stanów wód Dunaju.

Tereny położone na wschód od Dunaju to tereny łąkowe i stepowe, które w większości zostały zamienione na grunty orne, a częściowo są nadal wykorzystane jako pastwiska.

Na całym terenie występują procesy alkalizacji, które na skutek nieprzepuszczalnego podłoża prowadzą do zasolenia gleby, oraz istnienia charakterystycznych wykwitów solnych.

Na badanym terenie gleby występują w układzie pasowym:

a/ Gleby aluwialne o miąższości 55-65 m ciągną się pasem 2-3 km szerokości wzdłuż Dunaju, zaliczane są do II i III klasy bonitacyjnej. Są to najbardziej urodzajne gleby, przeznaczone głównie pod uprawę warzyw i buraków cukrowych. W obniżeniach gleby te ulegają procesom zasolenia.

b/ Czarne ziemie łąkowe i stepowe o miąższości 45-50 cm, stanowią przeważającą większość gleb badanego terenu i zaliczane są do III klasy bonitacyjnej. Zajęte są głównie pod uprawę pszenicy i kukurydzy.

c/ Gleby alkaliczne i sołonczaki, oraz gleby stepowe zasolone o miąższości do 40 cm zajmują drobne fragmenty w części wschodniej badanego terenu. Zalicza się je do IV klasy bonitacyjnej i zajęte są głównie przez ubogie pastwiska. W okresie wiosennym tereny te są okresowo podtopione, w czasie zaś lata przesuszone, jedynie w zagłębieniach występują zasolone wody zastoiskowe. Pokrywa je charakterystyczna roślinność halofitowa.

Szata roślinna na tym terenie reprezentowana jest z jednej strony przez lasy i zarośla topolowe, trzciny i szuwary nad brzegiem Dunaju, z drugiej zaś przez roślinność trawiastą, stepową i roślinność terenów zasolonych, występującą w części wschodniej opracowanego obszaru. Większość terenu pozbawiona jest roślinności krzewiastej i drzew, a dominują tereny gruntów ornych. Badany teren położony w strefie klimatu Wielkiej Niziny Węgierskiej charakteryzuje się surowymi zimami i gorącymi latami. Średnia roczna temperatura 10-11°, stycznia -1,8° i lipca +21,9°. Absolutne amplitudy temperatur dochodzą do około 75° /od -32,2° do +41,0°/. Kontynentalny charakter klimatu tego terenu podkreślają jeszcze bardziej dzienne wahania temperatur, np. w styczniu od +17,0° do -32,0° i w czerwcu od +1,3° do +38,6°.

Średnie roczne opady wahają się w granicach 550-600 mm /Kalocsa 378 mm/, z minimum przypadającym w okresie zimy /30-35 mm opadu w miesiącu/ i maximum w maju i czerwcu /około 65 mm opadu w miesiącu/. Teren ten posiada bardzo wysokie nasłonecznienie, wynoszące ponad 2050 godzin w roku, co wpływa między innymi dodatnio na rozwój uprawy warzyw, a zwłaszcza znanej węgierskiej papryki. Stosunkowo niskie opady zastąpione są nawadnianiem sztucznym przy pomocy deszczowni i tym samym deficyt wody w okresie wegetacji roślin pokrywany jest przez nawodnienie, co umożliwia wprowadzanie dużej specjalizacji w gospodarce rolnej.

2 Struktura agrarna i ludność

Na terenie Harty występują 3 formy własności, gospodarka państwowa, spółdzielcza oraz prywatna. Ta ostatnia na terenie Węgier jest już formą zanikającą. Gospodarstwa prywatne pozostały jedynie na terenach

słabych gruntów, z dala od osiedli, na terenach o starych tradycjach winiarskich /Tokaj, okolice Balatonu itp./.

W okresie badań poszczególne formy własności na terenie Harty zajmowały następujący odsetek powierzchni.

Gospodarka spółdzielcza - 62,5%
Gospodarka państwowa - 36,3%
Gospodarka indywidualna - 1,2%

Rozwój spółdzielczości na tym terenie datuje się od 1949 roku. Do tego czasu formą panującą była gospodarka indywidualna o przewadze gospodarstw małych /2/3 ogółu gospodarstw/ oraz niewielkim udziale gospodarstw średnich. Występowały tu też gospodarstwa wielkoobszarowe. Po drugiej wojnie światowej gospodarstwa powyżej 50 ha uległy częściowej reformie rolnej, na rzecz gospodarstw najmniejszych, zaś gospodarstwa wielkoobszarowe zostały przekształcone w gospodarstwa państwowe.

Struktura gospodarstw przed reformą rolną przedstawiała się następująco:

Klasy wielkości gospodarstw	Ilość gospodarstw	Powierzchnia gospodarstw
0 - 0,5 ha	248	89,04 ha
0,5 - 2,5 ha	864	1.133,00 ha
2,5 - 25 ha	418	3.174,48 ha
25 - 50 ha	16	582,40 ha
50 - 250 ha	13	1.728,72 ha
250 - 500 ha	5	1.438,08 ha
500 - 1500 ha	2	2.080,40 ha
Powyżej 1500 ha	2	5.062,32 ha

Objęte badaniami spółdzielnie produkcyjne powstały w latach 1949 /Lenin/ i 1950 /Beke/ jako

spółdzielnie III typu, a od 1959 roku przekształcone zostały w typ I /najwyższy typ spółdzielczości/.

Grunty gospodarstw spółdzielczych występują w jednym kompleksie, a jedynie użytki zielone /pastwiska/ znajdują się w pewnym oddaleniu i są częściowo użytkowane wspólnie przez wszystkie trzy spółdzielnie. Stary układ pól w trakcie procesu uspółdzielczania uległ likwidacji, a powstał w jego miejsce nowy, dostosowany do gospodarki wielkoobszarowej. Grunty zostały podzielone na pola uprawowe o wielkości 5-40 ha, przy czym najmniejsze występują w pobliżu Dunaju i zajęte są pod uprawę warzyw, największe zaś położone z dala od wsi użytkowane są pod uprawę pszenicy i kukurydzy.

Członkowie spółdzielni mają prawo do posiadania działek przyzagrodowych o wielkości 0,56 ha /1 hold/, nie wszyscy jednak z tego prawa korzystają. Na działkach przyzagrodowych uprawiane są głównie warzywa /w pobliżu zabudowań/ oraz kukurydza na jednym polu, wspólnie dla wszystkich członków posiadających działki.

Liczba członków w spółdzielni Beke wynosiła 424, w spółdzielni Lenin - 526, przy czym w Beke 92 osoby, a w spółdzielni Lenin 60 osób to emeryci. Z ogółu pracujących w spółdzielni, 30% zatrudnionych było przy produkcji zwierzęcej, 70% przy produkcji roślinnej. W administracji obydwu spółdzielni zatrudnionych było w sumie 33 osób. Członkowie zatrudnieni bezpośrednio w produkcji podzieleni byli na brygady robocze liczące 5 do 60 osób, w zależności od wykonywanej pracy. Poszczególne brygady robocze dzieliły się na mniejsze grupy robocze, wyspecjalizowane w produkcji określonych płodów, jak np. produkcji papryki, cebuli itp. Członków danej grupy dobierano na ogół spośród jednej rodziny. W obydwu spółdzielniach po odliczeniu ludności w wieku przedprodukcyjnym, poprodukcyjnym, oraz zatrudnio-

nych w administracji na 100 ha użytków rolnych przypadało około 15 osób, co przy posiadaniu pełnego wyposażenia w maszyny rolnicze było całkowicie wystarczalne do prowadzenia racjonalnej gospodarki.

Członkowie spółdzielni otrzymywali wynagrodzenie miesięczne w wysokości 75% wielkości uposażenia ubiegłorocznego, a pozostała część w końcu roku, po obliczeniu dochodu rocznego spółdzielni.

Płace w roku badanym kształtowały się następująco: w brygadach polowych w zależności od wykonywanych prac od 800 do 1400 forintów miesięcznie płacy podstawowej, dostawano też dodatek w wysokości 18 kg kukurydzy lub pszenicy, lub ekwiwalent pieniężny za każdą dniówkę roboczą. Do tego dochodziły jeszcze premie rozliczane na końcu roku obrachunkowego uzależnione od wysokości wzrostu produkcji. W brygadach zatrudnionych przy produkcji zwierzęcej, w oborze wynosiły one 2000 - 2200 forintów, na fermie kurzej 1700 - 2000 forintów miesięcznie. Oprócz tego członkowie spółdzielni i ich rodziny zatrudniani byli okresowo, np. przy zbiorze winogron, otrzymując 5-7 forintów za 1 godzinę pracy.

3 Użytkowanie ziemi

Cechą charakterystyczną badanego obszaru jest bardzo wysoki, przekraczający 95% udział użytków rolnych w ogólnej powierzchni /tab.1/. Wysoki jest również udział gruntów ornych od 4/5 powierzchni w spółdzielni Lenin do 3/4 w spółdzielni Beke, a następnie użytków zielonych /1/5 i 1/3 ogólnej pow./, wykorzystanych głównie jako pastwiska. Pozostałe formy użytkowania jak np. lasy i nieużytki zajmują bardzo małe

RYC.1

MAPA UŻYTKOWANIA ZIEMI

LAND UTILIZATION MAP

H A R T A

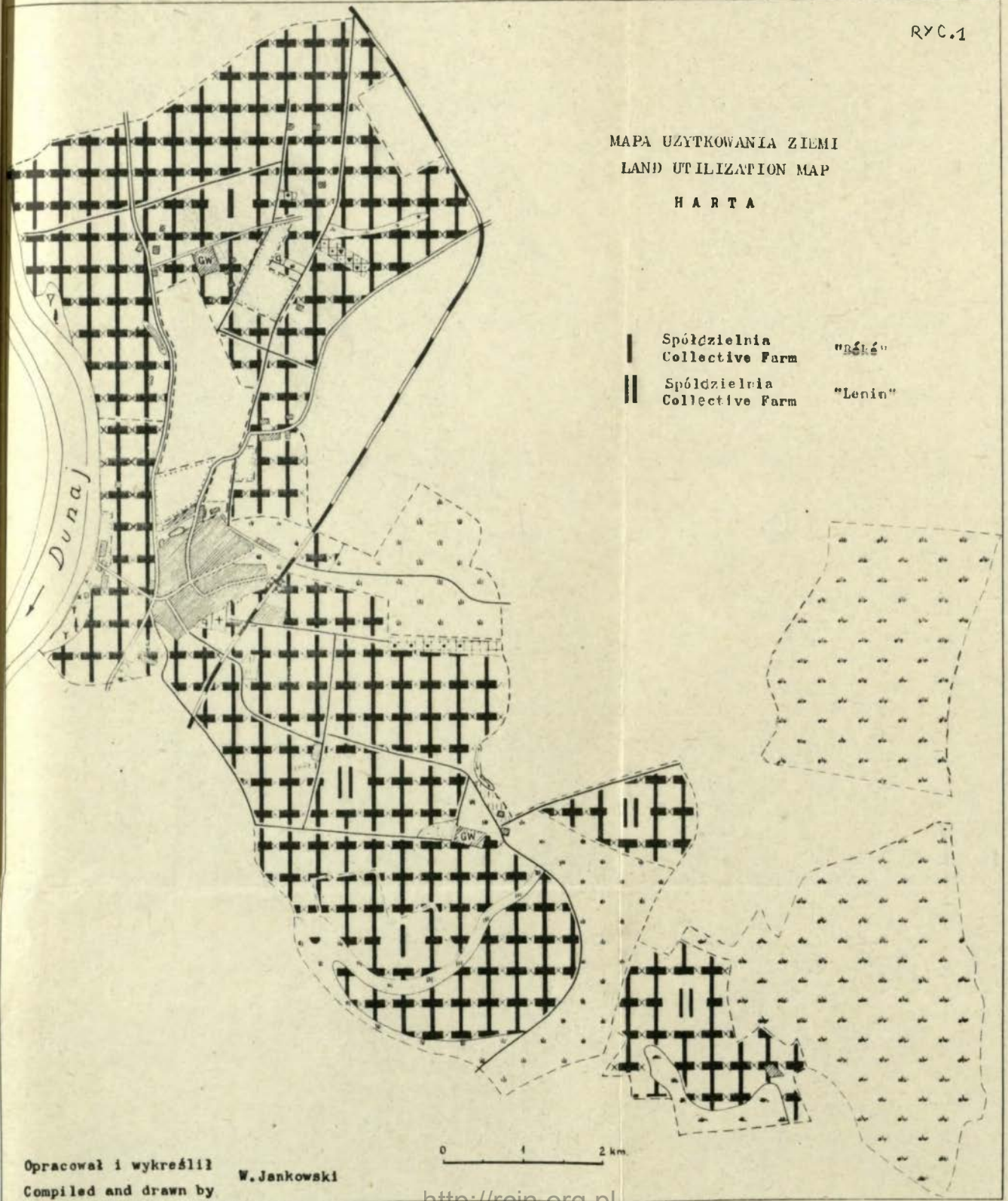

Opracował i wykreślił
Compiled and drawn by W. Jankowski

Tabela 1

Struktura użytkowania ziemi

Lp.	Wyszczególnienie	Beke		Lenin	
		Powierzchnia			
		ha	%	ha	%
1.	Grunty orne	1.699,6[1]	74,6	1.974,6[2]	63,2
2.	Uprawy trwałe	17,0	0,7	28,0	0,9
	w tym				
	sady	17,0	0,7	16,8	0,5
	winnice	-	-	11,2	0,4
3.	Trwałe użytki zielone	448,0	19,7	1.067,9	34,2
	w tym				
	łąki	-	-	33,6	1,1
	pastwiska	448,0	19,7	1.034,3	33,1
	Razem użytki rolne	2.164,6	95,0	3.070,5	98,3
4.	Lasy	56,0	2,4	21,3	0,6
5.	Tereny pod zabudowę[3]	40,4	1,7	34,2	1,1
6.	Inne[4]	20,0	0,9	-	-
	Razem	2.281,0	100,0	3.126,0	100,0

[1] W tym 187 ha to działki przyzagrodowe członków spółdzielni.
[2] W tym 201,6 ha to działki przyzagrodowe członków spółdzielni.
[3] W tym połowę zajmują zabudowania gospodarcze spółdzielni.
[4] Drogi dojazdowe, wody itp.

powierzchnie i nieodgrywają większej roli /ry[illegible]/. Stan ten przedstawiał się zresztą w podobny sposób w latach międzywojennych, kiedy to użytki rolne na terenie całej wsi Harta zajmowały 90,1% powierzchni, z czego grunty orne 56,8%, użytki zielone 32,0%. Tak więc mimo zmian form własnościowych władania ziemią, struktura użytkowania ziemi nie uległa jednak zmianie.

Różnice w odsetku gruntów ornych i użytków zielonych w badanych spółdzielniach wynikają głównie z tego, że spółdzielnia Beke przejęła w przeważającej części tereny naddunajskie, oraz położone na północ od wsi tereny od dawna użytkowane jako grunty orne, zaś spółdzielnia Lenin objęła tereny w znacznej mierze położone wyżej, na wschód od Dunaju o glebach mniej urodzajnych, których duże partie pozostały nadal użytkowane jako słabe pastwiska. /Tab.1/.

Udział poszczególnych form użytkowania ziemi w obu badanych spółdzielniach wskazuje, że panuje tu system użytkowania ziemi polowy z pastwiskami /Beke - R_4/O_3+p_1ps/ Lenin - R_4/O_3+p_1ps/.

a/ Grunty orne

W obydwu spółdzielniach uprawa gruntów ornych jest w wysokim stopniu zmechanizowana, jedynie pewne zabiegi pielęgnacyjne odbywają się przy użyciu siły ludzkiej. Orki prowadzone są wyłącznie przy użyciu traktorów, o głębokości od 25 do 50 cm, np. pod pszenicę 30-35 cm, kukurydzę około 50 cm, warzywa 40 cm itp. Średnio na 1 traktor przypada około 80 ha gruntów ornych. Sprzęt zbóż jak też ziemniaków, jest prawie w pełni zmechanizowany, a jedynie zbiór warzyw i tytoniu odbywa się głównie ręcznie. Stopień mechanizacji prac polowych w obydwu spółdzielni ch jest bardzo wysoki, np. spółdzielnia Beke posiada 20 traktorów, 2 kombajny zbożowe, 2 sno-

powiązałki, 2 kosiarki, 3 kombajny do produkcji pa silosowych, 10 siewników, 2 kombajny do zbioru ku kurydzy, oraz cały szereg innych maszyn rolniczych Podobnie przedstawia się wyposażenie w maszyny rol nicze w spółdzielni Lenin.

Nawożenie gleb w obydwu spółdzielniach jest st sunkowo wysokie i wynosi około 30 ton obornika n 1 ha gruntów ornych. Dawany jest on głównie pod ro liny okopowe /ziemniaki, buraki cukrowe, kukurydzę na ogół co 4 lata, a jedynie pod warzywa co 2-3 la ta /tab.2/. Stosowane są też nawozy sztuczne, głów nie fosforowe i potasowe, w ilości 4 q pod pszeni cę, 5-6 q pod buraki cukrowe, oraz 7 q pod warzyw i kukurydzę.

Blisko 1/3 gruntów ornych jest nawadniana. Na wadniane są głównie tereny zajęte pod uprawę warzy buraków cukrowych i kukurydzy, przy pomocy deszczo ni, wodą przepompowywaną z Dunaju, bądź też wodą z studni głębinowych. Plany obydwu spółdzielni prze widują objęcie całego terenu nawadnianiem, główni przez budowę kanału dostarczającego wodę z Dunaj do przepompowni oraz na terenach położonych dal przez rozbudowę studni głębinowych.

Na terenach, gdzie występuje zasolenie gle prowadzone są zabiegi odsalające jak przepłukiwani gleby, wapnowanie itp.

W obydwu spółdzielniach stosowane są podob płodozmiany. Generalnie można wyróżnić 2 rodzaje pł dozmianów:

A. Płodozmian warzywniczy 5-letni występujący n terenach położonych nad Dunajem i zajęty pod u prawę warzyw. Przez cztery lata uprawiane są wa rzywa /papryka, cebula, groszek zielony, pomid ry i inne/ w piątym roku pastewne, pastewne si losowe /kukurydza bądź słonecznik/ lub pszenic

Tabela 2

Zużycie słomy i produkcja obornika

Lp.	Wyszczególnienie	Roczne zużycie słomy na 1 szt.	Roczna produkcja obornika	Spółdzielnia Beke			Spółdzielnia Lenin		
				Sztuk	Zużycie słomy	Produkcja obornika	Sztuk	Zużycie słomy	Produkcja obornika
1.	Konie	18,0	66,0	31	558	2.046	28	404	1.848
2.	Krowy	15,0	110,0	210	3.150	23.100	300	4.500	33.000
3.	Jałówki	15,0	65,0	360	5.400	23.400	600	9.000	39.000
4.	Cielęta	4,0	15,0	150	600	2.250	190	760	2.850
5.	Maciory	6,0	30,0	220	1.320	6,600	175	1.050	5.250
6.	Tuczniki	1,5	11,0	1.000	1.500	16.500	1.600	2.400	17.600
7.	Prosięta	2,0	3,0	610	1.220	1.830	1.150	2.300	3.450
8.	Owce	1,0	10,0	1.500	1.500	15.000	2.000	2.000	3.000
	Razem	-	-	-	15.248	90.727	-	22.414	105.998

Spółdzielnia Beke

Produkcja słomy w roku 24.835 q

Zużycie słomy w ciągu roku 15.248

Pozostaje 9.587 q

Wyprodukowano 90.726 q obornika. Przy nawożeniu co 4 lata daje 210 q obornika na 1 ha gruntów ornych.

Spółdzielnia Lenin

Produkcja słomy w roku 47.100 q

Zużycie słomy 22.414

Pozostaje 24.686 q

Wyprodukowano obornika 105.998 q. Przy nawożenie co 4-5 lat daje 220-270 q obornika na 1 ha gruntów ornych.

B. Płodozmian zbożowo-okopowo-pastewny 8-letni występujący w dwu wersjach:

a/ Kukurydza^{++} - pszenica lub jęczmień - buraki cukrowe lub ziemniaki - słonecznik lub strączkowe jadalne - lucerna /przez okres 4 lat/

b/ Kukurydza^{++} - pszenica lub silosowe /kukurydza lub słonecznik na zielono/ - słonecznik - jęczmień lub mieszanki zbóż - lucerna /przez okres 3 lat/ - pszenica.

W ramach dwu przedstawionych wersji płodozmianów 8-letnich na poszczególnych polach kolejność następujących po sobie upraw ulega pewnym modyfikacjom, uzależnionym w pewnej mierze od warunków glebowych oraz odległości danego pola od wsi. Tak więc po kukurydzy na pole wchodzi pszenica, jęczmień lub owies, w trzecim roku buraki cukrowe lub ziemniaki, w czwartym słonecznik lub strączkowe jadalne itp.

Po roślinach zbożowych przychodzą na ogół jako poplony kukurydza i słonecznik z przeznaczeniem na kiszonki.

Na niektórych polach położonych w części wschodniej zdala od wsi występuje od 10 lat monokulturowa uprawa kukurydzy i pszenicy. Jedynie co 4 lata stosowane jest pełne nawożenie obornikiem, bez nawadniania pod pszenicę i z nawadnianiem pod kukurydzę. Uzyskiwane plony są jednak niższe niż na polach objętych płodozmianem.

Plony w obydwu spółdzielniach są stosunkowo wysokie. Z 1 ha otrzymuje się 28-30 q pszenicy, 24-26 q jęczmienia, 22 q owsa, kukurydzy na ziarno na terenach nawadnianych 60-66 q i 35-40 na terenach nienawadnianych, 120 q ziemniaków i 70-80 q ziemniaków wczesnych, 66 q papryki, 150 q cebuli, 350 q buraków cukrowych, 20 q ziarna słonecznika i około 340 q zielonej masy na kiszonki. Uzyskiwane plony są

średnio o 30% wyższe od średnich plonów obwodu /jaraś/ Dunavécse.

Na terenie obydwu spółdzielni główną rolę grają 2 grupy upraw, a mianowicie intensyfikujące i ekstraktywne. Rośliny strukturotwórcze zajmują znacznie niższy odsetek zasiewów /około 1/6/ /tab.3/.

Wśród roślin intensyfikujących dominuje głównie kukurydza /2/3 całości grupy/, a pozostałe uprawy z wyjątkiem warzyw nie mają większego znaczenia. Przed uspółdzielczeniem gospodarstwa indywidualne uprawiały warzywa jedynie na własne potrzeby, obecnie zaś od kilku lat uprawa warzyw znacznie się rozszerzyła i ma charakter czysto handlowy. Część warzyw dostarczana jest na rynek budapeszteński, część zaś do zakładów przetwórczych.

W grupie roślin ekstraktywnych dominuje pszenica /3/5 całosci grupy/, występuje też duży udział jęczmienia. Wśród strukturotwórczych przeważa lucerna /ponad 1/2 całości grupy/, duży jest również udział roślin przeznaczonych na kiszonki i zielonki /kukurydza i słonecznik na zielono/.

Kierunki użytkowania gruntów ornych w badanych spółdzielniach określić można zatem następująco:

A. Spółdzielnia Beke

Ekstraktywne	- 38,5%	w tym	pszenica	59,8%
Intensyfikujące	- 43,8%	"	kukurydza	59,5%
Strukturotwórcze	- 17,7%	"	lucerna	70,0%

Kierunek E_2tv+I_3zm - kukurydziano-pszeniczny

B. Spółdzielnia Lenin

Ekstraktywne	- 38,6%	w tym	pszenica	58,9%
Intensyfikujące	- 44,8%	"	kukurydza	61,7%
Strukturotwórcze	- 16,6%	"	lucerna	45,1%

Kierunek E_2tv+I_3zm - kukurydziano-pszeniczny

Użytki rolne w spółdzielniach produkcyjnych

Wyszczególnienie			Beke				Lenin			
			ha	%			ha	%		
				użytków rolnych	gruntów ornych	grupy		użytków rolnych	gruntów ornych	grupy
I.	Grunty orne		1.699,6	78,5	x	x	1.974,6	64,3	x	x
	A.	Uprawy ekstraktywne	655,2	30,2	38,5	100,0	761,6	24,8	38,6	100,0
		Pszenica	392,0	18,1	23,1	59,8	448,0	14,6	22,7	58,9
		Jęczmień	224,0	10,3	13,1	34,2	302,4	9,8	15,3	39,7
		Owies	22,4	1,0	1,3	3,4	11,2	0,4	0,6	1,4
		Mieszanki zbożowe	16,8	0,8	1,0	2,6	-	-	-	-
	B.	Uprawy intensyfikujące	743,7	34,4	43,8	100,0	886,5	28,9	44,8	100,0
		Ziemniaki	61,6	2,8	3,6	8,3	39,2	1,2	2,0	4,4
		Kukurydza	442,4	20,5	26,0	59,5	546,0	17,9	27,7	61,7
		Buraki cukrowe	78,4	3,7	4,6	10,5	67,2	2,2	3,4	7,6
		Buraki pastewne	-	-	-	-	5,6	0,2	0,3	0,6
		Rzepa pastewna	2,8	0,1	0,2	0,4	-	-	-	-
		Papryka	39,2	1,8	2,4	5,3	39,2	1,2	2,0	4,4
		Cebula	42,0	1,9	2,5	5,6	40,3	1,3	2,1	4,5
		Melony	2,8	0,1	0,2	0,4	-	-	-	-
		Selery	-	-	-	-	4,5	0,1	0,2	0,5
		Groszek zielony	-	-	-	-	22,4	0,7	1,1	2,6
		Pozostałe	-	-	-	-	10,1	0,3	0,5	1,1
		Tytoń	5,6	0,2	0,3	0,8	-	-	-	-
		Len	-	-	-	-	56,0	1,8	2,8	6,3
		Słonecznik	68,9	3,3	4,0	9,2	56,0	1,8	2,8	6,3
	C.	Uprawy strukturotwórcze	300,7	13,9	17,7	100,0	326,5	10,6	16,5	100,0
		Groch zielony	14,0	0,7	0,8	4,7	-	-	-	-
		Groch	28,0	1,3	1,6	9,3	78,4	2,5	4,0	24,0
		Lucerna	210,6	9,7	12,5	70,0	147,3	4,8	7,4	45,1
		Koniczyna	-	-	-	-	28,0	0,4	1,4	8,6
		Trawy	-	-	-	-	39,2	1,3	2,0	12,0
		Proso pastewne	-	-	-	-	33,6	1,1	1,7	10,3
		Silosowe	48,2	2,2	2,8	16,0	-	-	-	-
		R a z e m	1.699,6	x	100,0	x	1.974,6	x	100,0	x
II.	Uprawy trwałe		17,0	0,8	x	100,0	28,0	0,9	x	100,0
	Sady		17,0	0,8	x	100,0	16,8	0,5	x	60,0
	Winnice		-	-	-	-	11,2	0,4	x	40,0
III.	Trwałe użytki zielone		448,0	20,7	x	100,0	1.067,9	34,8	x	100,0
	Łąki		-	-	-	-	33,6	1,1	x	3,1
	Pastwiska		448,0	20,7	x	100,0	1.034,3	33,7	x	96,9
Ogółem użytki rolne			2.164,6	100,0	x	x	3.070,5	100,0	x	x

W obydwu spółdzielniach stosuje się zatem ten sam kierunek użytkowania gruntów ornych, typowy dla niziny węgierskiej, nawiązujący zresztą do stosowanych na tym terenie kierunków w gospodarce indywidualnej przed uspółdzielczeniem. Zmiany jakie nastąpiły dotyczą głównie wzrostu udziału warzyw, roślin silosowych oraz lucerny.

Nieco odmiennie przedstawia się powyższe zagadnienie na działkach przyzagrodowych będących w bezpośrednim posiadaniu członków. Stosowany tu kierunek możnaby określić jako wybitnie intensywny z przewagą kukurydzy i warzyw, charakterystyczny zresztą dla działek przyzagrodowych tych okolic.

b/ Uprawy trwałe

Uprawy trwałe zajmują na terenach spółdzielni bardzo małe powierzchnie i z tej racji nie odgrywają większej roli. Reprezentowane są przez sady owocowe i winnice, występujące bądź jako uprawy współrzędne /Spółdzielnia Beke/, bądź też oddzielnie. Sady pełnoprodukcyjne występują głównie łącznie z winnicami, młode zaś sady, głównie morelowe, z międzyrzędową uprawą roślin pastewnych.

W porównaniu z okresem przed uspółdzielczeniem powierzchnia winnic uległa znacznemu zmniejszeniu /około 50%/. Uległo likwidacji cały szereg małych winnic porozrzucanych po całym terenie, pozostały jedynie większe, bądź te które tworzyły zwarte kompleksy.

Plony owocow z 1 ha wynoszą około 15-20 q jabłek, 10-25 q moreli, 3-6 q wiśni i są przeznaczone głównie na własne potrzeby. Tak niskie stosunkowo plony są wynikiem: z jednej strony małej gęstości zadrzewienia spowodowanej współrzędnością uprawy z winną latoroślą, z drugiej zaś wiekiem drzew. Całkiem inaczej przedstawia się ta sprawa w sadach nowo zakła-

danych, których produkcja przeznaczona jest głównie na rynek.

Winnice, głównie w wieku produkcyjnym, są prowadzone systemem palikowym, nawożone co 4 lata i 2-3 razy w roku okopywane i opryskiwane. Wydajność waha się od 25-40 q winogron z ha. Daje to średnio 20-30 hektolitrów wina czerwonego, gatunku "Kadarka". Wino podobnie jak i owoce przeznaczone jest głównie na potrzeby własne członków spółdzielni.

Na działkach przyzagrodowych oraz w ogrodach przydomowych występują drzewa owocowe na ogół łącznie z uprawą warzyw. Nadwyżki owoców sprzedawane są na miejscowym targu.

c/ Trwałe użytki zielone i leśne

Trwałe użytki zielone reprezentowane są niemal wyłącznie przez pastwiska. Łąki w ilości 33,6 ha występują tylko w spółdzielni Lenin.

Pastwiska zaliczyć można do dwóch typów siedliskowych. Wśród pól, w południowej części badanego terenu występują pastwiska grondowe suche, we wschodniej części obszaru wsi są to resztki dawnych stepów. Te ostatnie o glebach słabych /IV klasy bonitacyjnej/, często zasolone na skutek nieprzepuszczalnego podłoża. Lokalnie ulegają one podsiąkaniu w okresie wiosennym, a wysychaniu w czasie lata. W zagłębieniach przez cały prawie rok stagnują wody zasolone, w wyniku czego rozwija się w sąsiedztwie roślinność halofityczna. Na pozostałych terenach dominuje kostrzewa nibywowcza /Festuca pseudovina/ oraz bylice /Artemisia moritima/. W okresie lata roślinność trawiasta zwarta wysycha. Są to pastwiska przeznaczone głównie do wypasu owiec z charakterystycznymi studniami i wodopojami o niskiej produktywności, niemal całkowicie nieza-

gospodarowane. Plany spółdzielni przewidują zagospodarowanie obecnych pastwisk poprzez budowę kanałów odprowadzających wody zasolone, oraz częściowe ich nawodnienie wodami słodkimi.

Użytki leśne na badanym terenie zajmują minimalne powierzchnie. Są to drobne fragmenty łęgów nadrzecznych nad Dunajem, topolowe i topolowo-wierzbowe, oraz zakładane głównie na słabych glebach i nieużytkach lasy akacjowe i wreszcie śródpolne plantacje topoli /Spółdzielnia Lenin/, kontraktowane przez przemysł drzewny. Lasy topolowo-wierzbowe nad Dunajem są na ogół różnowiekowe z przewagą drzew w wieku produkcyjnym. Lasy akacjowe i topolowe są lasami młodymi.

4 Hodowla

Podstawą hodowli zwierząt w badanych spółdzielniach są przede wszystkim uprawiane na gruntach ornych rośliny pastewne, dostarczające bądź pasz treściwych /głównie kukurydza na ziarno/, bądź pasz objętościowych /głównie siana lucerny/ oraz silosowych i zielonek /kukurydza i słonecznik, strączkowe pastewne i mieszanki/. Pastwiska użytkowane są głównie dla wypasu owiec.

W stosunku do powierzchni użytków rolnych spółdzielni, pogłowie tak w sztukach rzeczywistych jak i w sztukach przeliczeniowych nie jest wysokie/tab.4/. W sztukach przeliczeniowych daje to 35,6 sztuk dużych w spółdzielni Beke i 42,8 sztuk dużych w spółdzielni Lenin.

Oprócz zespołowej gospodarki hodowlanej prowadzonej w spółdzielniach, rozwinęła się też hodowla prowadzona indywidualnie przez członków spółdzielni.

Opiera się ona na paszach własnych oraz zakupionych w spółdzielni. W początkowym okresie uspółdzielczania hodowla na działkach przyzagrodowych była poważnie ograniczona. Doświadczenia produkcyjne i sytuacja gospodarcza kraju wpłynęły jednak na złagodzenie ograniczeń, w wyniku czego obecnie każdy członek spółdzielni może posiadać 1 krowę, 2 jałówki opasowe, 5 owiec, oraz dowolną liczbę sztuk trzody chlewnej i drobiu. W stosunku do powierzchni działek pracowniczych na 100 ha użytków rolnych przypada 227,7 sztuk dużych w spółdzielni Beke i 255,7 sztuk dużych w spółdzielni Lenin.

Potraktowane łącznie pogłowie zwierząt należących do spółdzielni i jej członków wynosi w spółdzielni Beke 52,2 sztuk dużych, a w spółdzielni Lenin 59,6 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych.

W hodowli bydła dominuje węgierska rasa nizinna nastawiona na produkcję mleka, oraz na opas /bukaty/. Bydło mleczne zajmuje 1/3 całości stada. Przeciętna waga krowy mlecznej wynosi 600-650 kg, o wydajności mleka 2980 litrów rocznie, przy zawartości tłuszczu od 3,8 do 4,2%.

Bydło opasowe mięsne, osiąga w wieku 2-3 lat 350-450 kg i jest wówczas sprzedawane. Około 10-15% cieląt przeznacza się rocznie na powiększenie stada krów mlecznych, resztę zaś na hodowlę mięsną. Uboju cieląt nie stosuje się w ogóle.

Hodowla bydła prowadzona wyłącznie w oborze, oparta jest głównie na paszach treściwych, sianie i paszach silosowych. Dzienna dawka pokarmowa dla krów mlecznych i starszych opasów wynosi średnio około 41,5 kg masy, z tego 3,5 kg stanowią pasze treściwe, 4 kg siano lucerny, 4 kg słoma i 30 kg pasze silosowe lub zielonki.

W hodowli trzody chlewnej dominują świnie rasy białej, bekonowej, które w wieku 8 miesięcy osiąga-

Tabela 4

Hodowla zwierząt

Wyszczególnienie	Spółdzielnia					Członkowie spółdzielni					Razem				
	Sztuki	Suma w sztukach dużych	Udział w sztukach dużych w %	Sztuki rzeczyw. na 100 ha uż. rolnych	Sztuk dużych na 100 ha uż. rolnych	Sztuki	Suma w sztukach dużych	Udział w sztukach dużych %	Sztuki rzeczyw. na 100 ha uż. rolnych	Sztuk dużych na 100 ha uż. rolnych	Sztuki	Suma w sztukach dużych	Udział w sztukach dużych %	Sztuki rzeczyw. na 100 ha uż. rolnych	Sztuk dużych na 100 ha uż. rolnych
I. Spółdzielnia Beke															
1. Konie	31	34,7	4.9	1.5	1,8	-	-	-	-	-	31	34,7	3,1	1,4	1,6
w tym stare	26	31,2				-					26	31,2			
młode	5	3,5				-					5	3,5			
2. Bydło	400	326,0	46,4	20,2	16,5	320	259,0	60,6	170,1	138,1	720	585,0	51,8	33,3	27,0
w tym krowy	120	150,0				90	117,0				210	267,0			
jałówki i bukaty	200	160,0				160	128,0				360	288,0			
cielęta	80	16,0				70	14,0				150	30,0			
3. Trzoda chlewna	1100	202,5	28,8	55,6	10,2	730	144,0	33,8	398,1	76,8	1830	346,5	30,6	84,5	16,0
w tym maciory	190	57,0				30	9,0				220	66,0			
tuczniki	500	125,0				500	125,0				1000	250,0			
prosięta	410	20,5				200	10,0				610	30,5			
4. Owce	1500	140,0	19,9	75,9	7,1	-	-	-	-	-	1500	140,0	12,4	69,3	6,5
w tym stare	1300	130,0				-					1300	130,0			
młode	200	10,0									200	10,0			
5. Drób						5020	24,1	5,6	2675,9	12,8	5020	24,1	2,1	231,9	1,1
w tym kury	-					3520	21,1				3520	21,1			
kurczaki	-					1500	3,0				1500	3,0			
pantarki	-					-					-	-			
indyki	-					-					-	-			
Razem	x	703,2	100,0	x	35,6	x	427,1	100,0	x	227,7	x	1130,3	100,0	x	52,2
II. Spółdzielnia Lenin															
1. Konie	28	30,4	2,5	1,0	1,1	-	-	-	-	-	28	30,4	1,6	0,[illegible]	1,0
w tym stare	20	24,0									20	24,0			
młode	8	6,4									8	6,4			
2. Bydło	560	471,0	39,2	19,5	16,8	530	427,0	67,9	215,6	173,7	1090	908,0	48,8	35,0	29,2
w tym krowy	150	195,0				150	195,0				300	390,0			
jałówki i bukaty	70	14,0				120	24,0				190	38,0			
cielęta	70	14,0				120	24,0				190	38,0			
3. Trzoda chlewna	2000	337,5	27,5	69,8	11,8	925	172,5	27,4	376,3	70,1	2925	509,7	27,5	94,0	16,4
w tym maciory	150	45,0				25	7,5				175	52,5			
tuczniki	1000	250,0				600	150,0				1600	400,0			
prosięta	850	42,5				300	15,0				1150	57,2			
4. Owce	2000	180,0	14,7	69,8	6,3	-	-	-	-	-	2000	180,0	9,7	64,3	5,8
w tym stare	1600	160,0									1600	160,0			
młode	400	20,0									400	20,0			
5. Drób	61000	198,0	16,1	2128,4	6,8	6200	29,2	4,7	2522,3	11,9	67200	227,2	12,4	2159,5	7,2
w tym kury	5000	30,0				4200	25,2				9200	55,2			
kurczęta	40000	80,0				2000	4,0				42000	84,0			
pantarki	10000	40,0									10000	40,0			
indyki	6000	48,0									6000	48,0			
Razem	x	1226,9	100,0	x	42,8	x	628,7	100,0	x	255,7	x	1855,3	100,0	x	59,6

ją wagę 100-110 kg. Około 10% stada stanowią maciory, dając średnio 10-15 prosiąt w ciągu roku.

Podstawową paszą w hodowli trzody jest kukurydza oraz pasze silosowe z własnego gospodarstwa oraz pasze treściwe, kupowane.

Poważną rolę w gospodarce hodowlanej spółdzielni odgrywają również owce. Hoduje się je na wełnę i mięso. Wydajność wełny od 1 sztuki wynosi 3,5-4 kg. Około 20% owiec przeznacza się rocznie na ubój.

Hodowla drobiu /kury, indyki, perliczki/ ma charakter wybitnie handlowy i przeznaczona jest na rynek wewnętrzny oraz na eksport. Rocznie sprzedaje się około 40 000 sztuk kurcząt /broljery/. Produkcja jaj od 1 kury wynosi 140-160 sztuk rocznie.

Kierunek hodowli na terenie obydwu spółdzielni możnaby nazwać kierunkiem bydlęco-trzodowym, o nastawieniu mięsnym. Określony kierunek hodowli w badanych spółdzielniach odbiega nieco od kierunku hodowli występującego na terenie obwodu Dunavecse, gdzie występuje kierunek hodowli o nastawieniu mięsnym, lecz jest to kierunek hodowli trzody z udziałem bydła.

W oparciu o materiały dotyczące obecnego stanu hodowli, na terenie spółdzielni oraz plany dalszego rozwoju hodowli, dokonano próbę sporządzenia bilansu paszowego, celem uzyskania odpowiedzi czy obecna hodowla oraz jej planowany wzrost mają realną podstawę realizacji w postaci własnej bazy paszowej, czy też będzie musiała opierać się o pasze dokupywane /tab. 5 i 6/.

Bilans pasz wskazuje, że spółdzielnia Beke posiada poważne nadwyżki paszowe. W spółdzielni Lenin tylko pasze treściwe wykazują pewne nadwyżki. W obydwu przypadkach próba bilansu wykazuje niedobory w dziale pastwisk i zielonek, które ważne są głów-

nie dla hodowli owiec. Niedobory te są obecnie pokrywane częściowo przez wypas owiec na pastwiskach będących własnością państwa, a użytkowanych przez obydwie spółdzielnie i gospodarstwo państwowe Allampuszta.

W konkluzji można stwierdzić, że dalszy planowy wzrost hodowli w obydwu spółdzielniach jest realny, ale uzależniony od następujących czynników:

a/ rozwoju uprawy poplonów z przeznaczeniem ich na pasze zielone,

b/ wzrostem wydajności pastwisk poprzez odpowiednie ich zagospodarowanie oraz nawodnienie,

c/ oparcie w większym stopniu hodowli trzody chlewnej na mieszankach pasz treściwych.

Zmiany powyższe pozwoliłyby na wzrost hodowli o około 50%, jak to zakładają spółdzielnie w swoich planach rozwojowych. Obsada hodowli na 100 ha użytków rolnych w sztukach przeliczeniowych wynosiłaby wówczas około 70÷80 sztuk dużych w całości gospodarki spółdzielni łącznie z działkami pracowniczymi, przy zachowaniu obecnie istniejącego kierunku hodowli bydlęco-trzodowego o nastawieniu mięsnym.

5 Osadnictwo

Obszar międzyrzecza Dunaju i Cisy, a przede wszystkim cała Wielka Nizina Węgierska należą do terenów o rzadkiej sieci osiedleńczej. Na 1 wieś przypada tu średnio 5000-7000 do 9000 ha powierzchni, podczas gdy na pozostałym terenie Węgier na 1 wieś przypada średnio 1000-3000 ha powierzchni. Jest to teren puszty stosunkowo najpóźniej zasiedlony i zagospodarowany. Na terenie międzyrzecza wyróżnić

Tabela 5

Bilans pasz

Wyszczególnienie	Roczna produkcja Spółdzielni Produkcyjnej Beke						Roczna produkcja Spółdzielni Produkcyjnej Lenin					
	Siano	Zielonki i pastwiska	Silosowe	Słoma na paszę i nawozy	Okopowe i pastewne	Pasze treściwe	Siano	Zielonki i pastwiska	Silosowe	Słoma na paszę i ściółkę	Okopowe pastewne	Pasze treściwe
Powierzchnia w ha	210,5	453,0[1]	350,6[2]	848,4	33,6[4]	452,2[5]	258,1[6]	1903,0[7]	363,6[8]	1310,0[9]	24,8[10]	553,4[11]
Średnie plony	50,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Roczna produkcja globalna w q	10.250	10.460	96.357	31.223	3.920	27.628	11.677	47.580	108.732	56.848	3.658	27.823

1 Z tego 5 ha lucerna na zielono o plonach 300 q z ha i 448 ha pastwiska o plonach 20 q z ha

2 Z tego 48,2 ha mieszanek silosowych o plonach 240 q z ha, 224 ha kukurydza i słonecznik o plonach 340 q z ha i 78,4 ha liście buraków cukrowych o plonach 110 q z ha.

3 Z tego 638.4 ha słoma zbóż /pszenica i jęczmień/ o plonach 42 q z ha, 42,0 ha grochowianka o plonach 25 q z ha i 168,0 ha słoma kukurydzy o plonach 20 q z ha.

4 Z tego 2,8 ha burak pastewny o plonach 80 q z ha i 36,8 ha ziemniaki o plonach 120 q z ha.

5 Z tego 22,4 ha owies o plonach 24 q z ha, 16,8 ha mieszanki zbożowe o plonach 22,5 q z ha i 420 ha kukurydza na ziarno o plonach 66 q z ha.

6 Z tego 147,3 ha lucerna o plonach 50 q z ha, 28,0 ha koniczyna o plonach 80 q z ha, 39,2 ha trawy o plonach 40 q z ha i 33,6 ha łąki.

7 Z tego 56,0 ha kukurydza na zielono o plonach 190 q z ha i 1847 ha pastwisk o plonach 20 q z ha.

8 Z tego 252,0 ha kukurydza silosowa o plonach 340 q z ha, 38,8 ha słonecznik silosowy o plonach 350 q z ha, 67,2 ha liście buraków cukrowych o plonach 120 q z ha i 5,6 ha liście buraków pastewnych o plonach 130 q z ha.

9 Z tego 448,0 ha słoma zbóż jarych o plonach 52 q z ha, 302,0 ha słoma zbóż ozimych o plonach 45 q z ha, 459,2 ha słoma kukurydzy o plonach 40 q z ha, 100,8 ha słoma grochowianki o plonach 33 q z ha.

10 Z tego 19,2 ha ziemniaki pastewne o plonach 112 q z ha i 5,6 ha buraki pastewne o plonach 280 q.

11 Z tego 11,2 ha owies o plonach 22 q z ha, 49,4 ha jęczmień o plonach 30 q z ha 459,2 ha kukurydza o plonach 56 q z ha i 33,6 ha sokoro o plonach 11,3 q z ha.

Tabela 6

Roczne zapotrzebowanie pasz

Wyszczególnienie	Spółdzielnia Beke							Spółdzielnia Lenin						
	sztuk	siano	zielonki i pastwiska	silosowe	słoma	okopowe pastewne	pasze treściwe	sztuk	siano	zielonki i pastwiska	silosowe	słoma	okopowe pastewne	pasze treściwe
Konie	31	558,0	837,0	-	388,0	-	465,0	28	504,0	756,0	-	350,0	-	392,0
Krowy	210	2.940,0	-	27.300,0	1.890,0	4.200,0	1.575,0	300	4.200,0	-	39.000,0	2.700,0	6.000,0	2.250,0
Jałówki /bukaty/	360	2.880,0	-	28.800,0	2.160,0	-	4.320,0	600	4.800,0	-	48.000,0	3.600,0	-	7.200,0
Cielęta	150	540,0	-	6.000,0	450,0	-	1.200,0	190	684,0	-	7.600,0	570,0	-	950,0
Maciory	220	264,0	-	2.640,0	-	-	3.740,0	175	210,0	-	1.750,0	528,0	-	2.625,0
Tuczniki	1.000	-	-	5.000,0	-	-	6.000,0	1.600	-	-	6.400,0	-	-	8.000,0
Prosięta	610	-	-	1.220,0	-	-	1.830,0	1.150	-	-	2.300,0	-	-	2.300,0
Owce	1.500	1.500,0	45.000,0	15.000,0	1.500,0	-	1.500,0	2.000	2.000,0	60.000,0	20.000,0	2.000,0	-	2.000,0
Ogółem roczne zapotrzebowanie	x	8.682,0	45.837,0	85.960,0	6.388,0	4.200,0	20.630,0	x	12.398,0	60.756,0	125.050,0	9.748,0	6.000,0	25.717,0
Ogółem jest do dyspozycji	x	10.250,0	10.460,0	96.357,0	31.223,0	3.920,0	27.628,0	x	11.677,0	47.580,0	108.732,0	56.848,0	3.658,0	27.823,0
Nadwyżki + Niedobory -	x	1.568,0	35.377,0	10.397,0	24.835,0	280,0	6.998,0	x	721,0	13.166,0	17.318,0	47.100,0	2.342,0	2.106,0

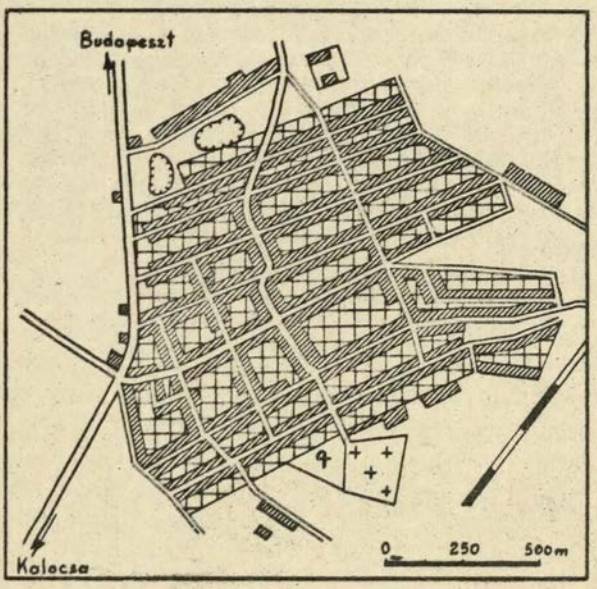

RYC.2 PLAN WSI. HARTA.

FIG.2 THE VILLAGE PLAN. HARTA.

Wykreślił
Drawn by W.Jankowski

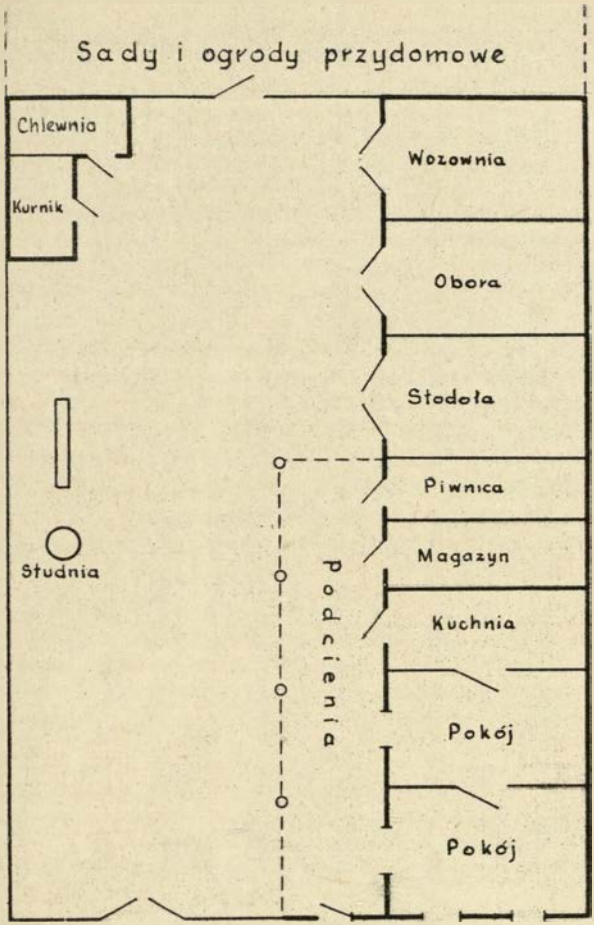

RYC.3 PLAN ZABUDOWY STAREGO TYPU. HARTA.

FIG.3 LAY OUT OF THE OLD FORM OF FARMSTEAD. HARTA.

Wykreślił
Drawn by W.Jankowski

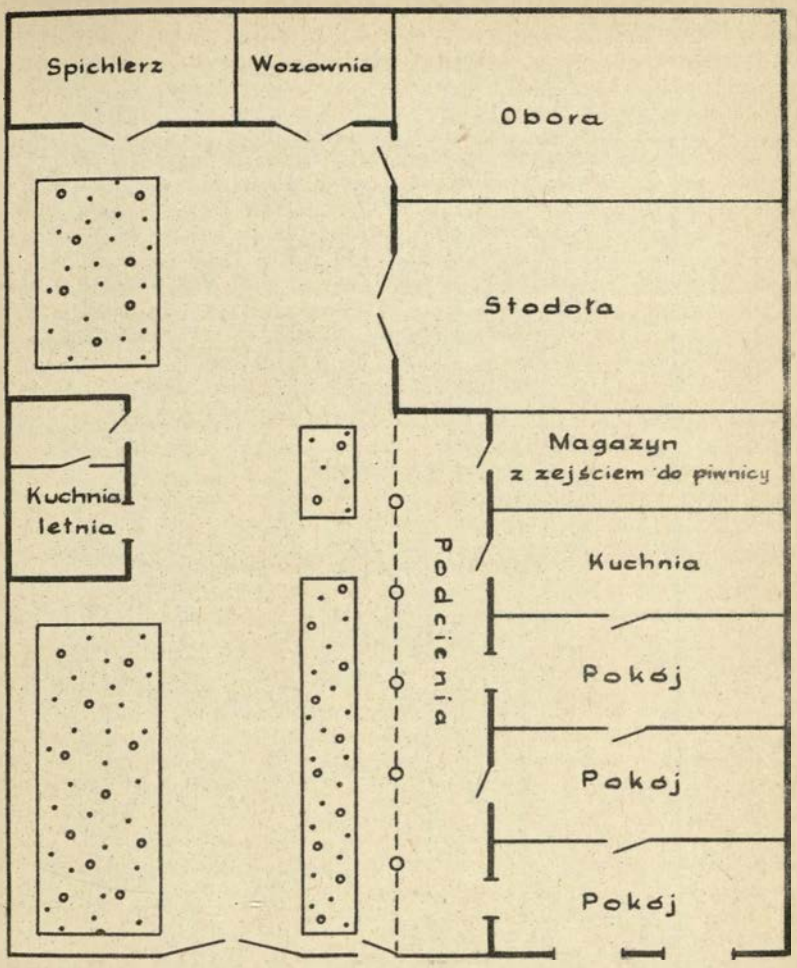

RYC.4 PLAN ZABUDOWY OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO /NOWSZY TYP/. HARTA.

FIG.4 LAY OUT OF THE INTERWAR FORM OF FARMSTEAD. HARTA.

Wykreślił
Drawn by W.Jankowski

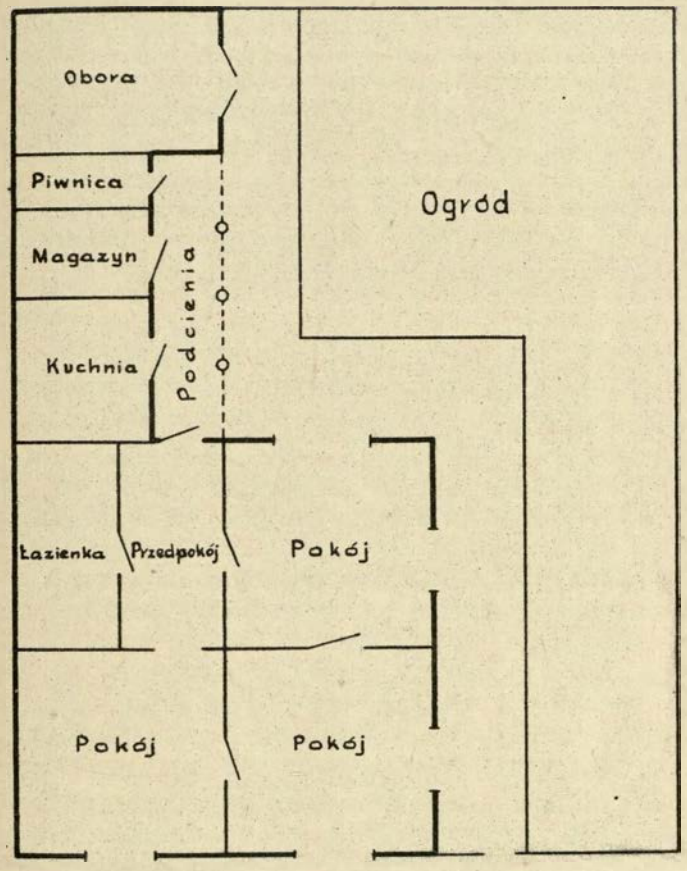

RYC.5 PLAN ZABUDOWY NAJNOWSZEJ. HARTA.

FIG.5 LAY OUT OF THE NEWEST FORM OF FARMSTEAD. HARTA.

Wykreślił
Drawn by W.Jankowski

można dwa typy osadnictwa wiejskiego. Osadnictwo zwarte reprezentowane jest przez duże wsie położone daleko jedna od drugiej. Są to bądź stare wsie obronne powstałe jeszcze w okresie wędrownej gospodarki wypasowej i przetrwałe do dzisiaj, bądź też wsie o podobnym układzie ulic i zabudowy, powstałe w wyniku kolonizacji tych terenów w XVIII i XIX wieku. Drugi typ osadnictwa to osadnictwo rozproszone powstałe wokół lub w pewnym oddaleniu od starych ośrodków, najbardziej charakterystyczne w okolicy Kecskemet.

Harta jest wsią dużą i skupioną o szachownicowym układzie ulic /ryc.2/. Powstała ona w XIX wieku w wyniku kolonizacji i zagospodarowania tych terenów. Jest to więc wieś stosunkowo młoda, tym niemniej prześledzić można bardzo wyraźnie jej rozwój przestrzenny na podstawie zmian w budownictwie domów. Występują tu trzy typy zagród /ryc.3/, najstarszy pochodzący z przełomu XIX i XX wieku i stanowiący centrum wsi, nowszy bardziej zmodernizowany o rozbudowanej części mieszkalnej i gospodarczej, pochodzący z okresu przedwojennego i okalający typ pierwszy, bądź też przemieszany z nim na skutek modernizowania się gospodarstw /ryc.4/, oraz najnowszy powstały po 1950 roku, związany już z gospodarką spółdzielczą, o rozbudowanej części mieszkalnej i zredukowanej części gospodarczej i okalający dwa poprzednie, a więc na skraju wsi tworząc całkiem oddzielne i nowe ulice /ryc.5/.

We wszystkich trzech typach zagród uwidacznia się stara tradycja budownictwa tych terenów, dom mieszkalny i zabudowania gospodarcze znajdują się w jednym ciągu i pod jednym dachem. Dla części mieszkalnej charakterystyczne są podcienia. Między poszczególnymi typami budownictwa występują pewne różnice, będące wynikiem przemian jakie dokonały się w gospodarce rolnej. Różnice między budownictwem sta-

rego typu, a nowym polegają na wzroście powierzchni zajętej tak przez zabudowania gospodarcze jak i mieszkalnej oraz ich modyfikacji. Największe różnice wykazuje budownictwo ostatnich lat, kiedy przejście z gospodarki indywidualnej na spółdzielczą spowodowało zredukowanie do minimum części gospodarczej zabudowań, a rozbudowanie części mieszkalnej. O ile budownictwo mieszkalne starego typu składało się z 2 izb mieszkalnych, kuchni oraz przylegającego do nich magazynu i zabudowań gospodarczych, o tyle budownictwo nowsze posiada już 3 izby mieszkalne w układzie jedna za drugą, oraz kuchnię, magazyn i zabudowania gospodarcze, również pod jednym dachem, ale w innym układzie. Budownictwo najnowsze składa się z 3-4 izb mieszkalnych w układzie kwadratu, kuchni, łazienki oraz przylegającej bardzo małej zabudowy gospodarczej.

Wszystkie budynki usytuowane są bokiem do ulicy głównej. Przestrzeń między domami zabudowana jest wysokim płotem i bramą wjazdową, tworząc z ulicy nieprzerwany ciąg. Budynki starego typu wzniesione są z niewypalonej cegły, dachy kryte trzciną lub słomą. Budownictwo nowsze i najnowsze wzniesione jest z cegły lub żużlobetonu, kryte dachówką lub eternitem.

Cała wieś jest zelektryfikowana, posiada własne urządzenia wodociągowe z własną wieżą ciśnień. Na terenie wsi znajduje się również urząd pocztowy, kino, dom kultury, kawiarnia oraz szereg sklepów i zakładów usługowych. Połączenia komunikacyjne zapewnia linia kolejowa, szereg linii autobusowych i połączenia wodne Dunajem.

W wyniku przejścia z gospodarki indywidualnej na spółdzielczą powstały też nowe obszerne budynki gospodarcze spółdzielni, zlokalizowane w pewnym oddaleniu od wsi tworząc odrębne ośrodki gospodar-

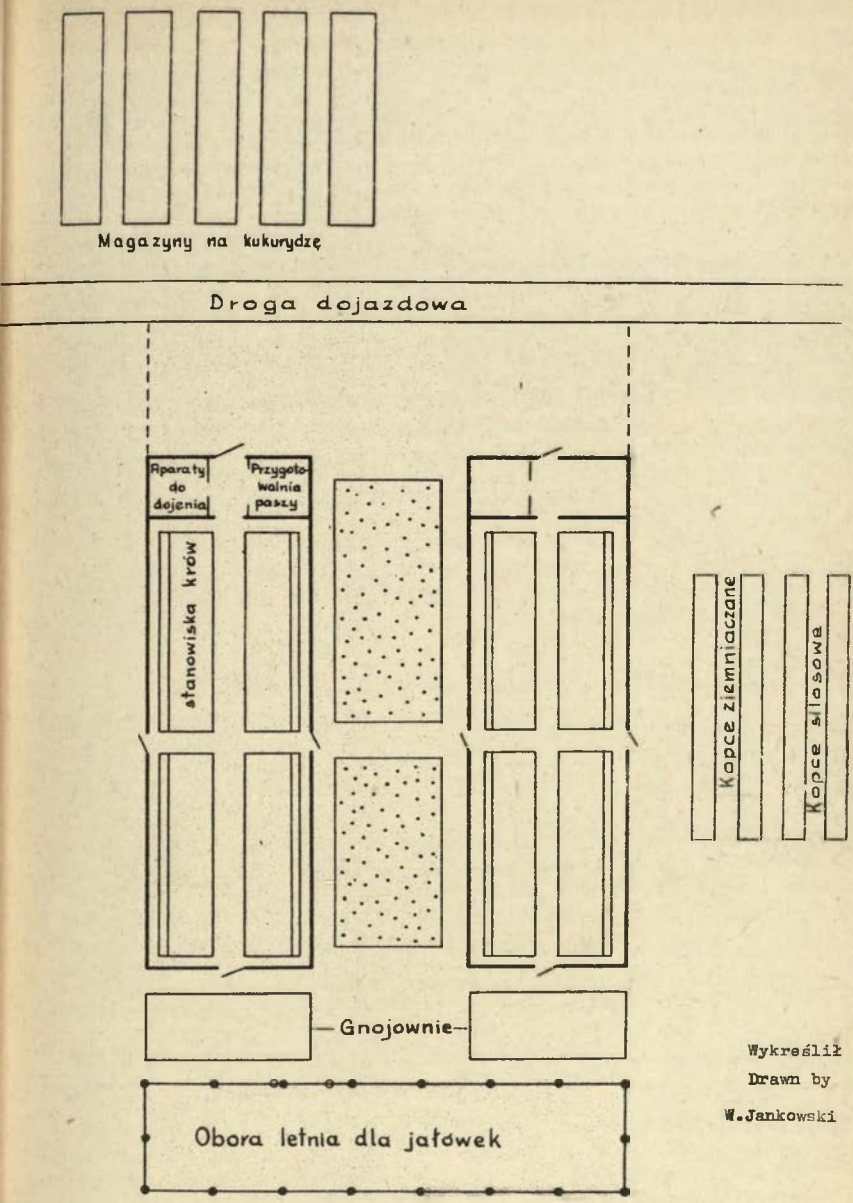

RYC.6 PLAN OBORY W SPÓŁDZIELNI "BEKE". HARTA.

FIG.6 THE COLLECTIVE FARM "BEKE" - THE PLAN OF THE NEW COWSHED. HARTA.

cze, do których dojeżdżają pracownicy. Układ zabudowy gospodarczej spółdzielni przystosowany został do pełnionych zadań według najnowszych wymagań funkcjonalnych i architektonicznych; oddzielnie stoi obora z zabudową pomocniczą i magazynami pasz, oddzielnie chlewnia z magazynami pasz, oraz ferma drobiu. Również poza wsią zlokalizowany został ośrodek maszynowy oraz zakłady naprawcze. Stare i większe zabudowania gospodarcze byłych gospodarstw indywidualnych zostały częściowo wykorzystane bądź do parkowania sprzętu i narzędzi rolniczych, bądź jako magazyny do przechowywania zbiorów, w większości nie są jednak wykorzystane lub tylko w minimalnym stopniu.

6 Produkcja globalna i kierunki produkcji

Ponad połowę całości produkcji roślinnej dostarczają w badanych spółdzielniach produkcyjnych rośliny pastewne. Główną rolę odgrywa tu kukurydza na ziarno, oraz rośliny silosowe reprezentowane przez kukurydzę i słonecznik. Pozostałe grupy upraw mają już mniejsze znaczenie. Wśród roślin alimentacyjnych głównie przeważa pszenica oraz duży udział warzyw. Rośliny przemysłowe stanowią 1/5 produkcji roślinnej. W grupie tej przeważa burak cukrowy oraz jęczmień przemysłowy w spółdzielni Beke i jęczmień przemysłowy oraz buraki cukrowe w spółdzielni Lenin /tab.7/.

Nieco odmiennie przedstawia się produkcja roślinna na działkach przyzagrodowych członków spółdzielni. Występuje tu w obydwu przypadkach niemal wyłącznie produkcja roślin pastewnych reprezentowanych głównie przez kukurydzę. Produkcja pozostałych grup nie gra większej roli. Produkcja roślinna w jednostkach zbożowych na 1 ha użytków rolnych wynosi 36,7 jednostek zbożowych w spółdzielni Beke i 28,5 jednostek zbożowych w spółdzielni Lenin.

W produkcji zwierzęcej w obydwu spółdzielniach ponad 2/3 stanowi produkcja mięsa, z czego główne znaczenie posiada mięso wieprzowe. Pozostałe grupy jako mleko, wełna i jaja nie grają większej roli. Produkcja zwierzęca na działkach przyzagrodowych członków spółdzielni w ogólnym zarysie jest podobna w spółdzielniach, a kierunek tej produkcji można by określić jako kierunek mięsny z udziałem mleka.

Produkcja zwierzęca w jednostkach zbożowych wynosi 9,0 jednostek w spółdzielni Beke i 10,9 jednostek w spółdzielni Lenin.

Stosunek produkcji roślinnej do zwierzęcej w całości produkcji globalnej wykazuje, że na terenie obydwu spółdzielni dominującą rolę odgrywa produkcja roślinna, produkcja zwierzęca jest tylko kierunkiem towarzyszącym. W spółdzielni Beke wynosi ona 4/5 całości produkcji globalnej, w spółdzielni Lenin - około 3/4 całości produkcji globalnej.

Przy rozpatrywaniu łącznie produkcji globalnej rolnictwa w spółdzielniach i na działkach przyzagrodowych stosunek ten ulega pewnym zmianom, np. w spółdzielni Beke produkcja roślinna wynosi 3/4, zaś w spółdzielni Lenin około 70% całości produkcji.

W obydwu spółdzielniach kierunki te określić można następująco:

a/ Spółdzielnia Beke - $V_4/a_1tv + p_2zm + i_1bs_1hb/ + A_1/ss_1m/$ - kierunek wybitnie roślinny, pastewny z udziałem alimentacyjnych i przemysłowych, kukurydziany z udziałem pszenicy, buraków cukrowych i jęczmienia browarnego oraz hodowli trzody chlewnej bekonowej.

b/ Spółdzielnia Lenin - $V_3/a_1tv + p_2zm + i_1hb/ + A_1/ss_1m/$ - kierunek roślinny, pastewny z udzia-

Tabela 7

Produkcja globalna rolnictwa

Wyszczególnienie	Spółdzielnia "Beke"			Działki przyzagrodowe			Spółdzielnia "Lenin"			Działki przyzagrodowe		
	Prod. w jedn. zboż.	%		Prod. w jed. zboż.	%		Prod. w jedn. zboż.	%		Prod. w jedn zboż.	%	
		Prod. glob.	działu		Prod. glob.	działu		Prod. glob.	działu		Prod. glob.	działu
I. Produkcja roślinna	72625	80,3	100,0	11419	54,9	100,0	81585	72,3	100,0	13997	57,8	100,0
A. Rośliny alimentacyjne	16695	18,3	22,8	610	2,9	5,4	18556	16,4	22,7	1758	7,2	12,5
a. ziarniste	12297	13,6	16,9	-	-	-	14614	12,9	17,9	-	-	-
pszenica	11760	13,0	16,2	-	-	-	12544	11,1	15,4	-	-	-
groch	537	0,6	0,7	-	-	-	2070	1,8	2,5	-	-	-
b. ziemniaki	928	1,0	1,3	180	0,8	1,6	560	0,5	0,7	275	1,1	2,0
c. warzywa	2856	3,1	3,9	306	1,5	2,7	3109	2,8	3,8	1098	4,5	7,8
d. owoce	614	0,6	0,8	124	0,6	1,1	273	0,2	0,3	385	1,6	2,7
winogrona	420	0,4	0,6	-	-	-	168	0,1	0,2	125	0,5	0,9
B. Rośliny pastewne	39400	43,7	54,4	10809	52,0	94,5	44727	39,7	54,9	12239	50,6	87,5
a. ziarniste	17548	19,4	24,1	10080	48,4	88,0	16534	14,7	20,3	11289	46,6	80,7
owies	538	0,6	0,7	-	-	-	246	0,2	0,3	-	-	-
jęczmień	-	-	-	-	-	-	1482	1,4	1,9	-	-	-
mieszanki zbożowe	378	0,4	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kukurydza	16632	18,4	22,9	10080	48,4	88,0	14426	12,8	17,6	11289	46,6	80,7
somokoro /proso pastewne/	-	-	-	-	-	-	380	0,3	0,5	-	-	-
b. silosowe, korzeniowe	11544	12,7	15,8	-	-	-	12501	11,1	15,4	-	-	-
mieszanki silosowe	1273	1,4	1,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-
kukurydza	8373	9,3	11,5	-	-	-	9359	8,2	11,4	-	-	-
słonecznik				-	-	-	1494	1,4	1,8	-	-	-
liście buraków cukr.	948	1,0	1,3	-	-	-	887	0,8	1,2	-	-	-
liście pastewnych	-	-	-	-	-	-	73	0,1	0,1	-	-	-
buraki pastewne	-	-	-	-	-	-	151	0,1	0,2	-	-	-
rzepa pastewna	22	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ziemniaki	928	1,0	1,3	-	-	-	537	0,5	0,7	-	-	-
c. na siano i zielono	10308	11,6	14,4	729	3,6	6,5	15692	13,9	19,2	950	4,0	6,8
koniczyna	-	-	-	-	-	-	1120	1,0	1,4	-	-	-
lucerna	5125	5,7	7,0	225	1,1	2,0	3682	3,3	4,5	-	-	-
trawy	-	-	-	-	-	-	627	0,5	0,8	-	-	-
słoma zboż.	4022	4,6	5,9	-	-	-	4368	4,0	5,4	-	-	-
słoma kukurydzy	-	-	-	504	2,5	4,5	1545	1,4	1,8	950	4,0	6,8
grochowianka	265	0,3	0,3	-	-	-	831	0,8	1,0	-	-	-
kukurydza zielona	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
pastwiska	896	1,0	1,2	-	-	-	2136	1,7	2,6	-	-	-
C. Rośliny przemysłowe	16530	18,3	22,8	-	-	-	18302	16,2	22,4	-	-	-
buraki cukrowe	6860	7,6	9,4	-	-	-	5702	5,0	7,1	-	-	-
słonecznik	2760	3,0	3,8	-	-	-	1680	1,5	1,9	-	-	-
tytoń	190	0,2	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-	-
jęczmień browarny	6720	7,5	9,3	-	-	-	7560	6,8	9,3	-	-	-
len	-	-	-	-	-	-	3360	2,9	4,1	-	-	-
II. Produkcja zwierzęca	17746	19,7	100,0	9416	45,1	100,0	31336	27,7	100,0	10225	42,2	100,0
a. mleko	2976	3,3	16,8	2016	9,6	21,3	3576	3,1	11,8	1120	4,6	10,9
b. mięso	12070	13,4	68,0	5800	27,6	61,7	21760	19,3	68,6	7105	29,3	69,6
mięso wołowe	780	0,8	4,4	1680	8,0	17,9	2100	1,7	6,7	2880	11,9	28,1
" bukaty	3240	3,7	18,2	-	-	-	2295	2,1	7,3	-	-	-
" wieprzowe, bekony	6600	7,2	37,2	3850	18,4	40,9	9625	8,7	30,6	3850	15,9	37,9
" mięsno-słoninowe	500	0,6	2,8	-	-	-	625	0,5	1,9	-	-	-
prosięta na sprzedaż	350	0,4	2,0	-	-	-	350	0,3	1,1	-	-	-
mięso baranie	600	0,7	3,4	-	-	-	1350	1,2	4,2	-	-	-
" indyków	-	-	-	-	-	-	1440	1,4	4,3	-	-	-
" pantarek	-	-	-	-	-	-	1200	1,0	3,8	-	-	-
" kur	-	-	-	270	1,2	2,9	375	0,3	1,1	375	1,5	3,6
" kurcząt	-	-	-	-	-	-	2400	2,1	7,7	-	-	-
c. wełna	2700	3,0	15,2	-	-	-	3600	3,2	11,9	-	-	-
d. jaja	-	-	-	1600	7,9	17,0	2400	2,1	7,7	2000	8,3	19,5
Produkcja globalna	90371	100,0	x	20835	100,0	x	112921	100,0	x	24222	100,0	x

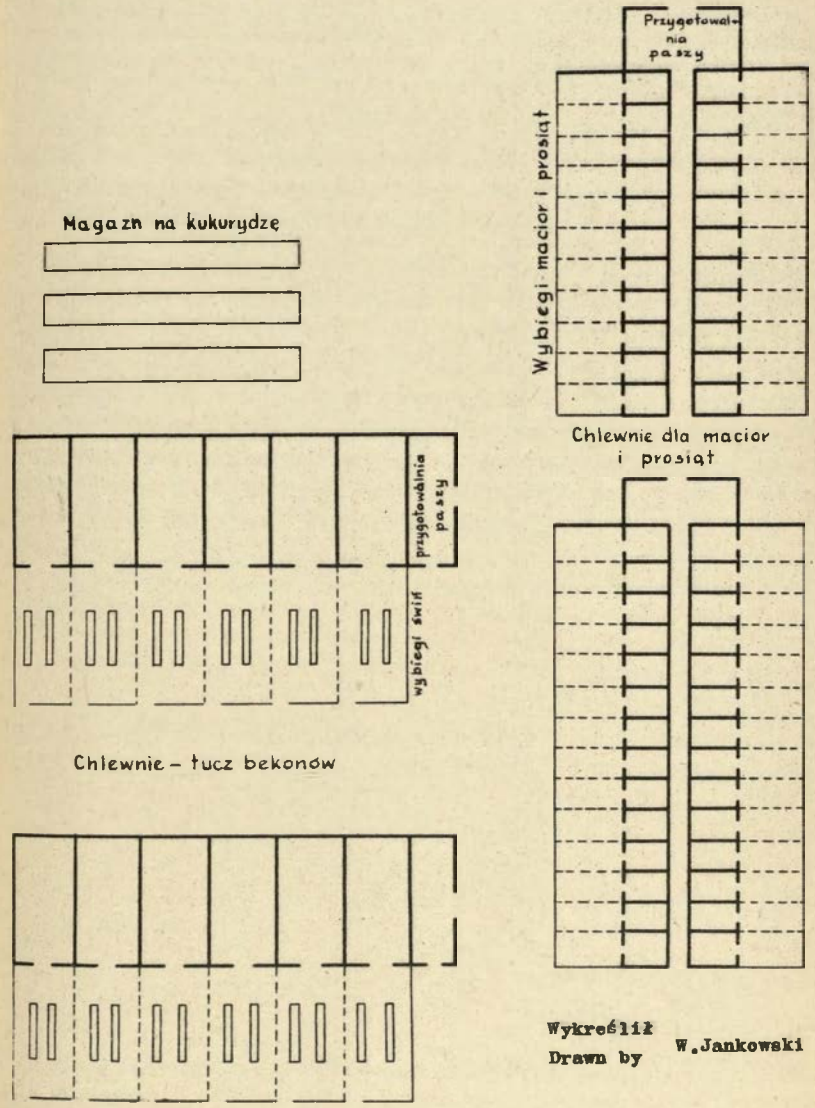

RYC.7 PLAN CHLEWNI W SPÓŁDZIELNI "BEKE". HARTA.

FIG.7 THE COLLECTIVE FARM "BEKE" - THE PLAN OF THE NEW PIGSTY. HARTA.

łem alimentacyjnych i przemysłowych, kukurydzianym z udziałem pszenicy i jęczmienia browarnego oraz hodowli trzody chlewnej bekonowej.

Łącznie, produktywność rolnictwa w jednostkach zbożowych dla całości gospodarki jest wysoka, a mianowicie 51,0 jednostek z ha w spółdzielni Beke i 44,1 jednostek w spółdzielni Lenin.

Wydajność pracy w rolnictwie wyrażona w jednostkach zbożowych przypadająca na 1 członka spółdzielni wynosi 260 jednostek w spółdzielni Beke i 261 jednostek zbożowych w spółdzielni Lenin. W sumie przedstawione przykłady gospodarki rolnej prowadzone na terenie 2 spółdzielni produkcyjnych można charakteryzować jako gospodarkę zmechanizowaną, wysoko produktywną i o wysokiej wydajności pracy o kierunku kukurydzianym z udziałem pszenicy, buraka cukrowego i jęczmienia browarnego oraz hodowli trzody chlewnej, właściwą dla znacznych obszarów Węgier.

Roman SZCZĘSNY,
Władysława STOLA

AGRICULTURAL LAND UTILIZATION IN THE INTERFLUVE OF THE DANUBE AND TISZA THE CASE STUDY OF THE VILLAGE OF HARTA

/Summary/

The village of Harta is situated in the district /jarás/ Duna ecse, county /megye/ of Bacs-Kiskun in Central Hungary.

Two collective farm /"Beke" and "Lenin/, situated in the valley of the river Danube and set up in 1949 and 1950 in the place of former individual farms. Have been surveyed the area has favourable natural conditions for agriculture, despite the insufficient rainfall which is supplemented by irrigation.

Agricultural land accounts for over 95% of the total utilized area with arable land occupying from 2/3 to 4/5 of area, and poor pastures from 1/5 to 1/3 of the area.

Land cultivation is highly mechanized, only a few operations are done by land.

The orientation of arable land utilization is the same in both farms, viz., E_2tv, I_3zm i.e., maize and wheat.

In both farms stock breeding is not very well advanced, viz., 35,6 /Beke/ and 42,8 /Lenin/ big

animal units per 100 ha of agricultural land. The orientation in stockbreeding is cattle and pig breeding for meat. Apart from common stockbreeding in collective farms, individual stockbreeding is particularly well developed, conducted by collective farm membres on their plots on the base of fodder grown on their own allotments or purchased from the collective farm.

Agricultural production is relatively high, amounting to 44,1 /Lenin/ and 51,0/Beke/grain units per 1 ha of agricultural land, and labour productivity is 260 /Beke/ and 261 /Lenin/ grain units per worker perspectively.

The orientation of Gross agricultural produktion is similar in both farm it may be determined as maize with wheat, sugar beet, and malting barley, and pig breeding for bacon.

a. Beke collective farm

R_4 /a_1 tv + p_2 zm + $i_1$bs,hb/ + A_1 /ss_1m/

b. Lenin collective farm

R_3 /a_1 tv + p_2 zm + $i_1$hb/ + A_1 /ss_1m/

The agricultural economy conducted by the two collective farms may be determined as mechanized, highly productive, with high labour productivity, the orientation being or maize with wheat and pig breeding, characteristic of a considerable part of Hungary.

Władysława STOLA,
Wojciech JANKOWSKI

UŻYTKOWANIE ZIEMI I GOSPODARKA ROLNA W BADACSONSKIM OKRĘGU WINIARSKIM NA PRZYKŁADZIE BADACSONYTOMAJ

Przeprowadzone badania nad użytkowaniem ziemi na Węgrzech objęły obszar administracyjny Badacsonytomaj o powierzchni 3183 ha /w tym 1712,5 ha wody Balatonu/, położony po północnej stronie Balatonu w odległości 150 km na południowy zachód od Budapesztu i wchodzący w skład powiatu /jaras/ Tapolca, komitetu /mege/ Veszprem. Składa się z trzech jednostek osiedleńczych pod wspólną administracją, Badacsony - ośrodek turystyczno-wypoczynkowy, Badacsonytomaj - centrum administracyjne, mieszkaniowe i winiarskie oraz Badacsonyörs - przysiołek, ośrodek gospodarki rolnej.

Badacsonytomaj leży w centrum starego i historycznego obszaru uprawy winnej latorośli na Węgrzech, której początki sięgają czasów rzymskich. Świadczą o tym liczne wykopaliska archeologiczne w postaci fragmentów piwnic oraz różnych przedmiotów służących do pracy w winnicach i wyrobu wina.

1 Warunki środowiska geograficznego

Obszar objęty badaniami ograniczony jest, od południa wodami Balatonu, od wschodu, północy i zachodu charakterystycznymi wzniesieniami. Są to daw-

ne stożki wulkaniczne, Badacsony /436 m n.p.m./, Gulacs /393 m n.p.m./ itp. Zbudowane są one głównie z utworów bazaltowych i tufów zmetamorfizowanych oraz w NE części terenu z konglomeratów i czerwonych piaskowców permskich. Obszary obniżeń natomiast zbudowane są z utworów młodoholoceńskich /aluwialne piaski ilaste i iły/.

Budowa geologiczna i ukształtowanie powierzchni wpłynęły na istniejącą strefowość występujących gleb, a mianowicie:

a/ Gleby torfowe i mułowo bagienne wytworzone z torfów płytkich o miąższości 40-50 cm i zawartości $CaCO_3$ do 1%. Występują pasem wzdłuż Balatonu.

b/ Gleby brunatne wytworzone ze skał magnowych i skał zmetamorfizowanych pochodzenia magmowego o miąższości 60-80 cm i zawartości $CaCO_3$ do 1%. Występują na stokach i zajęte są przez grunty orne i winnice.

c/ Gleby brunatne o niewykształconym profilu glebowym występują w partiach szczytowych, porośniętych lasem.

d/ Gleby brunatne leśne wytworzone na podłożu lessowym o miąższości 50-60 cm i zawartości $CaCO_3$ do 5-15%. Występują we wschodniej części badanego terenu i zajęte są głównie przez winnice i grunty orne.

e/ Czarne ziemie bagienne o miąższości 60-80 cm i zawartości $CaCO_3$ w granicach 5-10%. Występują w obniżeniach powstałych w dawnych zatokach Balatonu między Badacsonytomaj i Badacsonyörs i zajęte są w partiach wyższych przez grunty orne, a w partiach niższych przez łąki.

Zróżnicowanie glebowe wpływa w poważnej mierze na formy użytkowania ziemi. Tereny stokowe zajęte

są głównie przez winnice, zaś tereny nizinne, będące wynikiem obniżenia się poziomu wód Balatonu, to domena gruntów ornych oraz użytków zielonych. Na terenach stokowych występuje duża erozja gleb, której przeciwdziała się przez terasowanie winnic i zakładanie murów oporowych.

Uprawa winnej latorośli zależy także w dużej mierze od warunków klimatycznych, a zwłaszcza od mikroklimatu.

Obszar Badacsonytomaj wchodzi w skład dzielnicy klimatycznej Transdanubia /Transdunajskiej/ charakteryzującej się średnią temperaturą roku 9,5 - 10°C. /Średnia temperatura stycznia -1,5°C, lipca +21,5°C/. Absolutne amplitudy temperatur wynoszą 60° - 65°C. W okresie wegetacyjnym są one łagodzone, zwłaszcza na stokach, dzięki korzystnej budowie geologicznej wzniesień. Nagrzane w ciągu dnia ciemne skały bazaltowe magazynują dużo ciepła, ktore wypromieniowując nocą zmniejsza wahania temperatur między dniem i nocą. Podobną rolę spełniają wody Balatonu.

Średnie roczne opady wahają się w granicach 650 - 700 mm, z minimum przypadającym w okresie zimowym /35 mm na miesiąc/ i maksimum w maju i czerwcu /około 60 mm opadu na miesiąc/.

Teren ten posiada bardzo wysokie nasłonecznienie, wynoszące około 2000 godzin w roku. Z tego 1450 godzin przypada na okres wegetacyjny. Wartość lokalnych warunków klimatycznych podnosi fakt, że południowe stoki wzniesień intensywnie nasłonecznione, zasłonięte są przed północnymi wiatrami.

Rzeźba terenu, specyficzny charakter gleb, ich urozmaicenie oraz korzystne warunki klimatyczne, zwłaszcza w zakresie warunków termicznych, predysponują ten teren na centrum uprawy winnej latorośli i drzew owocowych, czyli tej specjalizacji rolnictwa,

która charakteryzuje tereny ciągnące się wzdłuż Balatonu.

2 Struktura agrarna i ludność

Na badanym terenie występują dwie formy własności: własność państwowa i prywatna /tab.1/. Własność państwowa reprezentowana jest przez Państwowe Gospodarstwo Winiarskie o powierzchni 80 ha /5,4%/. Jest ono częścią Zespołu Gospodarstw Winiarsko - Sadowniczych, który składa się z 9 folwarków położonych w różnych miejscowościach nadbalatońskich. Łączna ich powierzchnia wynosi 1368 ha z tego około 400 ha jest w okręgu badacsońskim a tylko 80 ha, które są głównie przeznaczone pod uprawę winnej latorośli na terenie Badacsonytomaj. Własność państwową reprezentują także lasy o powierzchni 174,7 ha /11,2%/.

T a b e l a 1

Struktura własnościowa

Lp.	Forma własności	ha	%
1.	Państwowe Gospodarstwo Winiarskie	80,0	5,4
2.	Gospodarstwa indywidualne	1195,8	83,4
3.	Lasy państwowe	174,7	11,2
	R a z e m	1450,5	100,0

Własność prywatna reprezentowana jest przez gospodarstwa indywidualne obejmujące ponad 4/5 całości

badanego terenu. Własność ta występuje w postaci dwóch form gospodarowania, spółdzielczej i prywatnej. Pierwsza zrzesza około 90% gospodarstw indywidualnych w spółdzielnię produkcyjną trzeciego typu - najniższego. Polega ona w tym przypadku na tym, że do momentu zbioru winogron praca jest indywidualna. Praca wspólna dotyczy produkcji wina, jego zbytu, zakupu sadzonek, nawozów oraz zakładania nowych winnic.

Pozostałe 10% gospodarstw, przeważnie bardzo małych, indywidualnie uprawia winnice, produkuje i sprzedaje wino.

Przed II wojną światową na badanym terenie było 525 gospodarstw o łącznej powierzchni 5682 holdów[x/] czyli około 3182 ha /tab.2/.

T a b e l a 2

Struktura gospodarstw w 1938 r.

Wielkość gospodarstw w holdach	Liczba		Powierzchnia	
	sztuk	%	sztuk	%
Do 1	94	17,8	41	0,7
1 - 5	212	40,4	446	7,8
5 - 50	82	15,6	894	15,8
50 - 100	-	-	-	-
100 - 500	1	0,2	143	2,5
500 - 1000	-	-	-	-
1000 - 3000	2	0,4	4102	72,2
Nie stanowiące gospodarstw	134	25,6	56	1,0
O g ó ł e m	525	100,0	5682	100,0

x 1 hold = 0,56 ha

Po 1946 roku gospodarstwa duże /powyżej 100 holdów/ zostały w ramach przeprowadzonej reformy rolnej częściowo rozparcelowane, częściowo zaś upaństwowione i w 1960 roku struktura gospodarstw przedstawiała się następująco: /tab.3/

Tabela 3

Struktura gospodarstw w 1960 roku

Wielkość gospodarstw w holdach	Liczba		Powierzchnia	
	sztuk	%	holdy	%
Do 1,0	228	43,7	111	5,7
1,0 - 5,0	212	40,6	852	39,3
5,0 - 50,0	82	15,7	1176	55,0
Ogółem	522	100,0	2139	100,0

Najliczniejszą grupę stanowią gospodarstwa małe poniżej 3 ha /do 5 holdów/. Zajmują one ponad 4/5 ogólnej liczby gospodarstw i 45% powierzchni. W grupie tej ponad połowę tworzą działki przydomowe nie stanowiące gospodarstw. Struktura gospodarstw w porównaniu z okresem przedwojennym uległa dużej przemianie.

Gospodarstwa powyżej 5,0 holdów mają na ogół swoje grunty w 3-5 działkach. Są to przeważnie winnice. Grunty orne są mniej rozdrobnione, zaś łąki i pastwiska są użytkowane wspólnie.

Układ pól na terenie Badacsonytomaj związany jest z osadnictwem skupionym, na terenie zaś Badacsonyj i Badacsonyörs z osadnictwem rozproszonym.

Obszar administracyjny Badacsonytomaj zamieszkiwało w 1960 r. 3084 osób, w tym 1509 mężczyzn i

1575 kobiet, czyli na 1 km^2 przypadało 96,9 osób. Wyłączając jednak wody Balatonu wchodzące w skład obszaru administracyjnego /1712,5 ha/ uzyskuje się 212,6 osób na 1 km^2 /Węgry 107,2/. Natomiast na 100 ha użytków rolnych przypadało 114,5 osób ludności rolniczej.

Tabela 4

Ludność według źródeł utrzymania

Wyszczególnienie	Liczba ludności	%
Rolnictwo	1123	36,4
Przemysł	710	23,3
Budownictwo	112	3,7
Transport	352	11,4
Handel	191	6,2
Inne	596	19,3
Ogółem	3084	100,0

Stosunkowo duża liczba ludności na jednostkę powierzchni użytków rolnych związana jest z winiarską specjalizacją rolnictwa, dużym rozdrobnieniem gospodarstw i małą mechanizacją prac polowych.

Ludność produkcyjna w rolnictwie wynosiła około 650 osób[x/], co w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych daje 66 osoby.

---

[x] Ludność w wieku od 15 do 59 lat wynosi 58%. Przyjęto, że taki odsetek ludności rolniczej jest czynny zawodowo.

Państwowe Gospodarstwo Winiarskie zatrudnia 50 pracowników stałych, a w sezonie nasilenia prac /okres zbioru/ jeszcze ponad 80 pracowników sezonowych. Część ludności utrzymującej się ze źródeł pozarolniczych zatrudniona jest w miejscowych kamieniołomach, zakładach obróbki bazaltu i usługach, zwłaszcza w sezonie letnim przy obsłudze turystów.

Od szeregu lat z terenu Badacsonytomaj występuje odpływ ludności do pracy w przemyśle, o czym świadczy również fakt, że właściciele szeregu drobnych gospodarstw winiarskich o łącznej powierzchni 130 ha zamieszkują i pracują poza Badacsony /Ajka, Veszprem, Budapeszt/.

3 Struktura użytkowania ziemi

Struktura użytkowania ziemi Badacsonytomaj w granicach administracyjnych jest niezwykle specyficzna, gdyż ponad 1/2 powierzchni zajmują wody Balatonu, zaś zaledwie 1/3 tereny użytkowane rolniczo /tab.5/. Występujący więc kierunek użytkowania ziemi określić można jako: wody z udziałem winnic i gruntów ornych.

Ponieważ jednak wody Balatonu wchodzą raczej teoretycznie w skład Badacsonytomaj i nie objęte zostały badaniami, istniejące proporcje poszczególnych użytków wyraźnie się zmieniają. Użytki rolne zajmują około 2/3 powierzchni, w tym 1/3 grunty orne, prawie 1/2 winnice oraz 1/4 użytki zielone /tab.5/. Z pozostałych grup na wyróżnienie zasługują obszary pod zabudową, drogi i tereny górnicze, zajmujące łącznie 1/5 całej powierzchni.

Występujący kierunek użytkowania ziemi można określić jako: $R_3/r_1+o_1/+H_1$, rolny, winiarsko-polowy z osadnictwem, a więc w pełni charakteryzujący istniejącą gospodarkę typu winiarsko-turystycznego.

Użytkowanie ziemi

Lp.	Wyszczególnienie	Ogółem		Bez wód Balatonu	
		ha	%	ha	%
1.	Użytki rolne	924,0	29,0	924,0	62,6
	Grunty orne	297,0	9,3	297,0	20,0
	Sady i ogrody	15,9	0,5	15,9	1,1
	Winnice	407,4	12,8	407,4	27,6
	Łąki	117,8	3,7	117,7	8,1
	Pastwiska	85,9	2,7	85,9	5,8
2.	Lasy	174,1	5,5	174,1	11,9
3.	Obszary pod zabudową	154,8	4,9	154,8	10,7
4.	Tereny górnicze	85,9	2,7	85,9	5,9
5.	Drogi	82,8	2,6	82,8	5,4
6.	Trzciny, szuwary	50,9	1,6	50,9	3,5
7.	Wody /Balaton/	1712,5	53,7	-	-
	O g ó ł e m	3183,0	100,0	1712,5	100,0

a/ Grunty orne

Grunty orne położone są głównie w północno-wschodniej części badanego terenu oraz drobnymi enklawami wchodzą między uprawy winnej latorośli. Przeznacza się je głównie pod uprawę roślin konsumpcyjnych na własne potrzeby oraz pastewnych dla hodowli zwierząt gospodarskich.

Wskazuje na to struktura zasiewów. Na ogólną powierzchnię 297 ha gruntów zasianych, zboża chlebowe zajmują 25,0%, ziemniaki 12,2%, a zboża pastewne i inne rośliny przeznaczone na paszę 62%. Ziemniaki uprawia się na ogół w pobliżu zabudowań, lucernę zaś na polach wśród winnic. Po likwidacji starej winnicy /40-50 letniej/ przez 5-7 lat uprawia się lucernę celem poprawienia struktury gleby przed założeniem nowej winnicy. Warzywa /papryka, cebula, pomidory /uprawiane na własne potrzeby, najczęściej występują jako uprawa współrzędna z winną latoroślą i ziemniakami. Pozostałe uprawy wchodzą w następujące trzyletnie zmianowanie:

1. Kukurydza, często ze współrzędną uprawą dyni i kabaczków
2. Pszenica lub jęczmień, poplon motylkowych
3. Żyto lub owies.

Przeprowadzone badania przez Instytut Ekonomiki Rolnej w Budapeszcie wykazały, że stosowane zmianowania oraz zastępstwo upraw są bardzo tradycyjne i w większości wypadków niedostosowane do istniejących warunków środowiska. Sporządzona mapa bonitacyjno-siedliskowa rolnictwa przedstawia optymalne warunki uprawy winnej latorośli głównie na terenach już istniejących winnic oraz zakłada likwidację gruntów ornych między winnicami.

Dla gruntów ornych występujących w kompleksie między Badacsonytomaj i Badacsonyörs uznano za optymalne zmianowanie 3 lub 4 letnie o następującej rotacji. Dla terenów nizinnych:

a/ 1. ziemniaki
2. koniczyna
3. żyto, owies

Dla terenów wyżej położonych:

b/ 1. ziemniaki
2. kukurydza
3. rośliny przemysłowe np. soja
4. pszenica, jęczmień

Pole pod uprawę okopowych /kukurydzy, ziemniaków/ jest na ogół nawożone obornikiem w ilości około 400 q/ha. Z racji na niewielkie stado produkujące obornik /36,5 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych/ duże jego ilości sprowadzane są z terenów okolicznych, a nawet z odległego aż o 150 km. Budapesztu. Nawozy sztuczne stosuje się głównie pod zboża /pszenica, jęczmień/ i winnice w ilości 5-6 q/ha. W gospodarstwie państwowym wysiew nawozów jest o około 50% wyższy. Są to głównie nawozy azotowe, fosforowe i wapno.

Orka odbywa się najczęściej przy pomocy pługa i brony na większych działkach, natomiast na bardzo małych, siew i zbiór jest ręczny. Siłą pociągową są głównie konie, których w roku badanym było w Badacsony 65 sztuk. W przeliczeniu na powierzchnię daje to 7 sztuk na 100 ha użytków rolnych. Przy uprawie winnej latorośli, zwłaszcza w gospodarstwie państwowym, praca jest bardziej zmechanizowana. Do transportu prócz koni służą specjalne wyciągi napowietrzne, a do uprawy dostosowany sprzęt mechaniczny. Winnice zajmują na ogół stoki o dość znacznych spadkach, z tego względu jest znacznie utrudniona na

Tabela 6

Użytki rolne i ich wykorzystanie

Wyszczególnienie	Obszar w ha	% gruntów ornych	% użytków rolnych
I. Grunty orne	297,0	100,0	32,1
A. Uprawy ekstraktywne	122,9	41,4	13,3
pszenica	38,6	13,0	4,2
żyto	39,9	13,4	4,3
jęczmień	39,9	13,4	4,3
owies	4,5	1,6	0,5
B. Uprawy intensyfikujące	125,5	42,2	13,5
ziemniaki	34,4	11,4	3,7
kukurydza	83,6	27,8	9,0
buraki pastewne	3,9	1,2	0,2
warzywa	5,6	1,8	0,6
C. Uprawy strukturotwórcze	48,6	16,4	5,3
lucerna	48,0	16,1	5,2
wyka	0,6	0,3	0,1
II. Uprawy trwałe	423,3	x	45,8
winnice	407,4	x	44,1
sady	15,9	x	1,7
III. Trwałe użytki zielone	203,7	x	22,1
łąki	117,8	x	12,7
pastwiska	85,9	x	9,4
Ogółem użytki rolne	924,0	x	100,0

nich praca koniem. Na stosunkowo małe zmechanizowanie prac polowych wpływa prócz rzeźby terenu znaczne rozdrobnienie gospodarstw i gruntów. Zaś w winnicach dodatkowym utrudnieniem jest bardzo gęsta uprawa winnej latorośli.

Kierunek użytkowania gruntów ornych w gospodarstwach indywidualnych określa udział dwóch grup upraw /tab.6/.

Największy udział /42,2%/ zajmuje uprawa roślin intensyfikujących z przewagą kukurydzy /27,8%/ i dużym udziałem ziemniaków /11,4%/.

Następną grupą co do wielkości są rośliny ekstraktywne, które zajmują 41,4%. W grupie tej występuje współrównowaga uprawy pszenicy, żyta i jęczmienia /13,0 i 13,4%/. Pozostałe 16,4% przypada na rośliny strukturotwórcze z przewagą lucerny /16,3%/. Występujący kierunek użytkowania gruntów ornych określić można jako kukurydziano - pszeniczno - jęczmienno - żytni. I_3 zm + E_3 tv,sc,hs.

Natomiast na terenie powiatu /jaraś/ Tapolca występuje nieco odmienny kierunek, a mianowicie, pszeniczno-kukurydziany z udziałem lucerny i kukurydzy silosowej /E_2 tv + I_2 zm + S_1 ms/.

Różnice te są wynikiem nieco odmiennej struktury własnościowej, jak też sposobów gospodarowania. O ile na terenie Badacsonytomaj dominuje gospodarka indywidualna, nastawiona na uprawę winnic, a grunty orne są podporządkowane tej głównej specjalizacji, o tyle na terenie pozostałym powiatu, dominuje gospodarka spółdzielcza nastawiona na produkcję rolną na gruntach ornych.

Wydajność z ha na gruntach ornych jest stosunkowo niska. Plony zbóż wahają się od 6 do 10 q, plony pastewnych - kukurydzy i lucerny około 25-30 q, ziemniaków i warzyw około 70 q. Jedynie plony oko-

powych pastewnych są stosunkowo duże i wynoszą około 250 q/ha.

b/ Uprawy trwałe

Uprawy trwałe reprezentowane są głównie przez winnice zajmujące południowe i południowo-zachodnie zbocza stożków wulkanicznych zgodnie z przebiegiem granicy fizjograficznej tego terenu. Zasięg uprawy winnej latorośli na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat nie ulegał większej zmianie. Zmieniały się natomiast i zmieniają nadal sposoby gospodarowania.

Największy kompleks winnic występujących w czystej formie znajduje się w zachodniej części badanego terenu /ryc.1/ oraz na stokach południowych Gulacs'a. Centrum pierwszego kompleksu tworzą winnice państwowe. Pozostałe winnice występują w mniej zwartych kompleksach, składających się z różnych pod względem wielkości i kształtu działek winiarskich, najczęściej z uprawą warzyw i sporadycznie rozrzuconych drzew owocowych /brzoskwiń, drzew migdałowych, jabłoni, czereśni/. Pomiędzy winnicami często występują małe działki gruntów ornych, obsianych kukurydzą lub lucerną.

Zagospodarowanie i pielęgnacja winnic państwowych jest bardziej racjonalna. Krzewy winnej latorośli sadzone są w większych odstępach, wspierane palami i rozprowadzane na drutach. Praca w winnicach jest w dużym stopniu zmechanizowana. Natomiast winnice gospodarstw indywidualnych z wyjątkiem większych kompleksów winnic gospodarstw zrzeszonych w spółdzielnię były wprowadzane tylko na pale, na ogół są starsze od państwowych i z racji na małą odległość między rzędami krzewów były pielęgnowane głównie ręcznie. Na całym terenie kontynuowane są prace

MAPA UŻYTKOWANIA ZIEMI

LAND UTILIZATION MAP

BADACSONYTOMAJ

RYC. 1

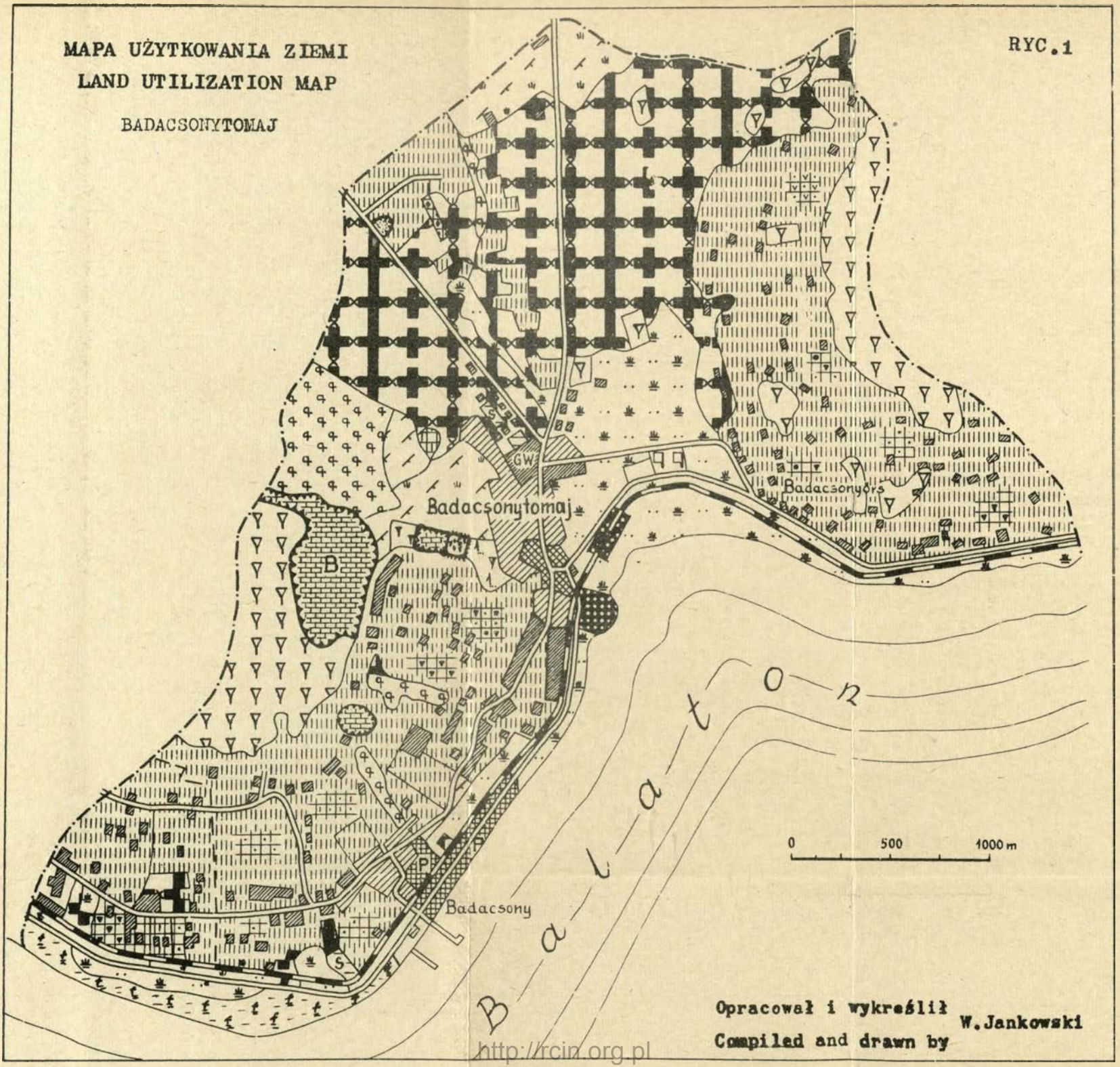

Opracował i wykreślił W. Jankowski

Compiled and drawn by

nad rekonstrukcją uprawy winnej latorośli /w całym okręgu do rekonstrukcji zakwalifikowano 600 ha/ oraz likwidacją winnic starych /40-60 letnich/.

Średnia wydajność winogron z krzaka wynosiła około 5 kg, co daje z 1 ha 100-110 q winogron lub 40 hektolitrów wina. Wydajność zależy w dużym stopniu od wieku i rodzaju uprawianej winnej latorośli oraz od jej pielęgnacji. Produkuje się następujące wina: około 75% Rizlinga, 15% Silvany, a pozostałe 10% to wina stołowe. Przerób winogron i fermentacja wina odbywa się w piwnicach, których na badanym terenie jest 80, nie licząc piwnic małych, produkujących na własny użytek i znajdujących się prawie przy każdej winnicy.

Pozostałe uprawy trwałe to głównie sady składające się z drobnych sadów przydomowych oraz drzew owocowych rosnących na miedzach, przy drogach oraz współrzędnie z winną latoroślą. Produkcja drzew owocowych przeznaczona jest głównie na własne potrzeby.

c/ Użytki zielone

Użytki zielone o powierzchni 203,7 ha, zajmują głównie nisko położone tereny nad Balatonem oraz obniżenia między stokami gór. Są to użytki zielone pochodzenia bagiennego. W pobliżu jeziora przechodzą one w pasmo trzcin i szuwarów. Sporadycznie, na północno-wschodnich stokach Badacsony występują ubogie pastwiska zbliżone typem do poborowych użytków zielonych.

Łąki, częściowo zagospodarowane, koszone dwa razy w roku, dają od 20 do 30 q siana z ha. Pastwiska stanowią wspólną własność wsi. Trzciny i szuwary dostarczają najczęściej surowca do pokrywania da-

chów budynków gospodarczych oraz ściółki. Czasami też używa się trzciny do wyrobu systemem gospodarczym cegły na własny użytek /mieszając ją z gliną/.

4 Hodowla

Bazą paszową dla hodowli są głównie polowe uprawy pastewne /kukurydza, lucerna/ oraz łąki i pastwiska. W stosunku do powierzchni użytków rolnych obsada pogłowia tak w sztukach rzeczywistych jak i w sztukach przeliczeniowych jest bardzo niska i wynosi 36,1 sztuk dużych na 100 ha /tab.7/.

Obsada bydła w sztukach rzeczywistych na 100 ha użytków rolnych wynosi 17,3 sztuk, trzody zaś 37,8 sztuk.

Ten stosunkowo niski wskaźnik hodowli jest rezultatem liczenia hodowli w stosunku do ogólnej powierzchni użytków rolnych a więc łącznie z winnicami, które nie dostarczają bazy paszowej. Wskaźnik ten jest raczej miernikiem siły nawozowej rolnictwa badanego terenu.

Hodowla, z wyjątkiem koni, koncentruje się w gospodarstwach indywidualnych. Hoduje się tu bydło rasy węgierskiej, czerwonej lub mieszanej /bydło sementalskie mieszane z miejscową rasą/ o średniej wadze sztuk dorosłych 480-500 kg. Waga tuczonych opasów dochodzi do 900-1000 kg. Średnia wydajność mleka od krowy waha się od 2000 do 3000 litrów rocznie. Cielęta hoduje się głównie z przeznaczeniem na odnowienie stada lub na bukaty, osiągające w ciągu 18 miesięcy wagę dochodzącą do 400 kg.

Świnie, głównie rasy mieszanej hodowane są w dwóch celach. Około 40% trzody tuczy się do wagi około 100 kg i jako tak zwane bekony przeznacza

Hodowla zwierząt

Wyszczególnienie	Sztuk	Sztuk dużych	Udział % sztuk dużych	Sztuk na 100 ha uż.r.	
				rzeczywistych	dużych
1. Konie	65	78,0	23,3	7,0	8,4
2. Bydło	160	124,6	37,3	17,3	13,5
krowy	100	100,0	29,9	-	-
jałówki	30	21,0	6,3	-	-
cielęta	30	3,6	1,1	-	-
3. Trzoda chlewna	350	71,5	21,4	37,8	7,7
maciory	30	9,0	2,7	-	-
tuczniki	220	62,5	18,7	-	-
prosięta	100				
4. Drób	10.000	60,0	18,0	108,2	6,5
R a z e m	x	334,1	100,0	x	36,1

się na sprzedaż. Pozostałe 60% tuczy się do wagi 150-200 kg i przeznacza się je na spożycie własne. Produkty dobrze rozwiniętej hodowli drobiu, a więc mięso i jaja przeznaczone są głównie na własne potrzeby.

Konie w gospodarstwie państwowym, jak też w gospodarstwach indywidualnych służą głównie jako siła pociągowa. Są to konie lekkie, przystosowane do pracy na terenach o dużych nachyleniach zboczy.

Występujący kierunek hodowli można określić jako kierunek wszechstronny - hodowli bydła, trzody i drobiu, charakteryzujący się niską obsadą na 100 ha użytków rolnych i ściśle związany z prowadzoną gospodarką rolną.

5 Lasy

Lasy zajmują na terenie Badacsonytomaj głównie tereny o dużych spadkach oraz kulminacje byłych stożków wulkanicznych, pokrytych cienką warstwą gleb o niewykształconym profilu glebowym. Drzewostan składa się w przeważającej części z dębu, sporadycznie jesionu, lipy, kasztanu i dzikiej gruszy, w wieku 20-50 lat, jak również z form krzaczastych i podrostów gatunków głównych. Tereny poeksploatacyjne porośnięte są roślinnością krzaczastą, zaś na glebach kamienistych występuje często sosna. Do roku 1946 były to lasy prywatne w których prowadzono rabunkową gospodarkę polegającą jedynie na eksploatacji. Po upaństwowieniu cały kompleks leśny traktowany jest jako las ochronny; prowadzone są zalesienia i dolesienia, a z eksploatacji jedynie cięcia pielęgnacyjne.

6 Osadnictwo

Na terenie Badacsonytomaj wyróżnić można 3 charakterystyczne typy zabudowy, a mianowicie:

a/ Zabudowa zwarta starego typu /Badacsonytomaj/

b/ Zabudowa willowa rozproszona nowego typu oraz zabudowa charakterystyczna dla małych ośrodków turystyczno-wypoczynkowych /Badacsony/

c/ Zabudowa rozproszona starego typu /Badacsonyörs/

Oprócz tego występuje również osadnictwo rozproszone, sezonowe, związane z prowadzoną gospodarką winiarską, ulegające jednak stopniowej likwidacji. Zabudowy wykorzystywane są w czasie prac w winnicy jako dom mieszkalny, w okresie zimowym służą jako skład narzędzi.

Zabudowa zwarta starego typu składa się na ogół z budynków mieszkalnych i gospodarczych, podpiwniczonych, występujących często pod jednym dachem i reprezentuje ona stary typ budownictwa węgierskiego.

Zabudowa willowa, bez budynków gospodarczych, otoczona ogródkami często wśród winnic, w głównej mierze przystosowana jest do sezonowej obsługi turystycznej. Występuje wokół ośrodka turystyczno-wypoczynkowego nad Balatonem.

Zabudowa rozproszona w Badacsonyörs to głównie zabudowania gospodarstw rolnych o podobnym typie jak w Badacsonytomaj.

Budynki stare zbudowane są głównie z kamienia, czasami z niewypalanej cegły i kryte są dachówką, strzechą słomianą lub trzcinową.

Budynki nowe zbudowane są przeważnie z miejscowego kamienia oraz cegły a kryte dachówką. Wszyst-

Produkcja globalna

Wyszczególnienie produkcji	Gospodarstwa indywidualne				Gospodarstwa państwowe			
	Produkcja w szt.kg l	Produkcja w jednostkach zbożowych	% produkcji globalnej	% grupy	Produkcja w szt.kg l	Produkcja w jednostkach zbożowych	% produkcji globalnej	% grupy
I. Produkcja roślinna	x	16.841,0	73,4	100,0	x	2.200,0	100,0	100,0
A. Alimentacyjne	x	11.725,0	50,8	69,9	x	2.200,0	100,0	100,0
1. Ziarniste	x	567,0	2,6	3,7	x	-	-	-
pszenica	252,0	252,0	1,2	1,5	-	-	-	-
żyto	315,0	315,0	1,4	2,2	-	-	-	-
2. Ziemniaki i warzywa	x	808,0	3,4	4,8	x	-	-	-
ziemniaki	2.548,0	637,0	2,8	3,8	-	-	-	-
cebula	240,0	62,0	0,2	0,3	-	-	-	-
papryka	160,0	38,0	0,1	0,3	-	-	-	-
pomidory	270,0	71,0	0,3	0,4	-	-	-	-
3. Owoce	x	10.350,0	44,8	61,4	4.400,0	2.200,0	100,0	100,0
winogrona	20.270,0	10.135,0	43,9	60,2	4.400,0	2.200,0	100,0	100,0
morele	150,0	75,0	0,3	0,4	-	-	-	-
jabłka	160,0	80,0	0,3	0,4	-	-	-	-
śliwy	120,0	60,0	0,3	0,4	-	-	-	-
B. Pastewne	x	5.116,0	22,6	30,1	x	-	-	-
1. Ziarniste	x	2.523,0	11,2	14,9	x	-	-	-
jęczmień	380,0	380,0	1,6	2,2	-	-	-	-
owies	28,0	28,0	0,1	0,1	-	-	-	-
kukurydza	2.115,0	2.115,0	9,5	12,6	-	-	-	-
2. Korzeniowe /buraki pastewne/	970,0	97,0	0,3	0,5	-	-	-	-
3. Siano i zielonki	x	2.496,0	11,1	14,7	x	-	-	-
lucerna	1.948,0	779,0	3,4	4,6	-	-	-	-
wyka	21,0	8,0	0,0	0,0	-	-	-	-
słoma	2.160,0	216,0	1,3	1,2	-	-	-	-
łąki	3.570,0	1.071,0	4,6	6,4	-	-	-	-
pastwiska	1.740,0	423,0	1,8	2,5	-	-	-	-
II. Produkcja zwierzęca	x	6.238,0	26,6	100,0	x	-	-	-
A A. Mleko	300.000	2.250,0	9,7	37,6	-	-	-	-
B. Mięso	x	2.388,0	10,3	38,4	-	-	-	-
wołowe	4.800	288,0	1,2	4,6	-	-	-	-
cielęce /bukaty/	9.000	540,0	2,3	8,6	-	-	-	-
wieprzowe	26.400	1.320,0	5,7	21,0	-	-	-	-
drób	4.000	240,0	1,1	4,2	-	-	-	-
C. Jaja	640.000	1.600,0	6,6	24,0	-	-	-	-
Produkcja globalna	x	23.079,0	100,0	x	x	2.200,0	100,0	-
Produkcja globalna na 1 ha użytków rolnych		23,5				27,5		
Roślinna		17,2				27,5		
Zwierzęca		6,3				x		

kie osiedla są zelektryfikowane oraz częściowo wyposażone w ujęcia wodne i kanalizacyjne /Badacsony, Badacsonytomaj/. Ponieważ badany teren spełnia również funkcje ośrodka turystyczno-wypoczynkowego posiada dobrze rozbudowaną bazę usługową i handlową /sklepy, restauracje, kawiarnie, kino itp./.

Badacsonytomaj jest ponadto lokalnym ośrodkiem przemysłowym. Przemysł reprezentowany jest przez kamieniołomy i zakład obróbki bazaltu, którego produkcja przeznaczona jest do budowy dróg /kostka i grys bazaltowy/, ponadto przez około 80 piwnic- wytwórni win, których produkcja w 30% przeznaczona jest na eksport, w około 30% na rynek krajowy, pozostała reszta przeznaczona jest na rynek miejscowy w okresie sezonu turystycznego i spożycie własne.

7 Produkcja globalna i kierunki produkcji

Wielkość produkcji roślinnej uzależniona jest w znacznym stopniu nie tylko od powierzchni zasianej, ale i od uzyskiwanych plonów z poszczególnych upraw.

Główna masa produkcji roślinnej pochodzi z produkcji roślin alimentacyjnych /około 70%/, wśród których na pierwszy plan wysuwa się produkcja z upraw trwałych, głównie z winnic, zajmująca ponad 88% /tab.8/. W produkcji roślin pastewnych stanowiących około 1/3 produkcji roślinnej dominują ziarniste na paszę z przewagą kukurydzy oraz siano i zielonki /około 50% produkcji pastewnych/.

Występujący kierunek produkcji roślinnej można więc określić jako wybitnie winiarski z produkcją kukurydzy i pasz objętościowych /siano/.

W produkcji zwierzęcej prawie równorzędny udział /po 38%/ przypada na mleko i mięso z prze-

wagą mięsa wieprzowego. Stosunkowo duży odsetek zajmuje również produkcja jaj /24%/, co związane jest z dobrze rozwiniętą hodowlą drobiu. Istniejący kierunek produkcji zwierzęcej można określić jako mięsno-mleczny z produkcją jaj.

Stosunek produkcji roślinnej do zwierzęcej w całości produkcji globalnej w gospodarce indywidualnej wynosi jak 3/4 do 1/4, tak więc kierunkiem głównym jest produkcja roślinna, towarzyszącym produkcja zwierzęca, w gospodarstwie państwowym natomiast występuje wyłącznie produkcja roślinna /100%/.

Kierunek produkcji globalnej rolnictwa można określić:

a/ Badacsonytomaj - gospodarka indywidualna $V_3/a_2vv + p_1zm_1pt/ + A_1$ /bt.ss/ - kierunek roślinny winiarski z udziałem kukurydzy, roślin pastewnych i hodowli bydła mlecznego i trzody chlewnej

b/ Badacsonytomaj - gospodarstwo państwowe $V_4/a_4vv/$ - kierunek wybitnie roślinny - winiarski.

Produkcja globalna rolnictwa liczona w jednostkach zbożowych na 1 ha użytków rolnych wynosi: w gospodarstwach indywidualnych 23,5 jednostek /w tym na produkcję roślinną przypada 17,2 jednostek /w gospodarstwie państwowym 27,5 jednostek zbożowych, a więc produktywność jest stosunkowo niska.

Produkcję globalną z winnic można niemal w całości potraktować jako produkcję towarową rolnictwa. Wynosi ona około 25 jednostek zbożowych lub 30.000 forintów z 1 ha winnic.

Tak więc na terenie Badacsonytomaj występuje zjawisko nałożenia się całego szeregu funkcji. Jest to z jednej strony ośrodek winiarski, któremu podporządkowana jest gospodarka rolna na gruntach ornych, z drugiej strony zaś ośrodek przemysłowy a głównie turystyczno-wypoczynkowy w zespole rekreacyjnych miejscowości nad Balatonem.

Władysława STOLA,
Wojciech JANKOWSKI

LAND UTILIZATION AND FARMING IN THE BADACSON VINEYARD DISTRICT. THE CASE OF BADACSONYTOMAJ

The study presenting land utilization and agriculture in the Badacson Vineyard District has been based on field research carriedout at Badacsonytomaj.

The area under study, having a total surface of 3183 ha /of which 1712.5 ha refers to the Balaton waters which were not subject of research/ belongs to the Tapolca County and is a centre of the region famous for its ciniculture and production of wine. This is due to the relief of the area, specific features of its soils /mainly of volcanic origin/ and favourable climatic conditions.

Of the total acreage amounting to 1450 ha - 83% is held by private owners, 6% /80 ha/ belong to the State Vineyard which is a member of the Vineyards and Orchard Farms Co-operative whose farms are situated in various localities on the Balaton; the rest area accounting for 11% is covered by forests belonging to State.

Small farms /less than 3 ha/ are in majority as they cover 45% of the whole area and constitute 4/5 of the total number of farms. Due to the strong fragmentation of farms, small mechanization in in field work and viniculture specialization in agriculture the number of people employed in agri-

culture is rather large /114 persons per 100 ha of agririan land/.

The orientation of land utilization can be defined as: field as: field crops-vineyards and orchards /$R_3/V_1,O_1/+H_1$; agricultural land accounts for 63% of the total area, of which 20% refer to arables, 28% to vineyards and the remaining 15% - to grasslands and orchards.

In peasant farming food crops constitute about 70% of all plant production, with a distinct prevalence of the production of viniculture. Stockbreeding is little developed /36 big animal units per 100 ha of the agricultural land/. Milk and meat having the biggest share in animal production, are primarily to meet the demand of the local population.

The orientation in gross production may be described as: plant, viniculture with maize, and fodder, and milch cattle and pigs breeding /$V_3/a_2vv+p_1zm_1pt/ + A_1/bt,ss/$. In State farming viniculture orientation is predominant. Gross agricultural production is relatively low amounting to 23.5 grain units per 1 ha of agricultural land in private farming and 27.5 grain units in State farming. Commercial production is almost exclusively supplied by vineyards and it accounts for about 25 grain units per 1 ha.

Badacsonytomaj is a centre of intensive viniculture and production of wine and to these specjalizations farming on both arables and grasslands is oriented. Badacsonytomaj is also an important tourist and recreation centre thanks, first of all, to its situation on the Balaton.

Wiesława TYSZKIEWICZ,
Roman SZCZĘSNY

Z BADAŃ NAD UŻYTKOWANIEM ZIEMI W GMINIE /KATASTRALNEJ OBČINIE/ SVETINA SŁOWENIA - JUGOSŁAWIA

Badania terenowe nad użytkowaniem ziemi w środkowej Słowenii objęły swoim zasięgiem gminę katastralną Svetina, położoną w odległości 15 km na południowy wschód od miasta Celje, okręg /obcina/ Celje, obwód /okraj/ Celje, Słowenia.

Na obszarze administracyjnym gminy katastralnej Svetina o powierzchni 1138,86 ha występuje 5 wsi /Svetina, Javornik, Kanjuce, Svetli Dol i Poznica/ niewielkich obszarowo, słabo zaludnionych.

W niniejszym opracowaniu z uwagi na małe różnice zachodzące w gospodarce i wynikach rolnictwa w poszczególnych wsiach, niektóre zagadnienia zostały potraktowane łącznie dla całej jednostki katastralnej.

Przeprowadzone badania miały na celu uchwycenie problematyki użytkowania ziemi i rolnictwa na terenach podgórskich reprezentowanych przez gospodarkę indywidualną, nastawioną niegdyś na uprawę zbóż, sadownictwo i hodowlę bydła mlecznego, a obecnie przeżywają bardzo poważny kryzys na skutek odpływu ludności do pracy w pobliskim przemyśle. Postępująca ekstensyfikacja rolnictwa powoduje przekształcanie się gruntów ornych i sadów w łąki i pastwiska, zaś łąki i pastwiska z kolei porasta las, który i

tak zajmuje tutaj od 1/2 do 3/4 powierzchni, a jego eksploatacja w wielu przypadkach stanowi podstawę życia mieszkańców wsi.

1. Warunki środowiska geograficznego

Obszar gminy Svetina leży na terenie Pogórza Savy /Góry i pagórki Savy/ wchodzącej w skład regionu przedalpejskiego[1]. Są to tereny zbudowane z piaskowców trzeciorzędowych /piaskowce neogenu młodszego/ oraz utworów triasowych wyniesionych na wysokość 700-900 m n.p.m. /Svetina 790 m n.p.m./. Jest to teren o silnie rozczłonkowanej rzeźbie, posiadający liczne doliny i grzbiety górskie o kierunku północny wschód - południowy zachód, deniwelacje dochodzące do 200 m. Teren ten w większości zajęty jest przez lasy i użytki zielone, grunty orne natomiast występują w dolinach oraz częściowo na stokach górskich o wystawie południowej.

Badany teren położony jest w strefie klimatycznej Pogórza Alpejskiego o charakterystycznych cechach klimatu południowo - alpejskiego, wyrażających się z jednej strony dużą ilością opadów, zwłaszcza w okresie lata i jesieni oraz znaczną ilością dni słonecznych w okresie zimowym i krótkim okresem wegetacyjnym.

Średnia temperatura stycznia wynosi -2,1°, lipca 16,5°, roku 7,2°, zaś absolutne amplitudy roczne dochodzą do około 50°C. Zjawiskiem nader niekorzystnym dla rolnictwa na omawianym terenie jest wystę-

---

[1] Svetozar Ilesic - Problemi geografske rejonizacje ob primesu Slovenje. Geografski Vestnik, t.XXIX - XXX, Ljubljana 1958, s.83-140.

powanie w dolinach zastoisk zimnego powietrza i mrozowisk oraz stosunkowo wczesne /wrzesień/ i późne /maj/ pojawianie się przymrozków.

Średnie opady roczne wahają się w granicach 800 - 1000 mm z minimum przypadającym w styczniu i lutym /80 i 60 mm/ oraz maksimum w czerwcu i październiku /140 i 175 mm/. Występuje tu bardzo specyficzny rozkład opadów w ciągu roku, na okres zimowy przypada średnio 16%, wiosenny 24%, letni 30% i jesienny 30% opadów sumy rocznej. Ilość godzin nasłonecznienia waha się w granicach 1750- 1800 z maksimum w lutym, sierpniu i wrześniu. Okres wegetacyjny wynosi tu około 180 dni w roku.

Obszar Svetiny odwadniany jest przez liczne małe potoki górskie, dopływy rzeki Voglajne /dopływ Savy/, która wchodzi w skład dorzecza Dunaju.

Na badanym terenie występują w układzie pasowym, uzależnionym od hipsometrii terenu głównie gleby typu górskiego:

a/ Gleby terenów górskich, naglinowe i naiłowe zaliczane do gleb ciężkich dla uprawy o grubości do 30 cm, występują w dolinach. Zaliczane są one do IV klasy bonitacyjnej i zajęte głównie przez pola uprawne.

b/ Gleby terenów górskich, szkieletowe, niewykształcone, o miąższości do 20 cm występują na zboczach i zajęte są przez użytki zielone. Są to gleby V i VI klasy bonitacyjnej.

Szata roślinna reprezentowana jest z jednej strony przez lasy oraz zarośla dolnego piętra alpejskiego /lasy regla dolnego/ bukowe lub bukowo - świerkowe z domieszką dębu i kasztana, zwłaszcza na stokach południowych i terenach niżej położonych. Z drugiej zaś strony przez roślinność trawiastą łąk i pastwisk występujących na zboczach i

dolinach poniżej granicy lasów o przewadze roślinnej trawiastej i ziół.

W sumie warunki środowiska geograficznego /rzeźba, klimat, gleby/ są mało odpowiednie dla rolnictwa, a jedynie sprzyjają prowadzeniu gospodarki hodowlanej typu mleczno-mięsnego występującej najczęściej w warunkach górskich w oparciu o naturalną bazę paszową.

2. Struktura agrarna i ludność

Na badanym terenie występuje jedynie gospodarka indywidualna, reprezentowana przez 92 gospodarstwa. Przeważają gospodarstwa duże powyżej 15 ha, zajmujące 33,7% ogółu gospodarstw i ponad 60% powierzchni. Mniejszy odsetek przypada na gospodarstwa większe 10 - 15 ha /16,3% ogółu gospodarstw/.
W sumie gospodarstwa wielkie i duże /powyżej 10 ha/ zajmują 50% ogółu gospodarstw i ponad 75% powierzchni. Gospodarstwa średnie /2-5 i 5-7 ha/ stanowią niewielki udział tak w ilości jak i w zajmowanej powierzchni.

Osobną grupą są gospodarstwa karłowate /do 2 ha/ zajmujące średnio 18,5% ogółu liczby gospodarstw i około 5% powierzchni. Są to z reguły drobne działki przyzagrodowe ludności zatrudnionej od szeregu lat w przemyśle.

Rozdrobnienie gospodarstw tak dużych jak i średnich jest niewielkie 3-5 działek. Cechą jednak charakterystyczną dla wszystkich jest stosunkowo niski udział procentowy powierzchni zajęty przez użytki rolne. Średnio na badanym terenie użytki rolne zajmują 35,2%, w szczególności wsiach udział ten waha się od 27,8% /Poznica/ do 46,6% /Javornik/. Jeszcze większe różnice występują w poszczególnych

Tabela 1

Liczba ludności i domów w Svetinie w latach 1869-1961

Rok	Ludność i liczba domów	Svetina	Javornik	Kanjuce	Sveti Dol	Požnica
1869	Mężczyźni	54	69	67	41	25
	Kobiety	58	65	75	40	26
	Razem	112	134	142	81	51
	Liczba domów	20	28	20	13	7
1880	Mężczyźni	48	63	73	42	23
	Kobiety	57	55	71	41	27
	Razem	105	118	144	83	50
	Liczba domów	21	22	24	14	7
1900	Mężczyźni	59	62	81	50	25
	Kobiety	59	64	68	45	25
	Razem	118	126	149	95	50
	Liczba domów	20	23	27	14	8
1910	Mężczyźni	79	70	79	47	15
	Kobiety	91	56	73	45	16
	Razem	170	126	152	92	31
	Liczba domów	21	23	26	14	7
1936	Mężczyźni	48	63	73	38	38
	Kobiety	48	65	76	39	39
	Razem	96	128	149	77	77
	Liczba domów	20	23	26	13	10
1948	Mężczyźni	52	64	83	46	41
	Kobiety	72	68	77	47	42
	Razem	124	132	160	93	83
	Liczba domów	21	21	25	16	12
1953	Mężczyźni	51	66	67	49	55
	Kobiety	65	65	68	46	39
	Razem	116	131	135	95	94
	Liczba domów	20	24	24	17	12
1961	Mężczyźni	46	69	76	47	40
	Kobiety	64	64	75	50	35
	Razem	110	123	151	97	75
	Liczba domów	21	26	26	17	12

Źródło: Rast prebivalstva in rast his od 1869-1961

Struktura zawodowa ludności w gminie Svetina w 1961 r.

Wyszczególnienie	Svetina		Javornik		Kanjuce		Svetli Dol		Požnica		Ogółem Svetina	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%
Ludność zawodowo czynna	61	55,4	75	56,3	74	49,0	42	43,3	40	53,4	292	51,6
Ludność zawodowo bierna	49	44,6	58	43,7	77	51,0	55	56,7	35	46,6	274	48,4
Ludność ogółem	110	100,0	133	100,0	151	100,0	97	100,0	75	100,0	566	100,0
Struktura ludności zawodowo czynnej												
górnictwo	1	1,6	1	1,3	-	-	-	-	2	5,0	4	1,4
przemysł	6	9,8	14	18,7	11	14,9	4	9,5	4	10,0	39	13,3
rolnictwo	29	47,6	44	58,7	39	52,7	22	52,4	26	65,0	160	54,8
leśnictwo	2	3,3	-	-	-	-	-	-	-	-	2	0,7
inne zawody	23	37,7	16	21,3	24	32,4	16	38,1	8	20,0	87	29,8
Razem	61	100,0	75	100,0	74	100,0	42	100,0	40	100,0	292	100,0
Ludność utrzymująca się z rolnictwa	56	50,9	78	58,7	81	53,6	69	71,1	55	73,4	339	59,8
Ludność utrzymująca się z innych zawodów	54	49,1	55	41,3	70	46,4	28	28,9	20	26,6	227	40,2
Razem	110	100,0	133	100,0	151	100,0	97	100,0	75	100,0	566	100,0

Źródło: Prebivalstvo po Panogach Gospodarske Dejavnosti za rok 1961

grupach wielkościowych gospodarstw. Obserwuje się tu ciekawe zjawisko, że im większe gospodarstwo rolne, tym mniejszy udział procentowy stanowią użytki rolne, a większy jest udział lasów np. we wsi Svetina: gospodarstwo o wielkości 7,28 ha posiada 51,6% użytków rolnych, we wsi Svetli Dol w gospodarstwie o wielkości 43,50 ha użytki rolne zajmują 18,7% itp.

W 1961 roku gminę Svetinę, składającą się z 5 wsi o łącznej powierzchni 1139 ha zamieszkiwało 566 osób, co daje średnią gęstość zaludnienia 49,8 osób na 1 km^2. W stosunku do użytków rolnych przypada natomiast 141,4 osób na 100 ha.

Analizując materiały ludnościowe Svetiny za okres ostatnich 100 lat /tab.1/ od 1869 roku zaobserwować można bardzo ciekawe zjawisko, a mianowicie bardzo powolny wzrost liczby ludności od 520 osób w 1869 roku do 666 osób w 1961 roku. Ten niewielki stosunkowo przyrost ludności, mimo stosunkowo wysokiego przyrostu naturalnego jest wynikiem dużego odpływu ludności do pracy w przemyśle w sąsiednich ośrodkach przemysłowych. Struktura zawodowa ludności /tab.2/ wykazuje, że prawie w 60% głównym źródłem utrzymania jest praca w rolnictwie. W poszczególnych wsiach udział ten waha się jednak od 50,9% /Svetina/ do 73,4% /Poznica/. Różnice te w znacznym stopniu są wynikiem położenia poszczególnych wsi w stosunku do dróg i połączeń komunikacyjnych, decydujących o możliwości dojazdu do pracy. Wskaźnik zatrudnienia w rolnictwie wzrasta w miarę wzrostu odległości i trudności komunikacyjnych.

3 Struktura użytkowania ziemi

Struktura użytkowania ziemi /tab.3/ wskazuje, że większość obszaru gminy Svetina zajęta jest przez lasy /62,7%/. W poszczególnych wsiach udział ten waha się od 51,1% /Javornik/ do 79,3 /Poznica/.

Użytki rolne zajmują natomiast średnio 1/3 powierzchni ogólnej. Występują tu jednak pewne różnice np. od 27,8% /Poznica/ do 46,6% /Javornik/. Wśród grupy użytków rolnych pierwsze miejsce powyżej 60% zajmują użytki zielone z czego ponad 2/3 to łąki. Natomiast grunty orne obejmują zaledwie 1/3 powierzchni użytków rolnych /od 21,6% Javornik do 36,4% Poznica/. Proporcje między użytkami rolnymi a pozostałymi użytkami w poszczególnych grupach gospodarstw układają się podobnie. Wyjątkiem są tu jedynie gospodarstwa do 2 ha, w których prawie całą powierzchnię zajmują użytki rolne z przewagą gruntów ornych.

Występujący kierunek użytkowania ziemi generalnie można określić dla gminy Svetina jako kierunek leśny z łąkami i pastwiskami $F_3+R_1/p_1pt,ps/$ jedynie tylko we wsiach Svetina i Javornik jako kierunek leśno - łąkowy z gruntami ornymi - $F_2+R_2/p_2pt,ps,o/$. /ryc.1/ Na badanym terenie mamy zasadniczo do czynienia z gospodarką typu leśnego lub leśno - rolniczego i las zwłaszcza w dużych gospodarstwach jest podstawowym źródłem dochodu.

a/ Grunty orne

Grunty orne na terenie gminy Svetina zajmują stosunkowo niewielki odsetek powierzchni, wynoszący około 1/10 powierzchni ogolnej lub 1/3 po dierzch-

Użytkowanie ziemi w gminie Svetina

Wyszczególnienie	Svetina		Javornik		Kanjuce		Svetli Del		Požnica		Ogółem	
	Obszar w ha	%	Obszar w ha	%	Obszar w ha	%	Obszar w ha	%	Obszar w ha	%	Obszar w ha	%
1. Użytki rolne	67,23	39,4	114,40	46,6	102,45	30,9	55,09	32,7	61,39	27,8	400,56	35,2
grunty orne	21,12	31,4	24,79	21,6	30,59	29,8	13,07	23,7	22,38	36,4	111,95	27,9
sady	-	-	-	-	1,41	1,4	-	-	-	-	1,41	0,3
winnice	0,07	0,1	0,79	0,7	0,44	0,4	0,23	0,4	0,03	0,1	1,56	0,4
łąki	28,39	42,2	57,76	50,5	39,27	38,4	19,73	35,8	27,18	44,2	172,33	43,0
pastwiska	17,65	26,3	31,06	27,2	30,74	30,0	22,06	40,1	11,80	19,3	113,31	28,4
2. Lasy	97,37	56,7	125,23	51,1	225,66	67,8	110,74	65,7	155,83	70,3	714,83	62,7
3. Obszary pod zabudową	4,85	2,8	5,34	2,2	4,02	1,2	2,36	1,4	0,47	0,2	17,04	1,5
4. Nieużytki	1,84	1,1	0,14	0,1	0,31	0,1	0,27	0,2	3,87	1,7	6,43	0,6
Razem	171,29	100,0	245,11	100,0	332,44	100,0	168,46	100,0	221,56	100,0	1138,86	100,0

Źródło: Popis kmetijskih gospodarestv leta 1961

MAPA UŻYTKOWANIA ZIEMI

LAND UTILIZATION MAP

SVETINA

RYC.1

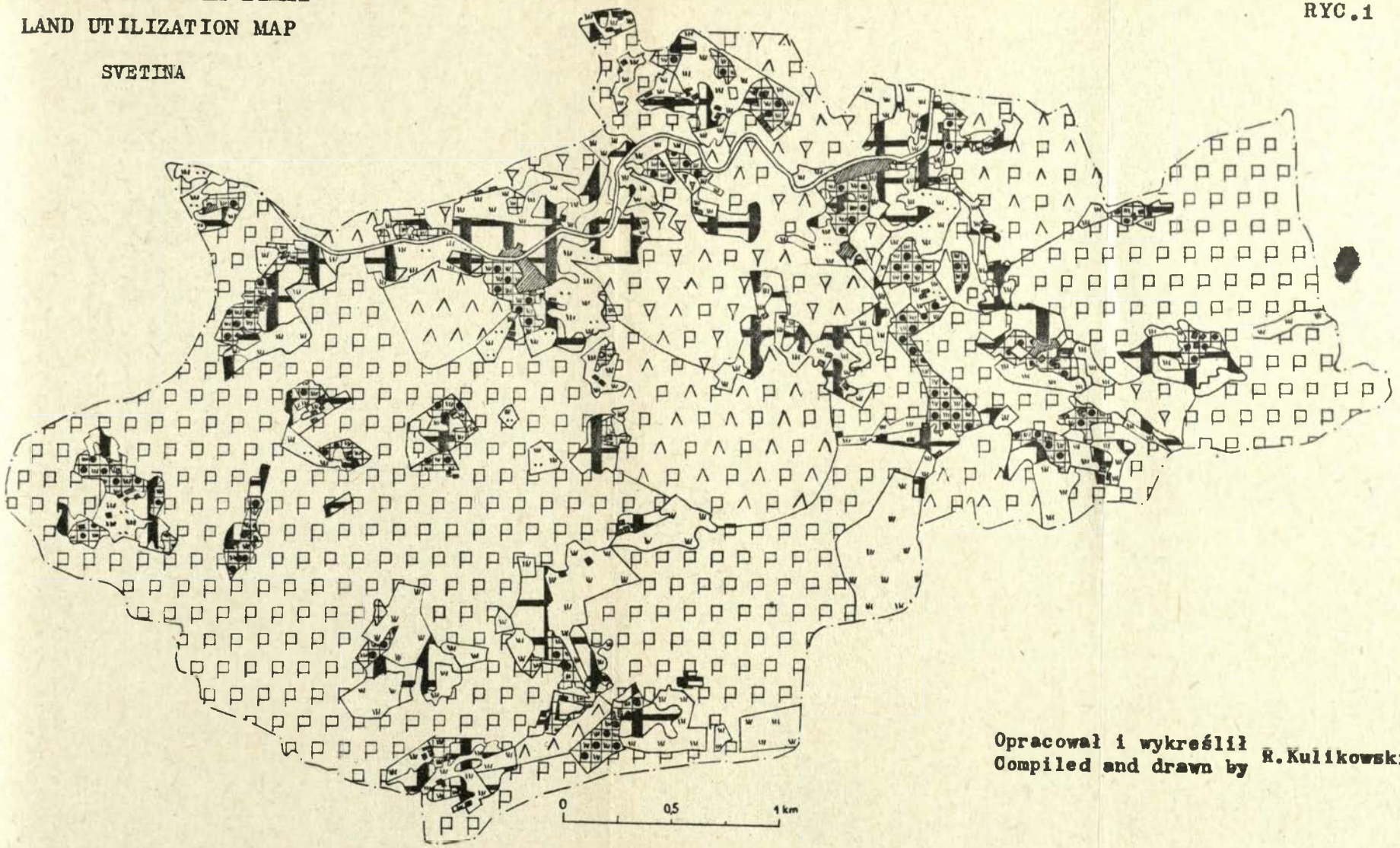

Opracował i wykreślił
Compiled and drawn by R.Kulikowski

ni użytków rolnych. Grunty orne występują w dużym rozproszeniu wśród łąk i lasów, nie tworząc zwartych kompleksów. Istniejące sposoby gospodarowania oraz zabiegi agrotechniczne na terenie poszczególnych wsi nie odbiegają od siebie i w znacznym stopniu reprezentują tradycyjną gospodarkę rolną nastawioną na zaspakajanie własnych potrzeb. Duże rozproszenie gruntów oraz małe rozmiary poszczególnych działek a także rzeźba terenu sprawiają, że całość prac polowych nie jest w ogóle zmechanizowana i wykonywana jest ręcznie, a mianowicie orka przy pomocy koni lub wołów, siew odbywa się ręcznie, zbiór kosą lub sierpem, jedynie młocka w większości odbywa się przy pomocy młockarni elektrycznej.

Nawożenie gruntów na terenie poszczególnych wsi jest stosunkowo wysokie i wynosi 30-35 ton obornika na 1 ha gruntów ornych. Nawożenie pełne stosowane jest głównie pod rośliny okopowe /ziemniaki/, niepełne w ilości 15-20 ton pod owies, jeśli ten wchodzi w zmianowanie. Nawożenie mineralne stosowane jest raczej sporadycznie w ilościach niewielkich.

Najczęściej występujące są tu zmianowania 3-letnie, bardziej intensywne w gospodarstwach małych, oraz często trzyletnie z ugorem w gospodarstwach dużych o następującej rotacji upraw:

a ziemniaki z fasolą$^{++}$ - pszenica i jęczmień lub lub pszenica i owies^{+} - koniczyna

b ziemniaki z fasolą$^{++}$ - pszenica i owies - ugór

c/ ziemniaki z fasolą$^{++}$ - pszenica i owies - koniczyna, buraki pastewne, warzywa.

Na całym terenie ziemniaki występują łącznie z fasolą jako uprawa współrzędna, często jako uprawy współrzędne wchodzą tu jeszcze warzywa. Na sku-

tek warunków atmosferycznych stosowane następstwo upraw w zmianowaniach 3-letnich ulega częstym zmianom i w grupie roślin zbożowych następuje wymiana między jęczmieniem i owsem.

Uzyskiwane plony z ha na terenie poszczególnych wsi są stosunkowo niskie i wynoszą 10-12 q pszenicy, 12 q owsa, 80-100 q ziemniaków oraz około 40 q siana koniczyny z dwóch zbiorów. W wyjątkowo dobrych latach plony są wyższe o około 30%. Wyższe plony uzyskiwane są również w gospodarstwach małych i średnich, natomiast niższe w gospodarstwach dużych, co związane jest w znacznej mierze z ekstensywną gospodarką rolną prowadzoną w gospodarstwach dużych, jak również z brakiem siły roboczej /na gospodarstwach pozostali przeważnie ludzie starzy/.

Tak na terenie gminy Svetina, jak również poszczególnych wsi /tab.4/ główne role grają dwie grupy upraw, a mianowicie ekstraktywne i intensyfikujące. Rośliny strukturotwórcze zajmują natomiast nieznaczny odsetek zasiewów /około 17/.Największy odsetek gruntów ornych /ponad 1/2/ na całym obszarze gromady Svetina zajmują uprawy ekstraktywne. Pewne odchylenia występują jedynie we wsiach Svetli Dol /45,5%/ i Poznica /49,1/. W grupie ekstraktywnych dominuje głównie pszenica /od 1/2 do 2/3 całości grupy/. Z pozostałych upraw większe znaczenie ma jedynie owies /2/5 do 1/3 całości grupy/. Pozostałe uprawy jak jęczmień /1/10 -1/6/ i żyto nie odgrywają większej roli. W pewnych jednak latach przy występujących sprzyjających warunkach klimatycznych wzrasta udział uprawy jęczmienia do 1/5 kosztem uprawy owsa.

W grupie intensyfikujących /ponad 1/3 powierzchni/ na badanym terenie występuje nieco większe zróżnicowanie w poszczególnych wsiach,wy-

Tabela 4

Użytki rolne i ich wykorzystanie

Wyszczególnienie	Svetina			Javornik			Kanjuce			Svetli Dol			Poznica			Ogółem		
	Obszar w ha	% gruntów ornych	% użytków rolnych	Obszar w ha	% gruntów ornych	% użytków rolnych	Obszar w ha	% gruntów ornych	% użytków rolnych	Obszar w ha	% gruntów ornych	% użytków rolnych	Obszar w ha	% gruntów ornych	% użytków rolnych	Obszar w ha	% gruntów ornych	% użytków rolnych
I. Grunty orne	20,12	100,0	30,4	24,79	100,0	21,7	30,49	100,0	29,8	13,07	100,0	26,1	22,18	100,0	36,2	110,65	100,0	27,7
A. Uprawy ekstraktywne	11,08	55,0	16,8	12,60	51,0	11,0	17,10	56,1	16,7	5,95	45,5	11,9	10,88	49,1	17,8	57,61	52,1	14,4
pszenica	7,41	36,8	11,2	6,75	27,3	5,9	9,92	32,5	9,7	3,33	25,5	6,7	6,78	30,6	11,1	34,19	30,9	8,6
żyto	6,46	30,3	9,1	0,29	1,1	0,2	0,35	2,2	0,3	0,37	2,8	0,7	0,37	1,7	0,6	1,44	1,3	0,4
owies	2,16	10,7	3,3	3,73	15,2	3,3	4,96	16,3	4,9	1,37	10,5	2,7	1,87	8,4	3,1	14,09	12,7	3,5
jęczmień	1,45	7,2	2,2	1,83	7,4	1,6	1,87	6,1	1,8	0,88	6,7	1,8	0,56	2,5	0,9	6,59	6,0	1,6
proso	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,30	5,9	2,1	1,30	1,2	0,3
B. Uprawy intensyfikujące	6,11	30,4	9,2	10,00	40,4	8,8	9,79	32,1	9,6	5,84	44,7	11,7	6,31	28,4	10,3	38,05	34,4	9,5
kukurydza	2,01	10,0	3,0	3,45	13,9	3,0	3,24	10,6	3,2	2,36	18,1	4,7	2,18	9,8	3,6	13,24	12,0	3,3
ziemniaki	2,75	13,7	4,2	4,87	19,7	4,3	5,72	18,8	5,6	2,51	19,2	5,0	3,18	14,3	5,2	19,03	17,2	4,8
warzywa	0,52	2,6	0,8	1,08	4,4	1,0	0,56	1,8	0,5	0,78	6,0	1,6	0,47	2,1	0,7	3,41	3,1	0,8
rzepa, burak pastewny	0,83	4,1	1,2	0,60	2,4	0,5	0,27	0,9	0,3	0,19	1,4	0,4	0,48	2,2	0,8	2,37	2,1	0,6
C. Uprawy strukturotwórcze	2,93	14,6	4,4	2,19	8,8	1,9	3,60	11,8	3,5	1,28	9,8	2,5	4,99	22,5	8,1	14,99	13,5	3,8
lucerna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,39	1,8	0,6	0,39	0,3	0,1
koniczyna	2,93	14,6	4,4	2,19	8,8	1,9	3,60	11,8	3,5	1,28	9,8	2,5	4,60	20,7	7,5	14,60	13,2	3,7
II. Uprawy trwałe	0,07	x	0,1	0,79	x	0,7	1,85	x	1,8	0,23	x	0,5	0,03	x	0,1	2,97	x	0,7
sady	-	x	-	-	x	-	1,41	x	1,4	-	-	-	-	-	-	1,41	x	0,3
winnice	0,07	x	0,1	0,79	x	0,7	0,44	x	0,4	0,23	x	0,5	0,03	x	0,1	1,56	x	0,4
III. Trwałe użytki zielone	46,04	x	69,5	88,82	x	77,6	70,01	x	68,4	41,79	x	83,4	38,98	x	63,7	285,64	x	71,6
łąki	28,39	x	42,7	57,76	x	50,5	39,27	x	38,4	59,73	x	39,4	27,18	x	44,4	172,33	x	43,2
pastwiska	17,65	x	26,8	31,46	x	27,1	30,74	x	30,0	22,06	x	44,0	11,80	x	19,3	113,31	x	28,4
Ogółem użytki rolne	66,23	x	100,0	114,40	x	100,0	102,35	x	100,0	55,09	x	100,0	61,19	x	100,0	399,26	x	100,0

Źródło: Popis kmetijskih gospodarestv leta 1961

noszące od 1/3 w Svetinie do 2/5 w Svetli Dol. W grupie tej na całym terenie zaznacza się przewaga ziemniaków /2/5 do 1/2/, jak również stosunkowo wysoki udział kukurydzy /około 1/3/ dla całości grupy. Brak jest natomiast uprawy roślin przemysłowych.

Uzyskane dane statystyczne nie ujmują stosowanych upraw współrzędnych. Dotyczy to głównie uprawy ziemniaków łącznie z fasolą, bobem, a rzadziej warzywami /marchew/.

Nieznaczny natomiast odsetek gruntów ornych na terenie gromady Svetina zajmują uprawy strukturotwórcze /niecałe 1/7 powierzchni/. Udział ich na terenie poszczególnych wsi wynosi od 1/10 /Javornik/ do 1/5 /Poznica/. W grupie tej na całym terenie dominuje koniczyna /100%/ a jedynie na terenie wsi Poznica uprawiane jest nieco lucerny. Niski stosunkowo udział upraw strukturotwórczych jest wynikiem nastawienia gospodarki rolnej na produkcję dla zaspokojenia własnych potrzeb, zaś uprawa koniczyny czy też lucerny traktowana jest nie w znaczeniu bazy paszowej, a jedynie jako zabieg agrotechniczny poprawiający strukturę gleby.

Występujący kierunek użytkowania gruntów ornych na terenie gminy Svetina można określić następująco: $E_3tv + I_2st$ - pszeniczny z ziemniakami. Natomiast kierunki użytkowania gruntów ornych w poszczególnych wsiach określić można jako:

Wieś Svetina	- $E_3tv + I_2st$	- pszeniczny z ziemniakami
Wieś Javornik	- $E_3tv + I_3st$	- pszeniczno-ziemniaczany
Wieś Kanjuce	- $E_3tv + I_2st$	- pszeniczny z ziemniakami

Wieś Svetli Dol - E_3tv + I_3st,zm - pszeniczno-ziemniaczano-kukurydziany

Wieś Požnica - E_3tv + I_1st + S_1tp - pszeniczny z ziemniakami i koniczyną.

Występujące różnice w poszczególnych wsiach w kierunkach użytkowania gruntów ornych są raczej minimalne i dosyć wyraźnie wskazują na podobną gospodarkę rolną prowadzoną na gruntach ornych.

b/ Uprawy trwałe

Uprawy trwałe na badanym terenie zajmują małe powierzchnie /0,7%/ i nie odgrywają większej roli. Reprezentowane są przez sady przydomowe i winnice. Winnice występują sporadycznie, głównie w gospodarstwach większych i zajmują bardzo małe powierzchnie a ich produkcja przeznaczona jest wyłącznie na własne potrzeby /produkcja wina/. Dominuje typ winnic palikowych /uprawianych wyłącznie/ o stosunkowo niskiej wydajności /1-2 kg/.

Również występujące sady owocowe nie tworzą większych kompleksów, zaliczyć je można do dwu różnych typów:

a/ Sady przydomowe o przewadze jabłoni przy równocześnie dużym udziale śliw i orzechów.

b/ Sady położone z dala od zabudowań, głównie na łąkach i pastwiskach, o dominacji jabłoni. Jak wykazały badania terenowe są one pozostałością po dawnych sadach i nie są ujmowane w statystyce. Obecnie drzewa w dużej mierze zniszczone i niepielęgnowane charakteryzują się niską wydajnością i słabą jakością owoców, które przeznacza się głównie na produkcję win owocowych /jabłecznik/ na własne potrzeby. Średnia wydajność owoców z drzewa około 25-30 kg.

Występują tu również małe plantacje czarnej porzeczki, uprawianej głównie dla potrzeb przemysłu spożywczego.

c/ Trwałe użytki zielone

Trwałe uzytki zielone zajmują na badanym terenie znaczne obszary i w skali całej gminy stanowią 71,6% powierzchni użytków rolnych, w tym łąki /60%/ i pastwiska /40%/.

Występujące użytki zielone zaliczyć można do trzech typów siedliskowych:

1. Użytki zielone dolinowe typu świeżego /zalewne/, reprezentowane głównie przez łąki położone w dolinach nad strumieniami o przewadze roślinności trawiastej, często zagospodarowane, dwukośne o stosunkowo wysokich plonach siana z ha /30-35 q/.
2. Użytki zielone typu świeżego /grond popławny/. W grupie tej, tak łąki jak i pastwiska położone są na stokach poniżej pól uprawnych i poniżej granicy lasów. W większości użytkowane są przemiennie i nie prowadzi się żadnej gospodarki. Są to byłe pola uprawne na słabych glebach, często celowo zamienione na pastwiska lub opuszczone grunty orne, niejednokrotnie w chwili obecnej porośnięte starymi drzewami owocowymi /jabłonie/, które użytkowane są współrzędnie /pastwisko - sad/ i charakteryzują się bardzo niską wydajnością.
3. Użytki zielone typu hal górskich użytkowane głównie jako pastwiska, czasem jako łąki przemienne, występują wśród lasów i na grzbietach gór. Powstały one często w miejscu wysoko położonych i opuszczonych pól uprawnych, bądź też po wycięciu lasów. Jak wynika z obserwacji, głównie zarastane są one ponownie przez samosiewy. Prowadzona gospodarka na użytkach zielonych w zasadzie ogra-

nicza się do ich eksploatacji. Jedynie na łąkach dolinowych typu świeżego stosowane są zabiegi agrotechniczne, sprowadzające się zresztą do sporadycznego nawożenia i podsiewania.

Na pastwiskach przeważa wypas wolny, często jednak nie są one w ogóle wykorzystane na skutek małej obsady bydła i zanikania gospodarki hodowlanej.

4 Użytki leśne

Lasy na terenie gminy Svetina zajmują największą powierzchnię /62,7%/. Udział ich jednak na terenach poszczególnych wsi wynosi od 51,1% /Javornik/ do 70,3% /Poznica/. Pod względem własnościowym przeważają tu głównie lasy będące własnością indywidualnych gospodarstw chłopskich i występują w dużych i zwartych kompleksach. Na całym terenie przeważają lasy typu regla dolnego świerkowo-bukowe i bukowo-świerkowe z domieszką dębu na terenach niżej położonych o wystawie południowej, oraz kasztana. W dolinach, często podmokłych, spotyka się również małe kompleksy lasów olszowych. Większość lasów jest dobrze utrzymana, o czym świadczy zwartość drzewostanu i znaczny udział drzew w wieku bliskorębnym i rębnym. Pomimo, że są to lasy prywatne, prowadzona jest racjonalna gospodarka drzewostanem pod fachową kontrolą organów państwowych. Gospodarstwa duże prowadzą samodzielną gospodarkę leśną, natomiast gospodarstwa małe ze względów ekonomicznych łączą się w spółki leśne, których celem jest również prowadzenie racjonalnej gospodarki w danym kompleksie.

Na całym obszarze niezależnie od form własności oraz wielkości działek stosowana jest jednolita

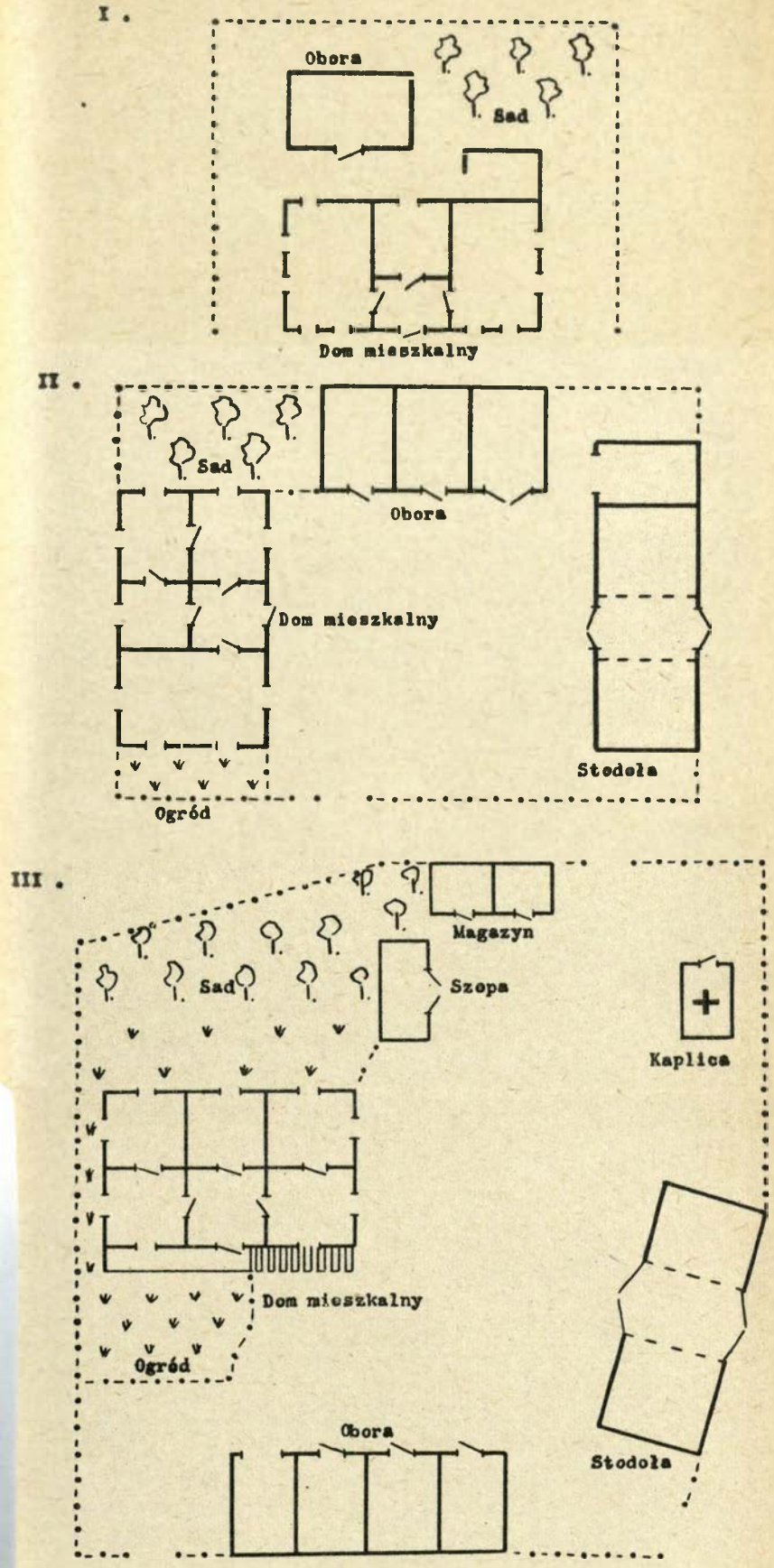

RYC.2 PLANY ZABUDOWAŃ. SVETINA.

FIG.2 LAY AUT OF THE FARM OF FARMTEAD. SVETINA.

eksploatacja lasu, głównie typu przerębowego, bardzo rzadko natomiast stosuje się zręby gniazdowe pełne. Uzyskiwane drewno sprzedawane jest państwu, a osiągany dochód roczny w gospodarstwach dużych dochodzi do 1 miliona forintów.

Las, zwłaszcza w gospodarstwach większych jest główną podstawą dochodów, rolnictwo natomiast spełnia rolę zaopatrzenia w podstawowe produkty żywnościowe.

5 Tereny osiedleńcze

Mimo stosunkowo niewielkiego obszaru gmin Svetina wyróżnić można dwa typy osadnictwa:

a/ Osadnictwo zwarte - zaliczane do kategorii łańcuchówki górskiej. Wsie o kształcie wydłużonym i nieco zniekształconym przez nowe budownictwo /Svetina i Kanjuce/ położone są w dolinie.

b/ Osadnictwo rozproszone - są to małe wsie liczące po kilka gospodarstw w tym często występują pojedyncze gospodarstwa położone na uboczu. Jest to dosyć typowy przykład osadnictwa alpejskiego /Poznica, Svetli Dol, Javornik/ związanego z gospodarką leśno-rolną.

W ramach występujących typów osadniczych zaznaczają się dość wyraźnie różnice w kształcie domów i zabudowań gospodarczych, odzwierciedlające jego rozwój i przemiany w okresie ostatnich 100 lat na obszarze gminy Svetina /ryc.2/, a mianowicie:

a/ Budownictwo stare pochodzące z przed około 100 lat reprezentowane jest przez kurne chaty, obecnie zelektryfikowane i nieco zmodyfikowane. Zabudowania są drewniane, kryte strzechą ze stosunkowo małymi budynkami gospodarczymi.

b/ Budownictwo nowsze z przed około 40-50 lat, typowe osadnictwo alpejskie dwu- kondygnacjowe, zbudowane z kamienia /pierwsza kondygnacja/ i drzewa /druga kondygnacja/, kryte słomą lub gontem. Dół, to głównie część gospodarcza /magazyn, skład narzędzi a czasem obora/, góra to część mieszkalna składająca się od 2 do 4 izb z podcieniem od frontu. Zabudowa gospodarcza otacza dom mieszkalny tworząc bardziej lub mniej zwarty czworobok zamknięty. Występują też różnice w wielkości budynków mieszkalnych i gospodarczych w zależności od wielkości gospodarstwa. Najbardziej typowe osadnictwo alpejskie występuje w dużych gospodarstwach rozproszonych, nastawionych na gospodarkę leśno-rolną. Im mniejsze gospodarstwo tym zabudowa gospodarcza bardziej zredukowana.

c/ Budownictwo najnowsze odmienne od pozostałych datujące się od 1950 r. Budynki mieszkalne zbudowane są głównie z cegły, kryte gontem lub dachówką o zredukowanej części gospodarczej. Ten typ budownictwa związany jest z przejściem pewnej części ludności do pracy w przemyśle.

Znaczne różnice między poszczególnymi typami budownictwa istnieją w wyposażeniu wnętrza domów, w układzie izb i ich wielkości. Wszystkie budynki mieszkalne na terenie gminy Svetina są zelektryfikowane, a w gospodarstwach dużych i nowym budownictwie istnieją lokalne urządzenia wodociągowe. Pozostałe gospodarstwa zaopatrują się w wodę ze studni bądź źródeł.

We wsi Svetina znajduje się obiekt wypoczynkowy wy /schronisko górskie/ czynne cały rok.

Przemysł reprezentowany jest przez mały kamieniołom, z którego eksploatowany kamień przeznaczony jest na budowę dróg, oraz mały tartak.

6 Hodowla

Podstawą hodowli zwierząt na terenie gromady Svetina są w pierwszym rzędzie użytki zielone, a następnie rośliny pastewne uprawiane na gruntach ornych dostarczające głównie pasz objętościowych /siano koniczyny/, a tylko w niewielkim stopniu pasz treściwych /owies, kukurydza/. W stosunku do powierzchni użytków rolnych, pogłowie w sztukach przeliczeniowych nie jest wysokie i wynosi średnio dla całej gromady 73,5 sztuk dużych. W poszczególnych wsiach występuje jednak duże zróżnicowanie i obsada hodowli wynosi od 56,8 /Javornik/ do 79,4 /Poznica/ sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych /tab.5/.

Na całym terenie w strukturze hodowli dominuje hodowla bydła zajmująca od 71,0% /Sveti Dol/ do 77,6% /Poznica/ w całości stada. Pozostałe działy hodowli nie odgrywają większej roli /hodowla trzody chlewnej 15,1% do 20,0%/.

W hodowli bydła przeważa rasa miejscowa mieszana z simentalami. Obsada bydła w sztukach rzeczywistych wynosi 58 /Javornik/ do 70 /Poznica/ sztuk. W całości stada bydło mleczne zajmuje od 25% do 30% i cechuje się stosunkowo niską mlecznością /1200-1500 litrów mleka w roku/. Około 30% stada stanowią woły będące siłą pociągową. Niska mleczność krów związana jest w pewnej mierze z wykorzystaniem krów również jako siły pociągowej do pracy w rolnictwie. Na omawianym terenie, kierunek hodowli bydła można określić jako mleczno-roboczy. Około 10-15% cieląt przeznaczone jest corocznie na sprzedaż i ubój. Hodowla bydła oparta jesg głównie na paszy uzyskiwanej z łąk i tylko nieznacznie na polowych roślinach pastewnych.

Hodowla trzody chlewnej jest stosunkowo słabo rozwinięta /15-20% w całości stada/ a obsada jej wynosi od 46 /Svetina/ do 67 /Svetli Dol/ sztuk rzeczywistych na 100 ha użytków rolnych. Dominuje rasa czarno-biała typu tłuszczowo-mięsnego i mięsnego osiągająca w ciągu 12-15 miesięcy do 150 kg wagi. Hodowla przeznaczona jest głównie na własne potrzeby, w niewielkim tylko stopniu na sprzedaż.

Pozostałe działy hodowli: konie, owce i drób są bardzo słabo rozwinięte. Obsada koni jest bardzo mała i wynosi od 1,6 /Roznica/ do 5,9 /Svetina/ sztuk rzeczywistych na 100 ha użytków rolnych. Konie są hodowane jedynie w gospodarstwach dużych, główną zaś siłę pociągową i roboczą są woły. Podobnie obsada owiec jest niewielka i na całym terenie gminy Svetina występuje zaledwie 27 sztuk owiec, a więc praktycznie hodowla ich nie odgrywa żadnej roli, mimo, że istnieją bardzo dobre warunki /duża ilość łąk i pastwisk/ na jej prowadzenie. Występujący kierunek hodowli na terenie gminy Svetina jest więc kierunkiem hodowli bydła z wyjątkiem wsi Svetli Dol, gdzie występuje kierunek hodowli bydła z trzodą chlewną.

Przeprowadzone badania terenowe wykazały, że w ostatnich 20 latach nastąpił poważny upadek hodowli na tym terenie, związany głównie z postępującą ekstensyfikacją rolniczą oraz odpływem ludności do pracy w przemyśle. W poszczególnych grupach wielkościowych gospodarstw, jedynie w gospodarstwach małych i średnich stan hodowli utrzymał się bez większych zmian. Bardzo poważne natomiast jej ograniczenie nastąpiło w gospodarstwach dużych /średnio ponad 100%/ i to głównie hodowli bydła mlecznego. Potwierdzają to materiały z wywiadów i z ksiąg gospodarczych poszczególnych gospodarstw i tak w gospodarstwie o powierzchni 43,5 ha /Svetli Dol nr 2/ w chwili obecnej jest: 2 konie, 2 krowy, 3 cielęta,

Tabela 5

Hodowla zwierząt w gminie Svetina

Wyszczególnienie	Svetina					Javornik					Kanjuce					Svetli Dol					Požnica				
	sztuk	sztuk dużych	udział w % sztuk dużych	sztuk na 100 ha użytków rolnych		sztuk	sztuk dużych	udział w % sztuk dużych	sztuk na 100 ha użytków rolnych		sztuk	sztuk dużych	udział w % sztuk dużych	sztuk na 100 ha użytków rolnych		sztuk	sztuk dużych	udział w % sztuk dużych	sztuk na 100 ha użytków rolnych		sztuk	sztuk dużych	udział w % sztuk dużych	sztuk na 100 ha użytków rolnych	
				rzeczywistych	dużych				rzeczywistych	dużych				rzeczywistych	dużych				rzeczywistych	dużych				rzeczywistych	dużych
Konie	4	4,0	7,6	5,9	5,9	3	3,0	4,5	2,6	2,6	5	5,0	6,4	4,9	4,9	3	3,0	7,1	5,4	5,4	1	1,1	2,1	1,6	1,6
Bydło	43	40,5	76,7	63,9	60,2	55	50,6	76,0	48,1	44,2	65	57,9	74,7	63,4	56,5	33	30,2	71,0	59,9	54,8	43	37,9	77,6	70,0	61,7
w tym:																									
krowy	12	12,0	22,7	17,8	17,8	19	19,0	28,5	16,6	16,6	19	19,0	24,5	18,5	18,5	11	11,0	25,9	20,0	20,0	13	13,0	26,6	21,2	21,2
jałówki	12	8,4	15,9	17,8	12,5	16	11,2	16,8	14,0	9,8	20	14,0	18,1	19,5	13,7	9	6,3	14,8	16,3	11,4	15	10,5	21,5	24,4	17,1
cielęta do 5 miesięcy	3	0,9	1,7	4,5	1,3	4	1,2	1,8	3,5	1,0	7	2,1	2,7	6,9	2,0	3	0,9	2,1	5,4	1,6	4	1,2	2,5	6,5	1,9
woły	16	19,2	36,4	23,8	28,6	16	19,2	28,9	14,0	16,8	19	22,8	29,4	18,5	22,3	10	12,0	28,2	18,2	21,8	11	13,2	27,0	17,9	21,5
Trzoda chlewna	32	8,0	15,1	47,6	11,9	46	11,5	17,3	40,2	8,7	56	14,0	18,1	54,7	13,7	34	8,5	20,0	61,7	15,4	33	8,3	17,0	53,8	13,5
Drób:																									
kury	73	0,3	0,5	108,6	0,4	110	0,4	0,6	96,2	0,3	106	0,4	0,5	103,7	0,4	69	0,3	0,7	125,2	0,5	69	0,3	0,6	112,4	0,5
Kozy	-	-	-	-	-	2	0,2	0,3	1,7	0,2	2	-	-	-	-	4	0,3	0,7	7,3	0,5	-	-	-	-	-
Owce	1	0,1	0,1	1,5	0,2	9	0,9	1,3	7,9	0,8	2	0,2	0,3	2,0	0,2	2	0,2	0,5	3,6	0,4	13	1,3	2,7	21,2	2,1
Razem	x	52,9	100,0	x	78,6	x	66,6	100,0	x	56,8	x	77,5	100,0	x	75,7	x	42,5	100,0	x	77,0	x	48,6	100,0	x	79,4

Źródło: Popis kmetijskih gospodarestv leta 1961

Tabela 6

Produkcja globalna w gminie Svetina

Wyszczególnienie	Svetina				Javornik				Kanjuce				Svetli Dol				Požnica			
	Produkcja w szt. kg, l	Produkcja w jedn. zboż.	% prod. glob.	% grupy	Produkcja w szt. kg, l	Produkcja w jedn. zboż.	% prod. glob.	% grupy	Produkcja w szt. kg, l	Produkcja w jedn. zboż.	% prod. glob.	% grupy	Produkcja w szt. kg, l	Produkcja w jedn. zboż.	% prod. glob.	% grupy	Produkcja w szt. kg, l	Produkcja w jedn. zboż.	% prod. glob.	% grupy
I. Produkcja roślinna	x	707,5	63,4	100,0	x	1208,0	69,1	100,0	x	1251,9	67,1	100,0	x	530,5	60,3	100,0	x	697,3	62,6	100,0
A. Alimentacyjne	x	174,4	15,6	24,6	x	118,9	6,8	9,8	x	346,4	18,5	27,7	x	113,0	12,9	21,3	x	180,3	16,2	25,8
1. Zboża	x	104,1	9,3	14,7	x	95,5	5,4	7,9	x	141,2	7,6	11,3	x	52,5	6,0	9,9	x	99,8	8,9	14,3
pszenica	89,6	89,6	8,0	12,7	74,3	74,3	4,2	6,2	119,0	119,0	6,4	9,5	40,0	40,0	4,6	7,5	81,4	81,4	7,3	11,7
żyto	-	-	-	-	2,9	2,9	0,2	0,2	3,5	3,5	0,2	0,3	3,7	3,7	0,4	0,7	3,7	3,7	0,3	0,5
jęczmień	14,5	14,5	1,3	2,0	18,3	18,3	1,0	1,5	18,7	18,7	1,0	1,5	8,8	8,8	1,0	1,7	5,6	5,6	0,5	0,8
proso	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9,1	9,1	0,8	1,3
2. Warzywa	4,2	0,6	0,05	0,1	8,6	1,3	0,1	0,1	4,5	0,7	-	0,1	7,0	1,1	0,1	0,2	3,8	0,6	0,05	0,1
3. Ziemniaki	275,0	68,8	6,2	9,7	48,7	12,2	0,7	1,0	457,6	114,4	6,1	9,1	225,9	56,5	6,4	10,7	318,0	79,5	7,1	11,4
4. Owoce	-	-	-	-	-	-	-	-	211,5	84,6	4,5	6,8	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Winogrona	1,8	0,9	0,08	0,1	19,8	9,9	0,6	0,8	11,0	5,5	0,3	0,4	5,8	2,9	0,4	0,5	0,8	0,4	0,05	0,1
B. Rośliny pastewne	x	533,1	47,8	75,4	x	1089,1	62,3	90,2	x	905,5	48,6	72,3	x	417,5	47,4	78,7	x	517,0	46,4	74,2
1. Zbożowe	x	66,1	5,9	9,4	x	121,2	6,9	10,0	x	124,3	6,7	9,9	x	63,6	7,2	12,0	x	60,4	5,4	8,7
owies	25,9	25,9	2,3	3,7	52,2	52,2	3,0	4,3	59,5	59,5	3,2	4,7	16,4	16,4	3,9	5,1	16,8	16,8	1,5	2,4
kukurydza	40,2	40,2	3,6	5,7	69,0	69,0	3,9	5,7	64,8	64,8	3,5	5,2	47,2	47,2	5,3	8,9	43,6	43,6	3,9	5,3
2. Siano, zielonki	x	467,0	41,9	66,0	x	967,9	55,4	80,2	x	781,2	41,9	62,4	x	353,9	40,2	66,7	x	456,6	41,0	65,5
lucerna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	13,7	6,9	0,5	0,9
koniczyna	117,2	58,6	5,2	8,3	87,6	43,8	2,6	3,6	144,0	70,2	3,8	5,8	51,2	25,6	2,9	4,8	184,0	92,0	8,3	13,1
słoma zbóż	160,6	16,1	1,4	2,3	155,2	15,5	0,9	1,3	219,1	21,9	1,2	1,8	84,2	8,2	0,9	1,5	162,2	16,2	1,5	2,8
słoma kukurydzy	80,4	12,1	1,1	1,7	138,0	20,7	1,2	1,7	129,6	19,4	1,1	1,5	94,4	14,2	1,6	2,7	87,2	13,1	1,2	1,8
burak pastewny	116,2	11,6	1,0	1,6	84,0	8,4	0,5	0,7	37,8	3,8	0,3	0,3	26,6	2,7	0,3	0,5	-	-	-	-
siano łąkowe	709,8	283,9	25,6	40,1	1732,8	693,1	39,6	57,4	1178,1	471,2	25,2	37,6	493,3	197,3	22,5	37,2	679,5	271,8	24,4	38,8
pastwiska	284,2	84,7	7,6	12,0	621,2	186,4	10,6	15,5	614,8	184,4	9,8	14,7	353,0	105,9	12,0	20,0	188,8	56,6	5,1	8,1
siano pastwisk w sadach	-	-	-	-	-	-	-	-	28,2	8,5	0,5	0,7	-	-	-	-	-	-	-	-
II. Produkcja zwierzęca	x	407,47	36,6	100,0	x	548,10	30,9	100,0	x	614,50	32,9	100,0	x	351,70	39,7	100,0	x	415,70	37,4	100,0
A. Mleko		135,00	12,1	33,1	x	185,25	10,6	34,1	x	171,00	9,2	27,7	x	102,60	11,6	29,2	x	136,50	13,3	32,7
Krowy	18000	135,00	12,1	33,1	24700	185,25	10,6	34,1	22800	171,00	9,2	27,7	13200	99,00	11,2	28,2	18200	136,50	13,3	32,7
Kozy	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	400	3,60	0,4	1,0	-	-	-	-
B. Żywiec	x	263,46	23,3	63,7	x	336,30	19,2	61,3	x	423,30	22,6	69,0	x	225,10	26,7	67,0	x	254,40	23,0	61,0
wołowy	1400	84,00	7,5	20,6	1750	105,00	5,9	19,4	2100	126,00	6,7	20,6	1050	63,00	7,1	18,0	1200	72,00	6,5	17,3
cielęcy	-	-	-	-	-	-	-	-	80	4,80	0,3	0,8	160	9,60	1,1	2,7	160	9,60	0,8	2,3
wieprzowy	3510	175,50	15,8	43,1	4550	227,50	13,0	41,0	5850	292,50	15,6	47,6	3250	162,50	18,5	46,3	3360	168,00	15,2	40,4
owczy	-	-	-	-	80	4,80	0,3	0,9	-	-	-	-	-	-	-	-	80	4,80	0,5	1,1
C. Drób	66	3,96	0,4	1,0	100	6,00	0,2	1,1	100	6,00	0,3	1,0	60	3,60	0,4	1,0	60	3,60	0,3	0,9
D. Jaja	3600	9,00	0,8	2,1	5400	13,50	0,7	2,5	5040	12,60	0,7	2,0	3510	8,80	1,0	2,4	3510	8,80	0,7	2,2
E. Wełna	2	0,80	0,01	0,2	18	7,20	0,3	1,2	4	1,60	0,1	0,3	4	1,60	0,2	0,5	26	12,40	1,1	3,1
Produkcja globalna	x	1114,97	100,0	x	x	1756,10	100,0	100,0	x	1866,40	100,0	x	x	882,21	100,0	x	x	1113,00	100,0	x
Produkcja globalna na 1 ha użytków rolnych	16,6				15,2				18,2				15,8				18,1			
w tym:																				
roślinna	10,5				10,5				12,2				9,5				11,6			
zwierzęca	6,1				4,7				6,0				6,3				6,4			

6 świń i 2 owce, natomiast w 1938 roku gospodarstwo posiadało: 2 konie, 10 krów, 4 cielęta, 15 świń i 6 owiec. W innym gospodarstwie o powierzchni 27,01 ha /Svetina nr 20/ w chwili obecnej jest: 3 krowy, 3 świnie, 2 woły i 2 owce, natomiast w 1938 roku: 6 krów, 2 cielęta, 5 świń, 2 woły i 6 owiec, a więc sytuacja podobna, której przyczyną jest głównie brak ludzi do pracy, co powoduje poważny spadek hodowli.

7 Produkcja globalna i kierunki produkcji

Wielkość produkcji roślinnej jest w znacznym stopniu uzależniona nie tyle od powierzchni zasianej co do uzyskiwanych plonów z poszczególnych upraw. Plony głównych upraw, jak również plony z użytków zielonych są stosunkowo niskie, co w efekcie rzutuje na wysokość produkcji globalnej. Produkcja roślinna w jednostkach zbożowych na 1 ha użytków rolnych jest niewielka, średnio dla całej gminy Svetina wynosi 10,9 jednostek zbożowych. Różnice występujące w poszczególnych wsiach są również niewielkie i wynoszą od 9,5 jednostek /Svetli Dol/ do 12,2 jednostek zbożowych /Kanjuce/ na 1 ha użytków rolnych.

Główna masa produkcji roślinnej pochodzi z produkcji roślin pastewnych /przeszło 3/4 produkcji roślinnej/ i wynosi od 70,7% /Poznica/ do 90% /Javornik/. W grupie tej główną rolę odgrywa produkcja pasz objętościowych /siano i zielonki z łąk i pastwisk oraz siano koniczyny/. Tylko około 10% w tej grupie zajmują pasze treściwe /owies i kukurydza/, /tab.6/.

Rośliny alimentacyjne stanowią od 9,8% /Javornik/ do 25,8% /Poznica/ produkcji roślinnej. W grupie tej dominuje produkcja zbóż z przewagą pszeni-

cy oraz na terenie niektórych wsi produkcja ziemniaków /Svetina 9,7%, Poznica 11,4%/. Pozostałe uprawy nie odgrywają większej roli i zajmują minimalny udział w produkcji roślinnej. Istniejące kierunki produkcji roślinnej można określić jako wybitnie paszowiskowy /Javornik/ i paszowiskowy z produkcją pszenicy i ziemniaków na terenie pozostałych wsi.

Również produkcja zwierzęca w jednostkach zbożowych na 1 ha użytków rolnych jest bardzo niska i wynosi od 4,7 jednostek /Javornik/ do 6,6 jednostek zbożowych /Poznica/. W całości produkcji zwierzęcej ponad 60% zajmuje produkcja żywca z przewagą żywca wieprzowego oraz ponad 30% produkcja mleka. Proporcje te są niemal identyczne na terenie wszystkich wsi gminy Svetina, w związku z czym istniejący kierunek produkcji zwierzęcej można określić jako kierunek mięsny z udziałem mleka /tab.6/.

Stosunek produkcji roślinnej do zwierzęcej w całości produkcji globalnej rolnictwa na terenie poszczególnych wsi jest niemal taki sam i wynosi 2/3 produkcja roślinna i 1/3 produkcja zwierzęca, tak więc kierunkiem głównym jest produkcja roślinna, zaś towarzyszącym produkcja zwierzęca. W poszczególnych wsiach kierunki produkcji globalnej rolnictwa przedstawiają się następująco /tab.6/

a/ Wieś Svetina - V_3 /$p_3$pt,ps/ + A_1/ss_1m/ - kierunek roślinny, pastewny z udziałem trzody chlewnej

b/ Wieś Javornik - V_3 /$p_3$pt,ps/ + A_1/ss_1m/ - kierunek roślinny, pastewny z udziałem trzody chlewnej

c/ Wieś Kanjuce - V_3 /$a_1$tv + $p_2$pt,ps + A_1/ss_1m/ - kierunek roślinny, pastewny z udziałem pszenicy i hodowli trzody chlewnej

d/ Wieś Svetli Dol - $V_2/p_3pt,ps/ + A_2/ss_2m/$ - kierunek mieszany roślinno-hodowlany, pastewno-hodowlany /trzodowy/

e/ Wieś Poznica - $V_3/a_1tv + p_2pt,ps/ + A_1/ss_1m/$ - kierunek roślinny pastewny z udziałem pszenicy i hodowli trzody chlewnej.

Łącznie, produktywność rolnictwa w jednostkach zbożowych na terenie gromady Svetina jest bardzo niska i wynosi 16,6 jednostek. Dla poszczególnych wsi różnice w produktywności są niewielkie i wynoszą od 15,2 jednostek /Javornik/ do 18,2 jednostek /Kanjuce/.

W sumie przedstawione przykłady gospodarki rolnej występujące na terenie poszczególnych wsi gminy Svetina można scharakteryzować jako gospodarkę ekstensywną typu górskiego, o niskiej produktywności i dominującym kierunku pastewnym z hodowlą trzody chlewnej, niewykorzystującą istniejących możliwości bazy paszowej dla rozwoju hodowli bydła mlecznego i owiec. Przyczyną tego stanu gospodarczego tkwi w dużym odpływie siły roboczej oraz dojazdach do pracy do pobliskich miast i ośrodków przemysłowych. Gospodarka rolna spoczywa głównie na barkach starców i kobiet. Ponieważ rzeźba terenu utrudnia mechanizację rolnictwa, następuje jego stopniowa ekstensyfikacja. Grunty orne i sady przekształcają się w łąki i pastwiska, łąki i pastwiska porasta las, który i tak zajmuje znaczne powierzchnie gospodarstw. Obecnie istniejący typ gospodarki rolnej na omawianym terenie można określić jako gospodarkę leśno- pastwiskową ze słabo rozwiniętą hodowlą bydła mlecznego i owiec.

Wiesława TYSZKIEWICZ,
Roman SZCZĘSNY

LAND UTILIZATION IN CENTRAL SLOVENIA. THE CASE OF CADASTER UNIT SCETINA SOUTH OF CELJE

The study presents the results of land utilization survey done in Svetina, a cadastral unit composed of 5 villages /Svetina, Jawornik, Kanjuce, Swetli Del, Poznica/ situated southeast of the town of Celje, in central Slovenia.

The unit under study belongs to the subalpine region and is an example of submountainous individual farming. formerly oriented towards cereals and milk cattle, it undergoes at present a rather difficult period due to the strong outflow of its population. This marked outflow of manpower, traditional methods of farming, scarce financial means invested into agricultural economy - give in result the extensification of agriculture and they cause that arables and orchards turn into meadows and pastures which, in turn, are covered by forests, the latter already covering 50-70% of the total area.

The exploitation of forests is, in many cases, the main source of living of the inhabitants. The economy of the area under survey is mainly forest of forest-agricultural. Agricultural land covers, on an average, 1/3 of the total area with grasslands dominating. As regards arables they account scarcely for 30% of the total agricultural land

and are oriented towards: wheat with potatoes and maize.

Yields of main field crops and those of grasslands are relatively low and consequently the gross agricultural production amounts only from 15.2 grain units in the Jawornik village to 18.2 grain units in the Kanjuce village. Fodder dominates in gross plant production. As regards animal production, breeding of beef cattle and hogs /the latter dominating/ account for 60%. In gross agricultural production the orientation can be defined as: plant-fodder with hogs breeding - V_3/p_3ptps/ + H_1/ss_1m/.

Summing up, we can say that the area of the cadaster unit of Svetina is an example of an extensive economy of submountainous type, with low productivity, oriented towards fodder and pig breeding; the fodder base is not fully utilised in stockbreeding as regards milk cattle and sheep.

Wiesława TYSZKIEWICZ,
Roman SZCZĘSNY

UŻYTKOWANIE ZIEMI I ROLNICTWO NA PRZYKŁADZIE GMINY IZOLA ISTRIA - JUGOSŁAWIA

Opracowanie przedstawia wyniki badań użytkowania ziemi przeprowadzonych wspólnie przez Zakład Geografii Rolnictwa IG PAN i Instytut Geografii w Ljubljanie, w czerwcu 1964 roku na terenie gminy /Obciny/ Izola, powiatu /okraj/ Koper, położonej w północnej części Istrii w odległości 10 km na zachód od miasta Koper. Badany obszar Izoli o powierzchni 2370 km stanowi jednostkę katastralną i obejmuje wsie: Baredi, Dobrava, Jagodie, Livade, Malija, Šared, Vinica i miasto Izola.

W niniejszym opracowaniu z uwagi na niewielki obszar wymienionych wsi i małe różnice zachodzące w użytkowaniu ziemi i gospodarce rolnej oraz materiały statystyczne, wskazujące jedynie tereny z których opłacane są podatki to jest na szczeblu jednostki katastralnej, przyjęta została statystycznie do omówienia cała gmina Izola, ze zwróceniem uwagi na niektóre zagadnienia występujące w poszczególnych wsiach.

Przeprowadzone badania miały na celu uchwycenie problematyki użytkowania ziemi i rolnictwa w strefie północnej Adriatyku reprezentującej typ gospodarki śródziemnomorskiej. Obszar gminy Izola w okresie od 1800 roku przechodził cały szereg przeobrażeń i przekształceń wypływających z zacho-

dzących tu zmian politycznych, ekonomicznych i społecznych. Spowodowało to w rezultacie zmieniającą się wielokrotnie specjalizację rolnictwa, jego szczytowy rozwój i upadki. Obszar Istrii już od czasów Cesarstwa Rzymskiego słynął z uprawy winnej latorośli i oliwek, ten typ gospodarki z niewielkimi zmianami spowodowanymi wprowadzeniem uprawy ziemniaków i warzyw przetrwał do początków XIX wieku.

Materiały faktograficzne a zwłaszcza kartograficzne z początków XIX w. podają szczegółowo ówczesny plan oraz kierunki gospodarki rolnej, która nastawiona była na produkcję wina i oliwy. Przy czym około 50% powierzchni gminy Izoli zajęte było pod uprawę winorośli uprawianej współrzędnie z oliwką na sterasowanych pólkach /ryc.1/[x].

Do roku 1797 obszar Izoli wchodzi w skład monarchii Austro-Węgierskiej. Budowa linii kolejowej do Triestu spowodowała duży wzrost zapotrzebowania na rynku austriackim na wina pochodzące z Istrii, co przyczyniło się w poważnym stopniu do powiększenia obszarów zajętych pod uprawę winorośli i przejścia z uprawy współrzędnej z oliwką na wyłączną uprawę winnic, co zadecydowało, że uprawa oliwek w niedługim czasie uległa zanikowi. Podobnie zmniejszył się areał gruntów ornych i lasów na rzecz nowo zakładanych winnic.

W 1876 roku na terenie gminy Izola uprawa winorośli zajmowała 70% powierzchni, z tego zaś 4/5 w uprawie wyłącznej. Jedynie w części wschodniej zdala położonej od ośrodków komunikacyjnych występowały winnice współrzędnie uprawiane z warzywami i drzewami owocowymi /ryc.2/. Jednostronne ukierun-

---

[x] Julij Titl - Socialnogeografski problemi na Koprskim podželju. Koper 1965.

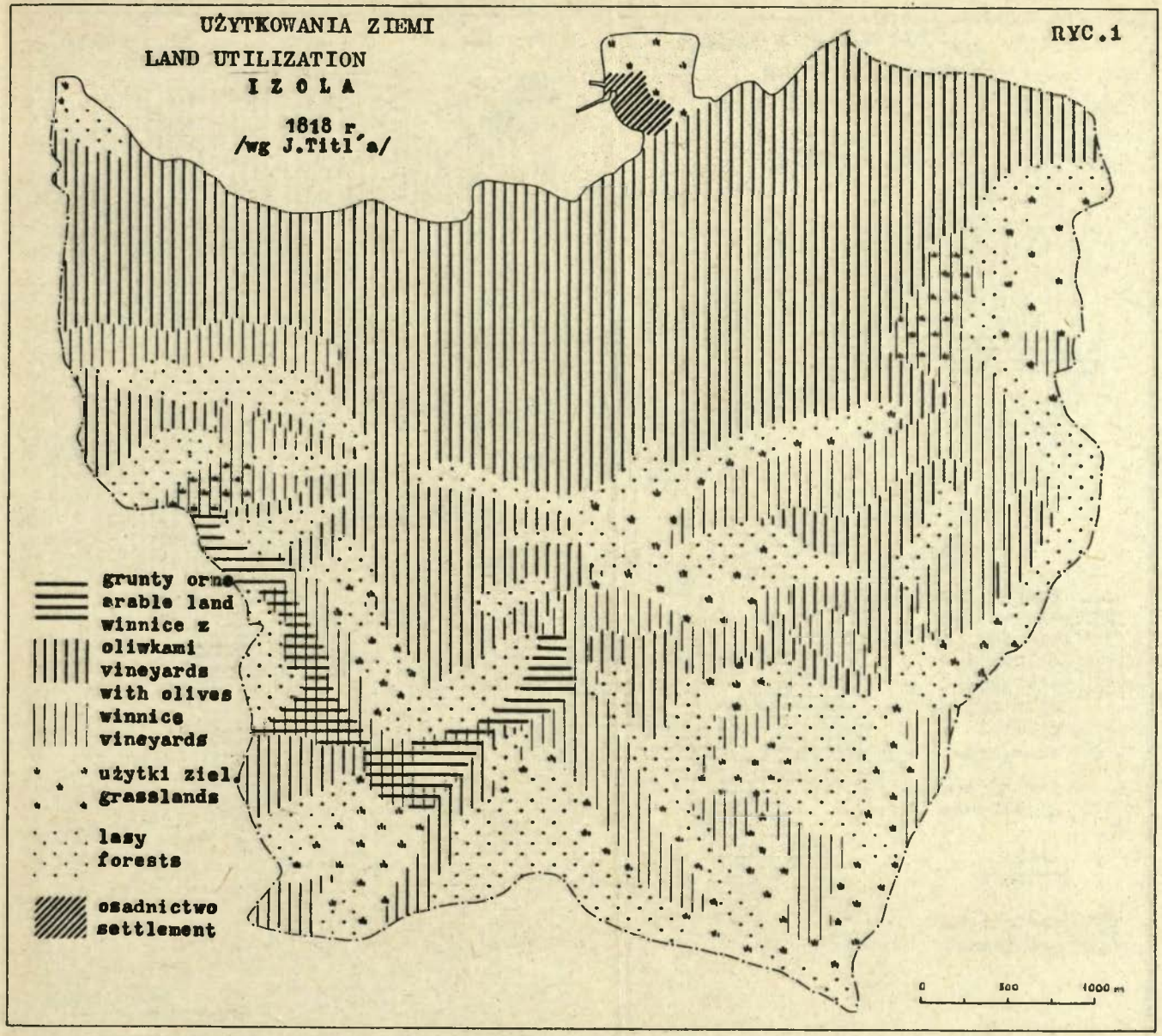

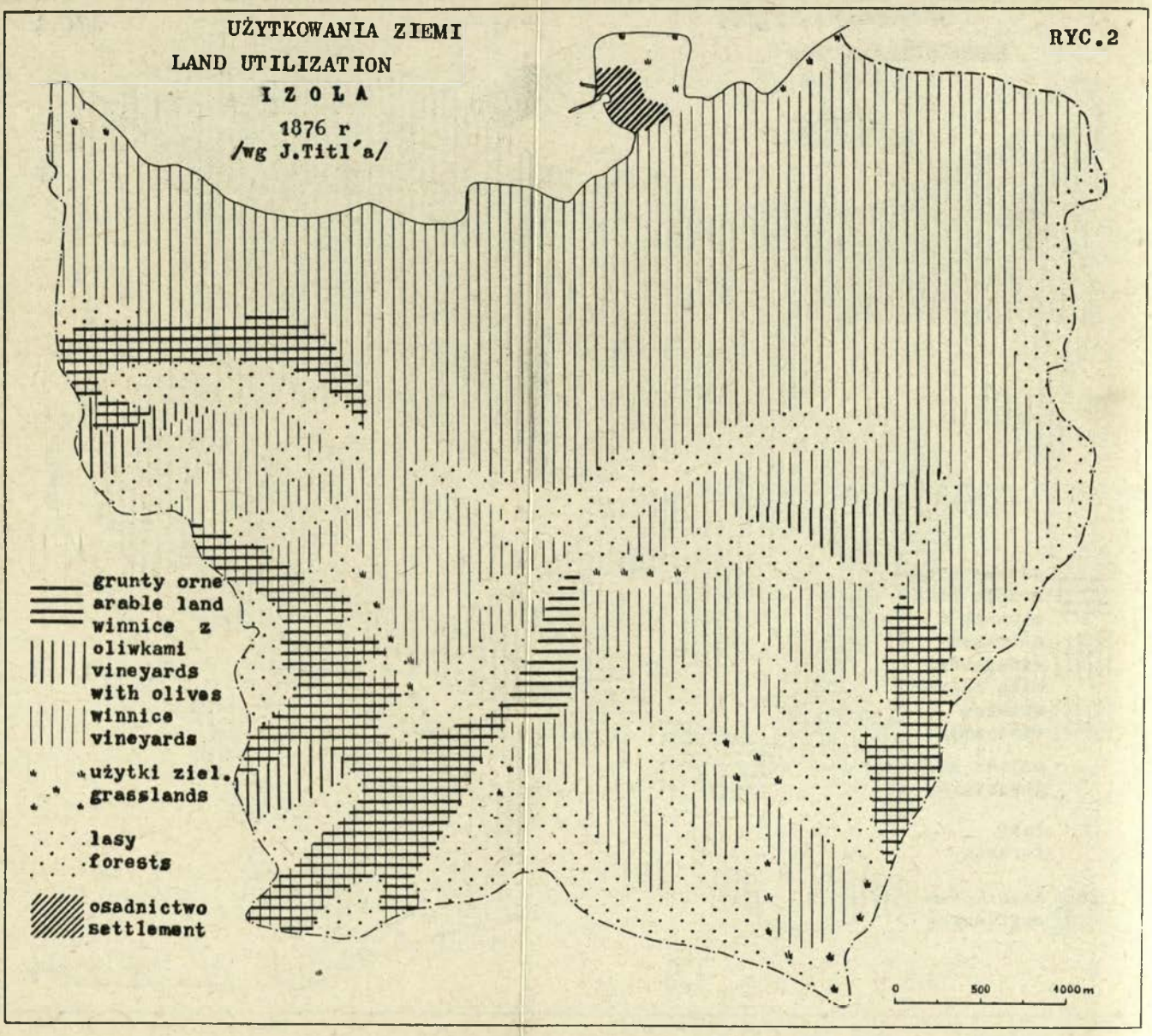

kowanie gospodarki rolnej na produkcję wina spowodowało spadek hodowli wywołany brakiem pasz pochodzących z uprawy roślin pastewnych i braku użytków zielonych.

W latach 1880-1900 na omawianym terenie nastąpiło załamanie się gospodarki winiarskiej spowodowane zniszczeniem winnic przez filokserę /Phyhloxera Vastatric/. O ile w 1876 roku powierzchnia zajęta przez winnice zajmowała 1654 ha /69,9% powierzchni/, to w roku 1900 zmalała do 305 ha /12,8% powierzchni/. Odbudowa winnic następowała stosunkowo powoli. Jednocześnie zauważa się częściowe przestawienie gospodarki na produkcję zbóż /kukurydzy i pszenicy/ oraz warzyw i ziemniaków. Ciężkie warunki pracy w rolnictwie wynikające zarówno z prymitywnej agrotechniki, jak i ogólnych mało sprzyjających dla rolnictwa warunków środowiska geograficznego, nie zachęcały ludności do zajęć w polu i powodowały migracje ludności do pracy w przemyśle w pobliskim Trieście. Zaczyna się wyraźnie proces opuszczania ziemi.

W roku 1914 obszar zajęty przez winnice występujące przeważnie w uprawie współrzędnej z sadami, bądź też z warzywami wynosi około 20% powierzchni.

Po przyłączeniu gminy Izoli do Włoch w roku 1918, następuje duża konkurencja win włoskich, co powoduje poważne zahamowanie procesu odbudowy zniszczonych winnic, który odbywał się i tak powolnie. Stagnacja w rolnictwie trwała do 1945 roku. Pewne ożywienie gospodarcze tego obszaru nastąpiło po roku 1947 kiedy gmina Izola jako strefa B wchodzi w skład wolnego miasta Triestu i część zachodnia Izoli, z uwagi na dobre położenie komunikacyjne, ma warunki dobrego zbytu na rynku uprawianych warzyw i owoców, co przyczynia się poważnie do zwiększenia ich powierzchni. W części wschodniej gminy Izoli postępowało natomiast na większą skalę przenoszenie

się ludności do pracy poza rolnictwem i zwiększyła się liczba opuszczonych gospodarstw.

Włączenie w 1954 roku obszaru Izoli do Jugosławii spowodowało w pierwszym okresie dużą migrację ludności włoskiej i masowe porzucanie ziemi. Stopniowy napływ ludności z różnych stron Jugosławii, oraz przeprowadzona reforma rolna zahamowała w pewnym stopniu postępujący upadek rolnictwa na tym terenie. Zasiedlone i zagospodarowane zostały w pierwszym rzędzie miasto Izola i tereny położone wokół niego oraz większe osiedla. Terenów położonych dalej od większych osiedli nie udało się całkowicie zasiedlić i dalej trwa proces zniszczenia byłych winnic i gruntów ornych przez zarastanie trawą i roślinnością krzaczastą. Odbudowa rolnictwa nastąpiła tu zarówno przez gospodarkę indywidualną, państwową jak i spółdzielczą. Po roku 1955 powstała spółdzielnia przejęła część ziem opuszczonych, głównie w części zachodniej gminy Izoli. Obecny kierunek wykorzystania gruntów ornych został nadany zgodnie z warunkami środowiska, nastąpiła szeroka specjalizacja winiarsko - sadowniczo - warzywna, tak w spółdzielni jak w gospodarstwach indywidualnych zainteresowanych gospodarką rolną.

Jednak na znacznych obszarach, niedostatek ludności zatrudnionej w rolnictwie oraz stały jej odpływ do zawodów pozarolniczych, powoduje dalszą ekstensyfikację rolnictwa.

1 Warunki środowiska geograficznego

Obszar gminy Izola leży na terenie jednostki fizjograficznej zwanej Pobrzeżem Savińskim /Kopru/, wchodzącym w skład północnego obszaru nadmorskiego

RYC.3

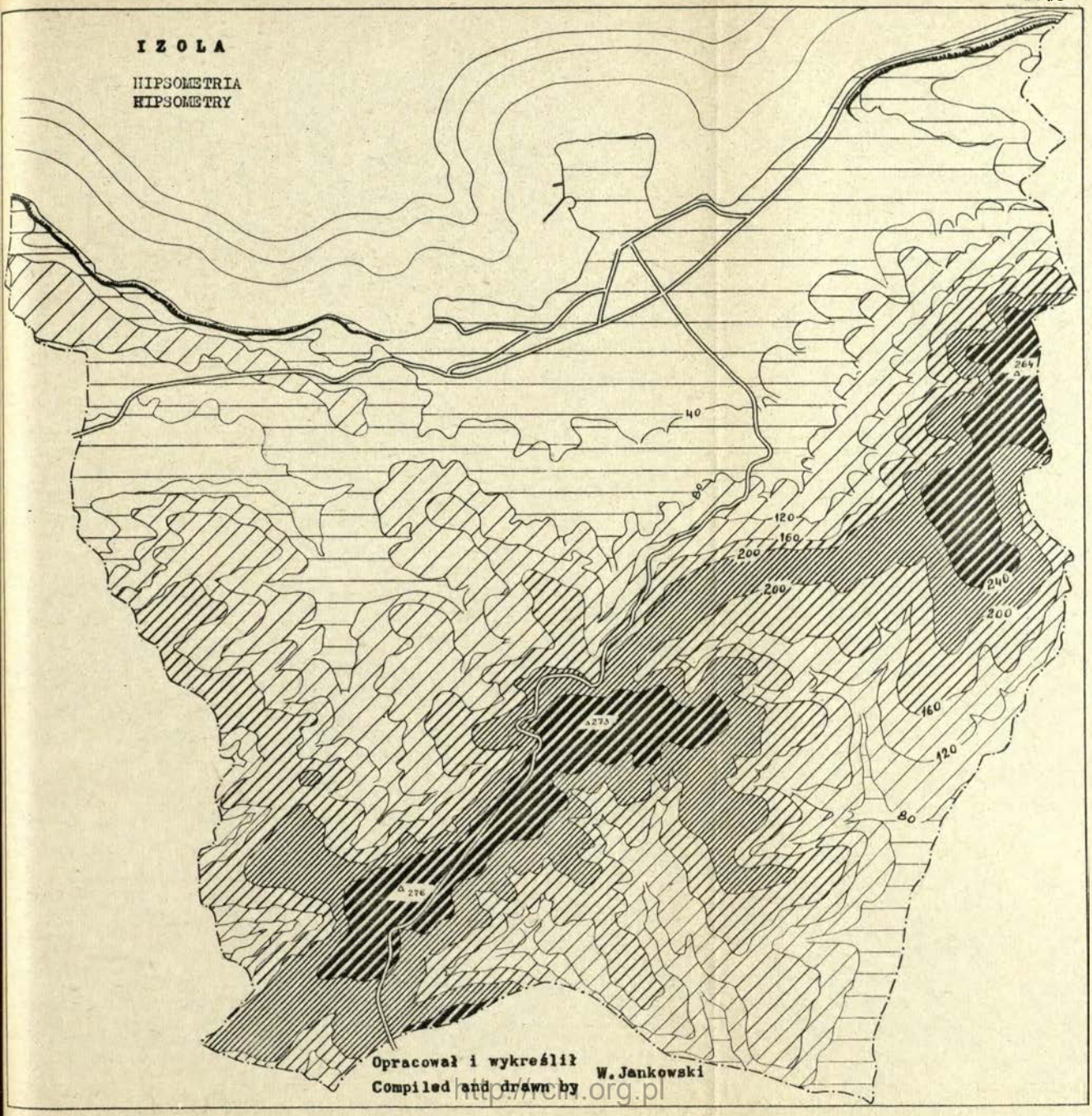

/pobrzeża/ Adriatyku[x].

Badany teren zbudowany jest z margli i piaskowców eoceńskich, oraz wapieni kredowych silnie skrasowiałych. Tworzą one nad morzem czasami klif bądź też wznoszą się od półwyspu Izola poprzez teren równiny, dając zbocza wyraźnych grzbietów osiągających 276 m n.p.m. /ryc.3/.

Gmina Izola leży w strefie klimatu adriatyckiego, w jego części północnej, gdzie uwidacznia się już duży wpływ klimatu alpejskiego, zwłaszcza w okresie jesiennym i zimowym. Średnia temperatura powietrza w styczniu wynosi + 4,2°, lipcu +23,4°, roczna +12,1°. Średnia temperatura wody w Adriatyku w styczniu +8,8°, lipcu +24,9°, roczna +16,4°. W poszczególnych latach zaznacza się większy lub mniejszy wpływ klimatu alpejskiego, poprzez duże spadki temperatur i wzrost opadów. Średnie roczne opady wynoszą około 1000 mm /1028 mm/ z minimum przypadającym w styczniu /45 mm/ i maksimum w czerwcu i październiku /98 i 115 mm/. Występuje tu bardzo specyficzny rozkład opadów w ciągu roku, na okres zimowy przypada 17,2%, wiosenny 26,1%, letni 22,0% i jesienny 34,7% sumy opadów. Jest to wynik wpływu klimatu alpejskiego, bowiem miejscowości położone w tej samej strefie klimatycznej, bardziej na południe, mają odmienny układ opadów w poszczególnych porach roku /Split maksimum opadów w zimie i jesieni 63,6% i minimum w lecie 12,8%.

Ilość godzin nasłonecznienia w ciągu roku wynosi 2000 - 2050, zaś okres wegetacyjny trwa około 240 dni.

---

[x] Svetozar Ilesič - Problemy geografskie rejonizacje ob primeru Slovenie. Geografski Vestnik - Ljubljana T.XXIX-XXX/1957/58, s.83-141.

Teren Izoli jest odwadniany przez liczne potoki do Adriatyku, często zanikające na skutek istnienia zjawisk krasowych.

Na badanym terenie wyróżnić można trzy typy gleb, których występowanie związane jest z rodzajem skały macierzystej w podłożu:

a/ gleby aluwialne węglanowe zajmujące tereny nizinne na wschód od miasta Izoli, oraz doliny potoków. Zaliczane są one do I i III klasy bonitacyjnej, zajmują około 20% powierzchni terenu;

b/ gleby brunatne bezwęglanowe i węglanowe wytworzone na utworach fliszowych, według polskiej klasyfikacji zaliczane do rędzin brunatnych o miąższości 60 - 90 cm, należą do III i IV klasy bonitacyjnej, występują na całym terenie i zajmują około 60% powierzchni;

c/ gleby typu terra rossa wytworzone na wapieniach i zaliczane do kategorii gleb zdegradowanych pedoklimaksowych o miąższości około 20 - 25 cm, mają one III i IV klasę bonitacyjną i stanowią około 20% powierzchni terenu.

W sumie warunki środowiska geograficznego są sprzyjające dla rolnictwa specjalizującego się w kierunku winiarsko - sadowniczo - warzywniczym.

2 Ludność i struktura agrarna

W 1961 roku na terenie gminy Izola zamieszkiwało 8840 osób, co daje średnią gęstość zaludnienia 373 osoby na 1 km^2. Z liczby tej jednak 7413 osób /83,4%/ mieszka na terenie miasta Izoli, co daje średnio około 1200 osób na 1 km^2, oraz 1437 osób /16,6%/ na terenach poszczególnych wsi wchodzących

w skład gminy Izola, gdzie gęstość zaludnienia wynosi około 82 osób na 1 km^2.

Około 40% mieszkańców Izoli to ludność autochtoniczna, częściowo włoska lub zlatynizowana pochodzenia słowiańskiego. Pozostała reszta /60%/ to ludność przybyła w ramach zasiedlenia i zagospodarowania na te tereny po 1954 roku z różnych stron Jugosławii. Znalazła ona zatrudnienie głównie w zajęciach pozarolniczych, a tylko niewielka część zainteresowała się pracą na obszarach ziem opuszczonych.

Z ogólnej liczby mieszkańców 53,8% /4762 osoby/ stanowi ludność zawodowo czynna. Struktura zawodowa ludności /tab.1/ wykazuje, że dla 41,9% ludności głównym źródłem utrzymania jest praca w handlu, usługach, komunikacji i administracji, dla 39,7% w przemyśle, a zaledwie dla 18,4% w rolnictwie i rybactwie. Przemysł i obsługa ruchu turystycznego powodują odpływ ludności z rolnictwa, zwłaszcza ludności młodej. Wskaźnik zatrudnienia w rolnictwie jest więc bardzo niski, wzrasta jednak w miarę oddalania się od miasta, niemniej świadczy wymownie o postępującym zaniedbaniu gospodarki rolnej i że podstawę zatrudnienia w rolnictwie stanowią ludzie starzy, głównie kobiety.

Na 100 ha użytków rolnych przypada na terenie Izoli 37 osób zawodowo czynnych w rolnictwie. Jest to liczba niewielka. Wyłączając nawet z użytków rolnych tereny odłogów i ugorów oraz tereny zdegradowanych winnic, otrzymujemy około 52 osób na 100 ha użytków rolnych, co przy prowadzonej gospodarce rolnej o specjalizacji winiarsko -warzywniczej czy winiarskiej tradycyjnymi sposobami przy dużych nakładach pracy jest liczbą niewystarczającą, zważywszy, że większość ludności zatrudnionej w rolnictwie to ludzie w wieku powyżej 60 lat.

Tabela 1

Struktura zawodowa ludności

Wyszczególnienie	Liczba	%	%
1. Rolnictwo	650	14,4	18,4
2. Rybactwo	180	4,0	
3. Przemysł przetwórczy	300	6,7	39,7
4. Przemysł ciężki	1574	33,0	
5. Handel i usługi, komunikacja i administracja	2058	41,9	41,9
Razem	4762	100,0	100,0

Źródło: Popis kmetijskih gospodarestv leta 1961.

W spółdzielni produkcyjnej zatrudnionych jest 123 pracowników stałych. z tego 9 osób w administracji, 16 w transporcie i 7 w młynie. W okresie letnim spółdzielnia zatrudnia 15 pracowników sezonowych /na okres 1/2 roku/ oraz w okresie zbioru warzyw dodatkowo 100 pracowników płatnych od wykonanego zadania /praca akordowa/. Są to głównie pracownicy miejscowych zakładów przemysłowych szukający dodatkowego źródła zarobków. Na 100 ha użytków rolnych przypada około 20 osób oraz w okresie zbiorów warzyw około 40 osób. Jest to liczba całkowicie dostateczna przy występującym tu wysokim stopniu mechanizacji prac polowych dla prowadzenia wyspecjalizowanej gospodarki rolnej.

Dwie formy własności ziemi na terenie gminy Izoli reprezentowane są przez gospodarkę indywidualną /318 gospodarstw/ zajmującą 73% powierzchni oraz 1 gospodarstwo spółdzielcze /Zadruga/ o powierzchni 27%.

W gospodarce indywidualnej dominują gospodarstwa małe i średnie /do 5 ha/ stanowiące 88,4% ogółu gospodarstw i 77,1% powierzchni. Gospodarstwa duże /powyżej 10 ha/ wynoszą tylko 2,0% ogółu gospodarstw i 6,8% powierzchni. Mały jest również udział gospodarstw średnich /tab.2/. Gospodarstwa małe do 2 ha koncentrują się głównie w okolicy miasta Izoli. Są to drobne działki przydomowe ludności zatrudnionej od szeregu lat w przemyśle. Na pozostałym terenie przeważają gospodarstwa w wielkości 2 - 5 ha. Rozrdobnienie gospodarstw indywidualnych jest niewielkie i wynosi 3 - 5 działek występujących na terasach. W gospodarstwach indywidualnych występuje wysoki udział procentowy /25%/ zdegradowanych winnic i opuszczonych gruntów ornych.

Tabela 2

Struktura gospodarstw

Wielkość gospodarstw	Liczba gospodarstw	% gospodarstw	% powierzchni
0 - 2,0	170	53,5	30,8
2,0 - 5,0	111	34,9	46,3
5,0 - 7,0	28	8,8	16,4
7,0 - 10,0	7	2,2	5,3
10,0 - 15,0	2	0,6	1,5
Razem:	318	100,0	100,0

Źródło: Popis Kmetijskih gospodarestv leta 1961

RYC.4

MAPA UŻYTKOWANIA ZIEMI

LAND UTILIZATION MAP

IZOLA

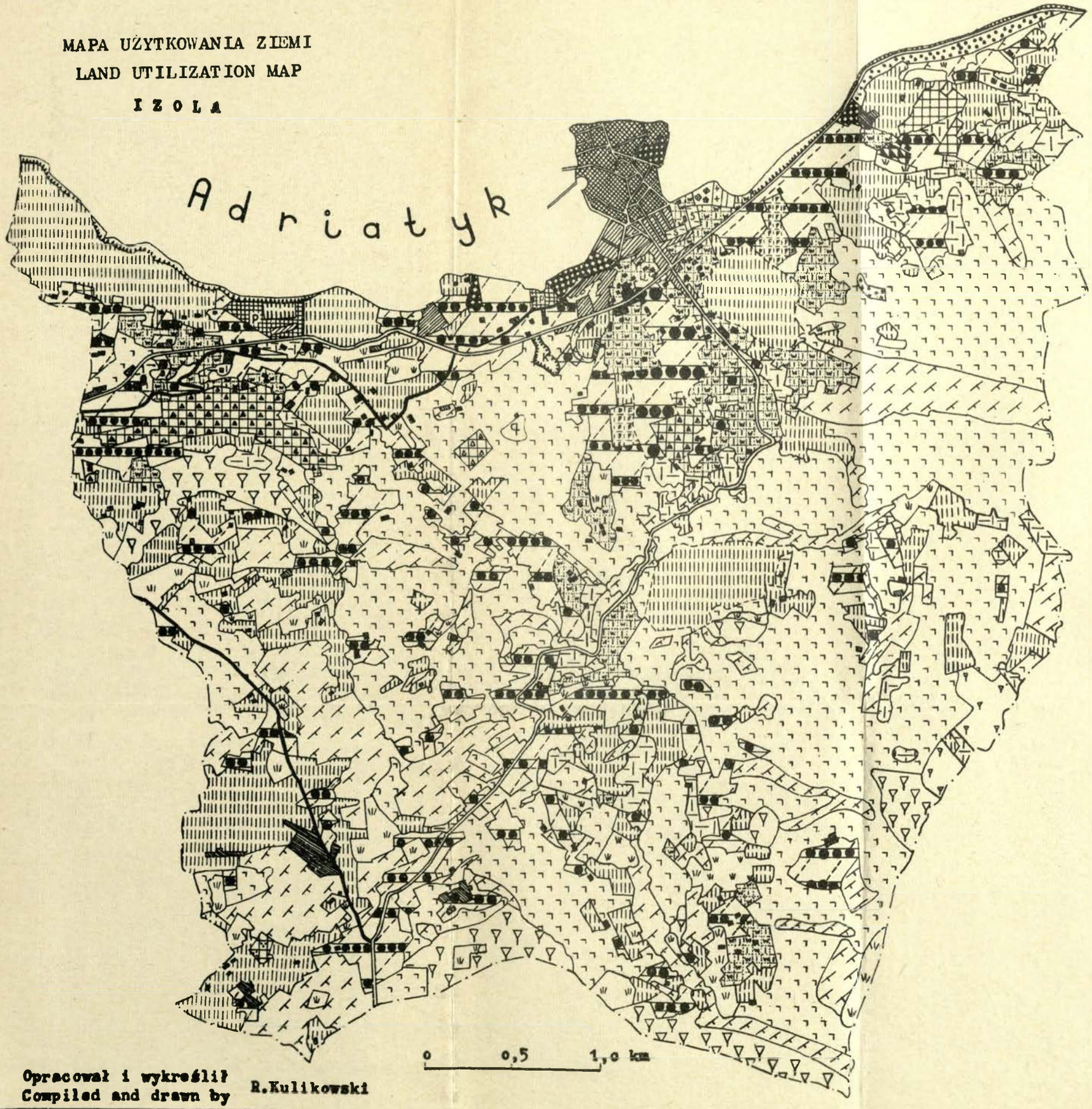

Opracował i wykreślił
Compiled and drawn by R.Kulikowski

Grunty orne spółdzielni na terenie gminy Izoli znajdują się w kilku różnych punktach oddalonych od siebie 3 do 5 km. Spółdzielnia powstała w 1957 roku na terenach opuszczonych. W 1964 roku zajmowała 539 ha, z każdym rokiem postępuje zagospodarowanie terenów gruntów opuszczonych przez zakładanie winnic i sadów owocowych.

3 Struktura użytkowania ziemi

Struktura użytkowania ziemi /tab.3, ryc.4/ wskazuje, że na terenie Izoli ponad 3/4 całości terenu zajmują użytki rolne. Pozostała reszta, to tereny zabudowy /17,1%/ oraz lasy i zarośla /8,0%/.

W ramach użytków rolnych 1/3 zajmują uprawy trwałe z dominacją winnic,/25,8% ogólnej powierzchni/, 1/3 stanowią tereny zdegradowanych i opuszczonych winnic oraz odłogi /24,3% powierzchni ogólnej/, na grunty orne przypada zaledwie 1/4 /18,0% ogólnej powierzchni/. Użytki zielone wynoszą 1/10 powierzchni użytków rolnych. Proporcje te w poszczególnych latach przedstawiały się różnie. Od 1876 roku nie uległ wprawdzie większym zmianom udział procentowy użytków rolnych w całości powierzchni /od 73,4% do 75,9%/, w ramach natomiast użytków rolnych w poszczególnych latach nastąpiły bardzo poważne zróżnicowania, świadczące o dużych przemianach oraz załamaniach się gospodarki rolnej w różnych okresach czasowych /tab.3/. Stałemu zmniejszaniu ulegały tereny lasów i zarośli, wzrostowi zaś tereny zajęte pod zabudowę.

W porównaniu do całości gospodarki na terenie Izoli, struktura użytkowania ziemi w gospodarstwach indywidualnych i w spółdzielni kształtuje się nieco odmiennie. W gospodarstwach indywidualnych użytki

rolne zajmują 70% powierzchni. W ramach użytków rolnych natomiast prawie 1/2 zajmują tereny zdegradowanych winnic i odłogi, 1/4 uprawy trwałe z dominacją winnic i zaledwie 1/5 grunty orne. W poszczególnych grupach wielkości gospodarstw, struktura użytkowania ziemi przedstawia się jeszcze inaczej. W gospodarstwach do 2 ha dominują użytki rolne /90%/ w ramach zaś użytków rolnych od 1/2 do 3/4 powierzchni stanowią uprawy trwałe i od 1/4 do 1/2 grunty orne. Najczęściej występuje gospodarka współrzędna, uprawa warzyw i drzew owocowych łącznie z winnicami. W miarę wzrostu wielkości gospodarstw maleje w nich udział użytków rolnych do 60% a wzrasta udział odłogów i zdegradowanych winnic /do 50%/.

Na terenie spółdzielni, użytki rolne zajmują 96,3% powierzchni. W ramach użytków rolnych 2/3 powierzchni zajmują natomiast uprawy trwałe z przewagą winnic, a 1/3 grunty orne. Jest to przykład intensywnego wykorzystania użytków rolnych dla prowadzenia wyspecjalizowanej gospodarki rolnej, podobny w założeniach, a równocześnie kontrastowo różny jak w gospodarstwach indywidualnych o wielkości do 2 ha.

Występujące kierunki użytkowania ziemi w poszczególnych latach na terenie gminy Izola, jak również w strukturze [illegible] gospodarstw można określić następująco:

1/ Izola rok 1876 - rolny - winiarski z udziałem lasów i zarośli
$R_3 /v_3 vr/ + F_1$

2/ Izola rok 1900 - rolny - polowy z sadami
$R_3 /o_2 + v_1 vr/$

3/ Izola rok 196[illegible] - rolny - odłogowo - winiarsko - polowy z osadnictwem
$R_3 /r_1 + v_1 vr + o_1 / + D_1 d$

Tabela 3

Użytkowanie ziemi

Wyszczególnienie	Gmina Izola						Gospodarka indywidualna		Gospodarka spółdzielcza	
	1876	%	1900	%	1962	%	ha	%	ha	%
I. Użytki rolne	1738	73,4	1779	75,0	1800,02	75,9	1281,02	70,0	519,00	96,3
1. Grunty orne	18	0,7	819	34,5	425,44	18,0	256,44	14,0	159,00	30,1
3. Tereny zdegradowanych winnic i odłogi	-	-	-	-	586,30	24,3	566,30	31,0	20,00	3,2
3. Uprawy trwałe	1654	69,9	720	30,3	623,44	25,8	328,44	17,9	295,00	54,7
winnice	1654	69,9	305	12,8	458,46	19,8	262,46	14,3	196,00	36,3
sady	-	-	415	17,5	164,98	6,0	65,98	3,6	99,00	18,4
4. Użytki zielone	66	2,8	240	10,2	174,84	7,8	129,84	7,1	45,00	8,3
łąki	-	-	-	-	91,19	4,1	66,19	3,6	25,00	4,6
pastwiska	-	-	-	-	83,65	3,7	63,65	3,5	20,00	3,7
II. Lasy i zarośla krzaczaste	602	25,4	391	16,5	164,96	8,0	149,96	8,2	15,00	2,8
III. Zabudowa i pozostałe tereny	30	1,2	200	8,5	405,02	17,1	400,02	21,8	5,00	0,9
R a z e m	2370	100,0	2370	100,0	2370,00	100,0	1831,00	100,0	539,00	100,0

Źródło: Popis kmetijskih gospodarstv leta 1961

w tym:

gospodarka indywidualna - rolny - odłogowy z winnicami i osadnictwem
$R_3 /n_2 + v_1 vv/ + D_i d$

Zadruga - wybitnie rolny - winiarski z polami
$R_4 /v_2 vv + o_1/$

Na badanym obszarze mamy do czynienia ze specyficzną gospodarką rolną o niewykorzystanych możliwościach w gospodarstwach indywidualnych oraz gospodarką winiarsko - sadowniczo - warzywniczą na terenie spółdzielni reprezentującą typową gospodarkę śródziemnomorską.

a/ Grunty orne

Grunty orne na terenie gminy Izola zajmują stosunkowo niewielki odsetek powierzchni, wynoszący niewiele ponad 1/5 powierzchni użytków rolnych /w gospodarst ach indywidualnych 1/5 i w spółdzielni 1/3 powierzchni użytków rolnych. Występują w dużym rozproszeniu wśród upraw trwałych /winnic/, odłogów, lasów i użytków zielonych, nie tworząc dużych i zwartych obszarów. Niewielkie pólka orne występują wokół poszczególnych wsi, jedynie tylko grunty orne spółdzielni tworzą zwarty kompleks zlokalizowany w części nizinnej Izoli.

Istniejące sposoby gospodarowania na gruntach indywidualnych nie odbiegają od siebie i w znacznym stopniu reprezentują tradycyjną gospodarkę rolną. Duże rozdrobnienie gospodarstw i małe rozmiary poszczególnych działek, często występujących na terenach, sprawiają że prace polowe nie są w ogóle zmechanizowane. Orki wykonywane są przy pomocy pługa, a często też i motyki. Do celów porządkowych używane

są konie i krowy. Sprzęt zbóż odbywa się ręcznie przy użyciu kosy; młocka - cepami.

Nawożenie gruntów a także i winnic jest stosunkowo wysokie /około 30 ton na 1 ha/,głównie pod kukurydzę, ziemniaki i warzywa, jak również nawożone są winnice co 3 i 4 lat. Nawóz, zwłaszcza na tereny trudno dostępne transportowany jest często jucznie /osły/. Nawożenie mineralne stosowane jest sporadycznie w minimalnych ilościach, głównie pod pszenicę i warzywa.

Najczęściej występującymi są tu zmianowania 3-letnie, bardziej intensywne w gospodarstwach małych /do 2 ha/ i mniej intensywne w gospodarstwach dużych o następującej rotacji upraw /następstwie/.

A. Gospodarstwa do 2 ha
   1/ warzywa - ziemniaki ++
   2/ pszenica
   3/ lucerna

B. Gospodarstwa średnie i duże /5 - 10 ha/
   1/ kukurydza - ziemniaki - warzywa++
   2/ pszenica - owies
   3/ lucerna.

Uzyskiwane plony z ha są niskie i wynoszą: pszenica 12-13 q, kukurydza 25 q, ziemniaki 80 - 100 q, siano lucerny 30 q.

Całkiem odmiennie przedstawiają się zagadnienia agrotechniki w spółdzielni produkcyjnej. Duże obszarowo pola umożliwiają przede wszystkim wprowadzanie mechanizacji prac polowych. Spółdzielnia posiada 8 traktorów, którymi wykonywane są orki oraz 2 buldożery służące do likwidowania odłogów i prac związanych z terasowaniem zboczy pod zakładane nowe winnice i sady. Zbiory zbóż dokonywane są przy pomocy kombajnu i żniwiarek. Jedynie tylko uprawa i zbiór warzyw odbywa się ręcznie. Tereny

Tabela 4

Użytki rolne i ich wykorzystanie

Wyszczególnienie	Gospodarstwa indywidualne			Zadruga			Razem Izola		
	Obszar w ha	%		Obszar w ha	%		Obszar w ha	%	
		gruntów ornych	użytków rolnych		gruntów ornych	użytków rolnych		gruntów ornych	użytków rolnych
I. Grunty orne	256,44	100,0	20,0	159,0	100,0	30,6	415,44	100,0	83,1
A. Ekstraktywne	45,14	17,6	3,5	25,0	15,7	4,8	70,14	16,9	4,0
pszenica	35,50	13,8	2,8	15,0	9,4	2,9	50,50	12,1	2,8
jęczmień	2,43	0,9	0,2	3,0	1,9	0,5	5,43	1,4	0,4
owies	7,21	2,9	0,5	7,0	4,4	1,4	14,21	3,4	0,8
B. Intensyfikujące	147,40	57,5	11,5	95,0	60,1	18,3	242,40	58,3	13,4
kukurydza	30,75	72,1	2,4	10,0	6,7	1,9	40,75	9,7	2,3
ziemniaki	38,03	14,9	3,0	15,0	9,4	2,9	53,03	12,8	2,9
warzywa	78,62	30,4	6,1	70,0	44,0	13,5	148,62	35,8	8,2
C. Strukturotwórcze	63,90	24,9	5,0	39,0	24,2	7,5	102,90	24,8	5,7
lucerna	44,89	17,5	3,5	14,0	8,1	2,7	58,89	14,2	3,3
mieszanki pastew.	2,51	1,0	0,2	15,0	9,4	2,9	17,51	4,2	1,0
fasola	15,70	6,1	1,2	-	-	-	15,70	3,8	0,9
groch	0,80	0,3	0,1	10,0	6,7	1,9	10,80	2,6	0,5
II. Odłogi	566,30	x	44,2	20,0	x	3,8	586,30	x	32,6
III. Uprawy trwałe	328,44	x	25,7	295,0	x	56,8	623,44	x	34,6
winnice	262,46	x	20,5	196,0	x	37,7	458,46	x	25,4
sady	65,98	x	5,2	92,0	x	17,7	157,98	x	8,8
truskawki	-	x	-	7,0	x	2,4	7,00	x	0,2
IV. Użytki zielone	129,84	x	10,1	45,0	x	8,8	174,84	x	9,7
Ogółem użytki rolne	1281,02	x	100,0	519,0	x	100,0	1800,02	x	100,0

Źródło: Popis kmetijskih gospodarstev leta 1961

gruntów ornych zajęte pod uprawę warzyw są nawadniane przy pomocy zraszania przez 2 zestawy urządzeń nawadniających.

Nawożenie gruntów i winnic jest bardzo wysokie /około 40 ton na 1 ha/, głównie pod warzywa co 2 lata i kukurydzę co 3 lata. Stosowane jest również wysokie nawożenie mineralne pod warzywa, pszenicę i w winnicach w ilości 600 kg 16% Na, 500 kg 22% Ph i 200 kg 42% K_2O na 1 ha.

W spółdzielni występują dwa rodzaje zmianowania: normalne i specjalne

A. Zmianowanie 3 letnie o rotacji
   1/ kukurydza - ziemniaki wczesne++
   2/ pszenica - owies - groch pastewny
   3/ lucerna - mieszanki pastewne zielone

B. Zmianowanie specjalne - warzywnicze o nieokreślonym bliżej okresie trwania. W ciągu roku szereg warzyw uprawianych jest dwukrotnie na tym samym polu, a mianowicie:

   1/ wczesne ziemniaki - sałata lub kalafiory
   2/ zielony groszek - fasola szparagowa
   3/ kalafiory - kalafiory

   Z innych warzyw uprawiane są: pomidory, papryka, cebula.

Uzyskiwane plony zbóż a zwłaszcza warzyw są wysokie; pszenica 24 q, wczesne ziemniaki 70 q, ziemniaki 120 q, kukurydza 30 q, papryka 150 q, pomidory 300 q, groszek zielony 50 q, ogórki 350 q itp. Warzywa przeznaczone są głównie na eksport do Triestu oraz na rynek wewnętrzny.

Tak w gospodarstwach indywidualnych, jak i w spółdzielni w strukturze zasiewów przeważają uprawy intensyfikujące, zajmujące niemal 2/3 powierzchni gruntów ornych /57,5 i 60,1%/ /tab.4/.W obydwu przy-

padkach w grupie upraw intensyfikujących przeważają lub dominują warzywa /1/2 i 3/4 całości grupy/. Udział kukurydzy i ziemniaków jest niemal taki sam, łącznie zajmują 1/2 w gospodarstwach indywidualnych i 1/4 w spółdzielni udziału upraw intensyfikujących. Powierzchnia zajęta przez uprawę warzyw, jak wykazały badania terenowe, jest znacznie wyższa od oficjalnie podawanej w statystyce. Nie ujęte zostały warzywa w uprawie współrzędnej w winnicach, mimo że występują dosyć często i w sumie zajmują znaczny udział.

Rośliny strukturotwórcze zajmują około 1/4 powierzchni gruntów ornych. Wśród nich dominuje lucerna /gospodarstwa indywidualne/ oraz lucerna z mieszankami pastewnych zielonych /spółdzielnia/.

Rośliny ekstraktywne nie mają większego znaczenia /17,6 i 16,9% powierzchni/. Uprawiane są głównie na własne potrzeby. W obydwu przypadkach dominuje pszenica. Występują również niewielkie ilości jęczmienia i owsa.

Kierunek użytkowania gruntów ornych na terenie Izoli można określić następująco:

Gmina Izola - I_3 lg + S_1ms - warzywniczy z lucerną

Gospodarstwa indywidualne - I_3 lg + S_1ms - warzywniczy z lucerną

Spółdzielnia Produkcyjna - I_4 lg + S_1ms,x - wybitnie warzywniczy z lucerną i mieszankami zielonymi

Zachodzące różnice w kierunkach użytkowania gruntów ornych między gospodarką indywidualną i spółdzielczą są nieznaczne i wskazują na podobną gospodarkę na gruntach ornych, a mianowicie gospo-

darkę warzywniczą, która jednak w pierwszym przypadku jest tradycyjną, a w drugim wytitnie wyspecjalizowaną.

b/ Uprawy trwałe

Uprawy trwałe na terenie Izoli zajmują ponad 1/4 powierzchni i 1/3 grupy użytków rolnych /25,8% ogólnej powierzchni/, a ich wysoki udział nadaje specyficzny charakter gospodarce rolnej i krajobrazowi. Reprezentowane są głównie przez winnice /3/4 całości upraw trwałych/.

Warunki środowiska, a głównie rzeźba terenu i klimat /opady/ powodowały, że zapoczątkowana przed dwoma tysiącami lat uprawa winnic koncentrowała się zawsze na stokach, które w tym celu zostały strasowane. Proces terasowania zboczy został zakończony do połowy XIX wieku, a ich kształt i wielkość zostały dostosowane do ówczesnego stanu gospodarczego. Po roku 1957, głównie w spółdzielni nastąpiły ponowne prace przy terasowaniu, wykonywane przy pomocy ciężkiego sprzętu mechanicznego i dostosowane do wielkoprzestrzennej gospodarki rolnej. Terasy te posiadają całkiem odmienny kształt i charakter.

Generalnie na terenie Izoli wyróżnić można 3 typy teras uzależnionych od stopnia nachylenia terenu i okresu powstania:

a/ terasy nowo powstałe /spółdzielnia/ na terenach o spadku do 20°, o umocnionych stokach kamieniami i murami oporowymi o wysokości 1/2 m, terasy są długie, zajęte głównie przez nowo zakładane winnice i sady owocowe.

b/ terasy stare na stokach o nachyleniu do 40°, o szerokości 5 - 10 m i wysokich 2 - 3 m stokach umocnionych i porosłych bądź roślinnością trawiastą, bądź krzaczastą, tworzą długie stopnie przechodzące zgodnie z rzeźbą terenu.

c/ terasy stare na stokach o nachyleniu powyżej 40° tworzą małe pólka o szerokości 2 - 3 m i powierzchni kilkudziesięciu metrów kwadratowych. Powstały przy dużych nakładach pracy w okresie ekspansji uprawy winnic, kiedy zagospodarowywane były wszystkie obszary nadające się pod uprawę winorośli.

Wielowiekowa uprawa winorośli oraz różne panujące sposoby gospodarowania pozostawiły niejednokrotnie swoje piętno na obecnie istniejących winnicach i ich uprawie. Przeprowadzone badania terenowe pozwoliły na uchwycenie całego szeregu typów winnic, które odzwierciedlają przemiany w sposobach gospodarowania. Wyróżniono następujące typy winnic:

a/ winnice w uprawie wyłącznej na trójnogu, typ bardzo stary, mało wydajny i ekstensywny,

b/ winnice w uprawie współrzędnej z drzewami owocowymi /winnice na trójnogu/,

c/ winnice na kratownicach drewnianych tak zwane pergola,

d/ winnice na palikach drewnianych,

e/ winnice w uprawie współrzędnej z sadami i warzywami /trójnóg, pergola, pale/,

f/ winnice w uprawie wyłącznej rozpięte na drutach - typ najnowszy stosowany w spółdzielni, przystosowany do zmechanizowanych prac polowych,

g/ winnice zdegradowane /opuszczone po 1954 roku/, porosłe roślinnością trawiastą.

Dużą część winnic, głównie w gospodarstwach indywidualnych, to winnice stare, których powierzchnia maleje z każdym rokiem. Założenie bowiem nowej winnicy wymaga dużych nakładów pracy i środków finansowych oraz przygotowania ziemi przez zasiewy lucerny w okresie 5 lat. Nowo powstałe winnice należą głów-

nie do spółdzielni. Wydajność uzależniona jest głównie od typu winnicy i jej wieku i wynosi od 2 do 5 kg winogron z jednego krzaka /do 50 q z ha/ lub 15 do 40 hektolitrów wina. Produkowane jest głównie wino czerwone marki /"Refošk"/ z przeznaczeniem na potrzeby własne, sprzedaż na miejscowym rynku i na eksport.

Z innych upraw trwałych na uwagę zasługują sady owocowe, w których wyróżniono 3 kategorie:

a/ sady przydomowe łącznie z warzywami, których produkcja przeznaczona jest na własne potrzeby,

b/ sady w uprawie współrzędnej z winnicami, czasem również z warzywami, uprawa bardzo intensywna, dominująca i charakterystyczna dla gospodarki śródziemnomorskiej. Z drzew owocowych występują: brzoskwinie, figi, czereśnie, pigwy, migdały,

c/ sady w uprawie wyłącznej typu handlowego. Są to sady spółdzielcze nowo zakładane w miejscu opuszczonych winnic. Dominują drzewa brzoskwiniowe. Produkcja przeznaczona jest głównie na przerób na pitne soki.

Wydajność owoców z 1 drzewa wynosi od 10 do 50 kg brzoskwiń, 5 - 20 kg fig, 25 kg czereśni.

Na terenie spółdzielni występuje również plantacja truskawek o powierzchni 7 ha, której produkcja przeznaczona jest głównie na eksport do Triestu.

c/ Odłogi i tereny opuszczone

Odłogi i tereny po zdegradowanych i opuszczonych winnicach na terenie Izoli zajmują znaczne przestrzenie, zwłaszcza w części środkowej i wschodniej. Łącznie wynoszą prawie 1/4 powierzchni /24,3% ogólnej powierzchni i 32,6% powierzchni użytków

rolnych/ i stanowią niemal tyle samo co uprawy trwałe.

Przeprowadzone wywiady i badania terenowe pozwoliły na ustalenie trzech różnych typów powstałych w różnych okresach czasowych.

a/ Najstarsze powstałe po 1920 roku po porzuceniu winnic i gruntów ornych przez emigrującą ludność. Zachował się jeszcze stary układ terasów na stokach. Całość porośnięta jest trawami i w większym lub mniejszym stopniu roślinnością krzaczastą.

b/ Tereny opuszczonych gruntów ornych i winnic po 1946 roku na skutek migracji ludności. Zachował się układ pól na terasach. Dominuje roślinność trawiasta, miejscami zaczynają wkraczać zarośla. Można je zaliczyć do grupy niewykorzystanych pastwisk.

c/ Opuszczone grunty i zdegradowane winnice po 1954 roku wywołane migracją ludności włoskiej po przyłączeniu tych terenów do Jugosławii. Na gruntach ornych zachował się całkiem wyraźny układ poszczególnych pól, w winnicach wśród bujnych traw występują usychające lub uschnięte krzewy winnic. Trawy są bujne lecz nie tak zwarte jak w poprzednich, zaklasyfikowano je jako odłogi i zdegradowane winnice.

Zagadnienie odłogów i zdegradowanych winnic na terenie Izoli jest problemem specyficznym, a ich zagospodarowanie w gospodarce indywidualnej napotyka na poważne trudności. Na badanym obszarze zagospodarowania dokonuje głównie spółdzielnia. Proces ten odbywa się jednak powoli, bowiem niwelowanie starych teras i budowanie nowych, przystosowanych do wymogów współczesnej i zmechanizowanej gospodarki wymaga oprócz kapitału, przeprowadzenia szeregu

zabiegów agrotechnicznych oraz specjalnego przygotowania ziemi pod nowe sady i winnice.

d/ Trwałe użytki zielone

Trwałe użytki zielone zajmują niewielkie obszary /7,8% powierzchni ogólnej/ i są reprezentowane w równej mierze przez łąki i pastwiska /52,1% i 47,9%/.

Przeprowadzone badania terenowe wykazały, że powierzchnia zajęta przez użytki zielone, a głównie przez pastwiska jest znacznie większa od faktycznie podawanej w statystyce, bowiem do pastwisk aczkolwiek nieużytkowanych zaliczyć należy część odłogów, powstałych w 1945 roku po opuszczonych gruntach ornych i winnicach, a które zaliczane są nadal do potencjalnych gruntów ornych.

Na terenie Izoli wyróżniono następujące typy użytków zielonych:

a/ pastwiska naturalne przydomowe, o stosunkowo małej powierzchni zaliczane do typu pastwisk świeżych /grondowe/, częściowo zagospodarowywane tak zwane murawy przydomowe,

b/ łąki i pastwiska w dolinach strumieni o przewadze roślinności trawiastej, typu świeżego, użytkowane przemiennie i niezagospodarowane, miejscami zabagnione, ulegające częściowemu wysychaniu w okresie letnim, o małej wydajności siana z 1 ha /około 15 q/,

c/ użytki zielone typu świeżego i suchego śródziemnomorskiego, powstałe w miejscu opuszczonych gruntów ornych i winnic o dominacji roślinności trawiastej często wysychającej i zarastającej roślinnością krzaczastą, są one nieużytkowane i traktowane jako potencjalne grunty orne,

d/ drobne skrawki muraw kserotermicznych na stokach o wystawie południowej.

Na badanym obszarze gospodarka na użytkach zielonych ogranicza się jedynie do ich eksploatacji, znaczna ich większość nie jest w ogóle wykorzystywana, bowiem uprawa lucerny stanowi główną bazę paszową dla hodowli.

4 Lasy i zbiorowiska krzaczaste

Lasy i zbiorowiska krzaczaste zajmują łącznie tylko 8,0% powierzchni ogólnej /164,96 ha/. W większości są to zbiorowiska krzaczaste, chociaż w statystyce figurują jako obszary leśne. Tereny leśne od szeregu lat systematycznie zmniejszały zajmowaną powierzchnię od 25,4% w 1876 roku przez 16,5% w 1960 roku do 8,0% w chwili obecnej. Praktycznie zajmują nieco większe powierzchnie, gdyż nie zostały ujęte w statystyce zarastające odłogi i stoki teras. Dominują głównie lasy dębowe z dużym udziałem akacji II klasy wiekowej i zwartości drzewostanu do 0,8. Są one typowym przykładem lasów dawniej porastających nizinne partie stoków górskich. Resztki lasów łęgowych zachowały się tu w postaci szczątkowej wzdłuż koryt strumieni w postaci mniej lub bardziej gęstych drzewostanów oraz zarośli topolowych z tamaryszkiem.

Zarośla krzaczaste występują w miejscu opuszczonych pól i winnic, jak też zajmują kulminacje i bardziej strome stoki. Są to zbiorowiska roślinności wtórnej o typie macchia powstałe w wyniku wyniszczenia lasów dębowych i zamiany ich na pola orne i winnice, też zaś opuszczone zarastają roślinnością krzaczastą.

Na terenie Izoli wyróżnić można dwa typy zbiorowisk krzaczastych w zależności od ich zwarcia i wieku:

a/ zbiorowiska krzaczaste zwarte występujące na stokach oraz wszelkiego rodzaju wcięciach i wąwozach,

b/ zbiorowiska krzaczaste leśne zarastające tereny odłogów i winnic.

5 Osadnictwo

Na obszarze gminy Izola występuje cały szereg jednostek osiedleńczych o różnych formach zabudowy, reprezentowanych przez osadnictwo miejskie /miasto Izola/ i wiejskie /Baredi, Polje, Dobrova, Jagodie, Malija, Šared, Livade i Vinica/.

Miasto Izola jest lokalnym ośrodkiem administracyjnym, handlowym, małym portem rybackim, a ostatnio również ośrodkiem przemysłowym. Wzmianki o mieście pochodzą już z XII w., jako o małej osadzie nadmorskiej, będącej własnością Piranu. W 1280 roku przechodzi ono na własność Wenecji, uzyskując w XV wieku prawa miejskie jako mały port rybacki i ośrodek winiarski. Kilkusetletnia historia i następujące zmiany w życiu gospodarczym i rozwoju miasta uwidocznione są w przemianach osadnictwa i pozwalają na wyróżnienie kilku stref:

a/ stare centrum, zlokalizowane wokół portu rybackiego o charakterystycznej zabudowie XVI i XVII-wiecznej typu medyterańskiego o wąskich i krętych uliczkach wykazujących ścisłe powiązania miasta z morzem,

b/ zabudowa XVIII i XIX-wieczna zwarta, 2 i 3 kondygnacyjna typu medyteriańskiego powstała w wyniku przekształcenia się i rozwoju miasta w ośrodek handlowy, zlokalizowana wokół placu targowego na wschód od miasta,

c/ nowe budownictwo blokowe usytuowane na północ i południe od starego ośrodka, będące wynikiem powstawania zakładów przemysłowych i zmiany funkcji miejskiej,

d/ budownictwo willowe wśród sadów i ogrodów powstałe w ostatnim 50-cio leciu.

Rozwój ruchu turystycznego w ostatnich latach spowodował powstanie nowoczesnego, dobrze urządzonego ośrodka hotelowo - campingowego Belveder/zlokalizowanego na peryferiach miasta przy drodze z Triestu do ośrodków wypoczynkowych wzdłuż Adriatyku. Na wschód od miasta Izoli występuje wyraźna strefa osadnictwa podmiejskiego położonego wśród sadów, ogrodów i małych winnic, bez zabudowań gospodarczych, zamieszkałego przez ludność nierolniczą związaną z ośrodkiem miejskim i nowo powstałymi funkcjami tego obszaru jak: turystyka, przemysł i komunikacja.

Przemysł miasta reprezentowany jest przez trzy zakłady, a mianowicie dwie fabryki konserw rybnych zlokalizowane w części zachodniej i południowej miasta, oraz zakłady metalowe w pewnym oddaleniu w kierunku północnym. Mały port rybacki z przystanią łodzi spełnia drugorzędne znaczenie w funkcji miasta a razem z targowiskiem i halą rybną stanowi malowniczy obiekt dla turystów. Na terenie miasta istnieją urządzenia sportowe i rekreacyjne jak: dwa boiska sportowe, park, zieleńce i kąpielisko. Całość osadnictwa miejskiego jest zelektryfikowana i skanalizowana. Osadnictwo wiejskie skanalizowane

jest tylko częściowo, tam gdzie tworzy ono zwarte i większe ośrodki.

Osadnictwo wiejskie na terenie Izoli reprezentowane jest przez dwa typy:

a/ osadnictwo wiejskie zwarte /skupione/ typu medyterańskiego zbudowane z kamienia, 1 i 2 kondygnacjowe, skupione wokół małego placu położonego w centrum wsi /Malija, Vinica/,

b/ osadnictwo rozproszone, które stanowią małe wsie liczące po kilka domów lub pojedyncze gospodarstwa porozrzucane po terenie. Budynki mieszkalne również typu medyterańskiego, zbudowane są głównie z kamienia, otoczone zabudową gospodarską w nienajlepszym stanie /Baredi, Polje, Dobrava, Jagodie, Livade, Šared/. Znaczna część domów, zwłaszcza położonych zdala od ośrodka miejskiego i połączeń komunikacyjnych, jest opuszczona i zniszczona. Jak wykazały badania żadna z tych wsi nie stanowi wyraźnie odgraniczonej jednostki osadniczej.

6 Hodowla

Mimo dużej powierzchni pastwisk podstawą hodowli na terenie Izoli są głównie rośliny pastewne uprawiane na gruntach ornych i dostarczające pasz treściwych /kukurydza/ i objętościowych /lucerna/. Hodowla prowadzona jest głównie w gospodarstwach indywidualnych. W stosunku do powierzchni użytków rolnych stan pogłowia zwierząt na terenie gminy Izoli w sztukach rzeczywistych jak i w sztukach przeliczeniowych jest bardzo niski i wynosi zaledwie 27,4 sztuk dużych. Z wywiadów terenowych wynika jednak, że obsadę inwentarza na 100 ha użytków rolnych należy przedstawić odmiennie tj. w odniesieniu

do użytków rolnych aktywnych z pominięciem ujętych w tej grupie bezproduktywnych odłogów i zdegradowanych winnic, które pomimo, że w znacznym stopniu porosłe są trawą, nie są w ogóle wykorzystywane nawet jako pastwisko. Przy takim potraktowaniu zagadnienia stan hodowli wzrasta i wynosi 51 sztuk dużych na 100 ha użytków rolnych. W poszczególnych wsiach zróżnicowania ilości pogłowia na 100 ha są stosunkowo niewielkie i wynoszą od 55,6 sztuk na terenie Vinica do 60,1 sztuk na terenie Baredi i Polje. Jedynie tylko miasto Izola wykazuje duże różnice /26,8 sztuk dużych na 100 ha/, jest to jednak zjawisko typowe dla gospodarki hodowlanej w miastach.

W strukturze hodowli /tab.5/ występuje równowaga hodowli bydła /41,1%/ oraz koni i osłów, będących siłą pociągową i roboczą w gospodarstwach, w grupie tej dominują osły i stanowią podstawową siłę roboczą w polu.

W hodowli bydła dominuje rasa miejscowa, mieszana /krzyżówka miejscowej z simentalerami/. Obsada bydła w sztukach rzeczywistych wynosi 22,5 sztuk /od 13,1 - Baredi do 43,9 Šared/. W całości stada bydło mleczne zajmuje 75%. Cechuje się stosunkowo niską mlecznością /do 1500 l w ciągu roku/. Niska mleczność krów w znacznym stopniu związana jest z nastawieniem się na gospodarkę mleczno-mięsną oraz w pewnej mierze z wykorzystywaniem ich jako siły pociągowej. Hodowla krów traktowana jest jako podstawa bazy nawozowej.

Dobrze rozwinięta jest natomiast hodowla koni i osłów /siła pociągowa/ zajmująca łącznie 40,9% stada /w tym 75% to osły/, przy obsadzie 20,1 sztuk dużych na 100 ha /od 18,5 Šared do 47,2 sztuk rzeczywistych Jagodie/. Osły stanowią podstawową siłę roboczą w gospodarstwach małych do prac na grun-

Tabela 5

Hodowla

/gospodarstwa indywidualne/

Wyszczególnienie	Sztuk	Hodowla w sztukach dużych	Sztuk na 100 ha użytków rolnych[1]	Sztuk na 100 ha użytków rolnych bez odłogów[2]	Sztuk dużych na 100 ha	% stada	% stada produkcyjnego
1. Konie	53	53,0	4,1	7,4	7,4	15,1	-
2. Osły	151	90,6	11,8	21,1	12,7	25,8	-
3. Bydło	165	147,0	12,6	22,5	20,1	41,1	69,4
w tym cielęta	15	4,5	1,1	2,1	0,6	-	11,3
jałówki	25	17,5	2,0	3,5	2,5	-	
krowy	125	125,0	9,5	16,9	17,0	-	58,1
4. Trzoda	189	47,2	14,7	26,4	6,6	13,4	22,7
5. Owce i kozy	85	8,5	6,7	11,8	1,2	2,4	4,1
6. Drób	1968	7,9	153,6	275,2	1,1	2,2	3,8
Razem	x	355,7	-	-	51,1	100,0	100,0

[1] Użytki rolne w gospodarstwach indywidualnych 1281,02 ha

[2] Odłogi i tereny opuszczonych winnic 566,30 ha.
Przyjęta powierzchnia użytków rolnych 714,72 ha.

Źródło: Popis kmetijskih gospodarestv leta 1961.

tach ornych i w winnicach i służą do przenoszenia płodów rolnych, obornika, wody itp. Konie jako siła pociągowa występują jedynie w gospodarstwach większych.

Stosunkowo słabo rozwinięta jest hodowla trzody chlewnej na co wskazuje ich niska obsada od 20,1 /Malija/ do 36,7 sztuk /Baredi/. Dominuje rasa miejscowa czarno - biała typu mięsnego i mięsno - tłuszczowego o wadze 130 - 150 kg. Przeznaczona jest głównie na potrzeby własne.

Podobnie obsada owiec jest bardzo niska. Na całym terenie gminy Izoli występuje zaledwie 85 sztuk owiec, co daje średnio 11,8 sztuk na 100 ha. Hodowla owiec skupiona jest głównie na terenie wsi Dobrawa i Jagodie /44,7 sztuk na 100 ha/ podczas gdy na terenach pozostałych praktycznie nie istnieje /od 2 w Baredi do 7,5 sztuk w Šared/. Należy podkreślić, że hoduje się tu wyłącznie owce typu mięsnego.

Występujący kierunek hodowli stada produkcyjnego na badanym terenie wskazuje, że obszar gminy Izoli prowadzi gospodarkę o kierunku hodowli bydła z udziałem trzody chlewnej, wyjątki stanowią: wieś Malijia, w której występuje kierunek wybitnej hodowli bydła, zaś we wsiach Dobrawa i Jagodie hodowli bydła i owiec.

Przytoczone poniżej przykłady z przeprowadzonych wywiadów ciekawie obrazują wielkość obsady inwentarza.

a/ Gospodarstwo o wielkości 1,5 ha - wieś Polje - 1 osioł, 1 krowa, 10 kur

b/ Gospodarstwo o wielkości 3,52 ha - wieś Baredi - 1 osioł, 1 krowa, 2 świnie, 15 kur

c/ Gospodarstwo o wielkości 6,25 ha - wieś Malija - 1 koń, 2 krowy, 2 świnie, 12 kur.

W sumie badania terenowe wykazały, że w ciągu ostatnich 20 lat nastąpił duży spadek hodowli, a głównie owiec i bydła mlecznego.

7 Produkcja globalna i kierunki produkcji

Na terenie Izoli w gospodarce indywidualnej poszczególnych wsi, jak również w spółdzielni produkcyjnej główną masę produkcji roślinnej stanowią rośliny alimentacyjne /9/10 produkcji roślinnej/, wśród których dominuje produkcja winnic /2/3 produkcji roślinnej/. Z innych upraw na uwagę zasługują jedynie warzywa i owoce zajmujące od 1/5 /gospodarstwa indywidualne/ do 1/3 /spółdzielnia produkcyjna/ produkcji roślinnej /tab.6/. Produkcja pozostałych upraw alimentacyjnych /pszenica, ziemniaki/ nie odgrywa większej roli. Rośliny pastewne zajmują również minimalny udział - 1/10 w produkcji roślinnej. Wśród roślin pastewnych przeważa produkcja kukurydzy oraz pasz objętościowych /siano łąkowe i lucerna/.

Wielkość produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych wynosi w gospodarstwach indywidualnych 28,3 jednostek zbożowych, a w spółdzielni jest nieco wyższa i osiąga 30,2 jednostek zbożowych. Struktura produkcji roślinnej wskazuje na dominację roślin alimentacyjnych i kierunek produkcji roślinnej, który dla obu form własności można określić jako kierunek wybitnie alimentacyjny - winiarski z produkcją warzyw i owoców.

Podobnie struktura i poziom produkcji zwierzęcej w poszczególnych wsiach gminy Izoli nie wykazuje większych różnic. Ponad 1/2 produkcji zwierzęcej zajmuje produkcja mleka, a następnie 1/3 to produkcja mięsa z przewagę mięsa wieprzowego.

Tabela 6

Produkcja globalna

Wyszczególnienie	Gospodarka indywidualna				Spółdzielnia produkcyjna			
	Zbiory	Produkcja w jednostkach zbożowych	% produkcji globalnej	% działu	Zbiory	Produkcja w jednostkach zbożowych	% produkcji globalnej	% działu
I. Produkcja roślinna	x	20.223,7	85,6	100,0	x	15.603,5	100,0	x
A. Alimentacyjne	x	17.726,5	75,1	87,6	x	14.110,0	90,4	
1. Zboża	426,0	426,0	1,8	2,2	300,0	300,0	1,9	
pszenica	426,0	426,0	1,8	2,2	300,0	300,0	1,9	
2. Fasola i groch	825,0	980,0	4,2	4,9	700,0	840,0	5,4	
3. Ziemniaki	3.040,0	760,0	3,2	3,7	1.200,0	300,0	1,9	
4. Warzywa	4.717,0	2.358,5	10,0	11,6	7.000,0	3.500,0	22,4	
5. Owoce	990,0	495,0	2,0	2,4	2.340,0	1.170,0	7,5	
6. Winnice	6.561,5	13.123,0	53,9	62,8	4.000,0	8.000,0	51,3	
B. Rośliny pastewne	x	2.497,2	10,1	12,4	x	1.493,5	9,6	
1. Zbożowe	x	811,4	3,4	3,5	x	486,0	3,1	
kukurydza	675,6	675,6	2,9	3,0	300,0	300,0	1,9	
jęczmień	34,0	34,0	0,1	0,1	60,0	60,0	0,4	
owies	100,9	100,9	0,4	0,4	126,0	126,0	0,8	
2. Siano i zielonki	x	1.685,8	6,7	3,9	x	1.007,5	6,5	
lucerna	1.122,3	448,9	1,8	2,2	700,0	280,0	1,8	
mieszanki	75,3	30,1	0,1	0,1	600,0	240,0	1,6	
słoma zbóż	710,0	71,0	0,3	0,3	375,0	37,5	0,2	
słoma kukurydzy	922,5	92,3	0,4	0,4	300,0	30,0	0,2	
siano łąkowe	1.654,8	661,9	2,6	3,3	750,0	300,0	1,9	
pastwiska	1.272,0	381,6	1,5	2,0	400,0	120,0	0,8	
II. Produkcja zwierzęca	x	3.380,0	14,4	100,0	x	x	x	
A. Mleko	187.500	1.687,5	7,1	50,0	-	-	-	
B. Żywiec	x	1.254,0	5,2	36,5	-	-	-	
wołowy	3.500	210,0	0,9	6,1	-	-	-	
cielęcy	300	180,0	0,7	5,3	-	-	-	
barani	1.200	72,0	0,3	2,1	-	-	-	
wieprzowy	14.400	792,0	3,3	23,0	-	-	-	
C. Drób	1.800	108,0	0,4	3,2	-	-	-	
D. Jaja	105.000	262,5	1,1	7,7	-	-	-	
E. Wełna	170	68,0	0,3	2,4	-	-	-	
Produkcja globalna	x	23.603,7	100,0	x	x	15.603,5	x	
Produkcja globalna na 100 ha			18,4 /33,0/			30,2		
w tym: roślinna			15,7 /28,3/			30,2		
zwierzęca			2,7 /4,7/			-		
Produkcja globalna rolnictwa na 1 osobę zatrudnioną w rolnictwie			40,0			124,0		

Pozostałe działy /drób, jaja, wełna/ stanowią niewielki udział /od 2,3 do 7,7%/ produkcji zwierzęcej i nie odgrywają większej roli w gospodarce rolnej tego obszaru. Wielkość produkcji zwierzęcej z racji niewielkiego udziału zwierząt produkcyjnych jest stosunkowo niska. Ogółem hodowla dostarcza 3380 jednostek zbożowych, co daje średnio 4,7 jednostek zbożowych z 1 ha użytków rolnych. W sumie struktura produkcji zwierzęcej wykazuje, że obszar Izoli prowadzi hodowlę o kierunku hodowli bydła mlecznego z udziałem trzody chlewnej.

Stosunek produkcji roślinnej do zwierzęcej w poszczególnych wsiach gminy Izola jest zupełnie niezróżnicowany i wynosi 6/7 /produkcja roślinna/ do 1/7 /produkcja zwierzęca/. Na terenie spółdzielni produkcja roślinna stanowi całość produkcji globalnej rolnictwa.

Kierunek produkcji globalnej rolnictwa na terenie Izoli przedstawia się następująco /tab.6/.

a/ Gospodarka indywidualna - V_4 /$a_3$vv,vr,lg/ - kierunek wybitnie roślinny, winiarski z udziałem warzyw i owoców

b/ Spółdzielnia produkcyjna - V_4 /$a_4$vv,vr,lg/ - kierunek wybitnie roślinny, winiarski z udziałem warzyw i owoców

W sumie kierunki produkcji globalnej rolnictwa w gospodarce indywidualnej i w spółdzielni reprezentują wyspecjalizowaną gospodarkę rolną.

Produktywność rolnictwa w jednostkach zbożowych na terenie gospodarstw indywidualnych uznać należy za średnią /33,0 jednostek zbożowych na 1 ha/. Dla poszczególnych wsi różnice w produkcji są minimalne i wynoszą od 32,1 do 33,8 jednostek zbożowych na 1 ha użytków rolnych. Nieco niższa produktywność rolnictwa w spółdzielni /30,2 jednostek

zbożowych na 1 ha użytków rolnych /wynika głównie z faktu, że prawie 1/2 winnic i sadów to sady i winnice młode, nieprodukcyjne. Po wyeliminowaniu ich, produktywność wzrasta do 45 jednostek zbożowych na 1 ha, odzwierciedlając istniejące różnice w sposobach gospodarowania i efektach.

Przedstawione wyniki badań użytkowania ziemi obszaru gminy Izoli o zmieniającej się wielokrotnie specjalizacji rolniczej, stanowią ciekawe przykłady gospodarki indywidualnej i spółdzielczej. Istniejący tu problem porzuconej i zaniedbanej ziemi przy jednoczesnym występowaniu kierunku intensywnego wykorzystania gruntów ornych w obu formach własności i dużego zróżnicowania w sposobach gospodarowania wiąże się nie tylko z trudnymi warunkami produkcji rolniczej, ale ze zmianami społeczno-ekonomicznymi, które tu zachodziły na przestrzeni lat, oraz z rozwojem nowych funkcji przemysłowych z szerokimi możliwościami znalezienia zatrudnienia poza rolnictwem. Pozytywnym przejawem gospodarczym i aktywizującym rolnictwo obszaru Izoli jest powstała spółdzielnia, która przejmuje stopniowo tereny opuszczone zakładając duże, jednolite, mechanicznie uprawiane winnice, sady owocowe, zaś na równinie nadmorskiej wprowadza uprawy truskawek lub warzyw.

Wiesława TYSZKIEWICZ,
Roman SZCZĘSNY

LAND UTILIZATION IN ISTRIA. THE CASE OF CADASTER UNIT OF IZOLA, SOUTH OF KOPER

Summary

The paper presents the results of the survey of land utilization done in the cadaster unit of Izola situated in the northern part of Istria. The unit under survey consists of 5 villages of the total area amounting to 2370 sq. km. Up to 1954 the territory of Izola belonged to the Free City of Trieste. Since 1800 it has undergone several modifications due to political, economic and social circumstances that occurred there. The agricultural specialization of this area was also subject to numerous changes.

Unfavourable conditions of geographical environment and primitive agrotechniques have made the work in agriculture rather difficult and unattractive. This is why people have begun to look for occupations outside of agriculture.

Presently the agriculture of Izola is represented by private farming /73% of the total area/ and collective farming which accounts for 27% of the total area. The established co-operative farm takes over the abandoned areas which are now utilized for large uniform vineyards /mechanically utilized/, and for orchards whereas on the plain

at the seaside strawberries and vegetables are grown.

In private sector farms of up to 5 ha are dominant covering 77,1% of the area. The number of 52 persons per 100 ha of agricultural land is insufficient as the traditional methods of work are applied and the intensity of labour in farming is large.

The orientation of land utilization in private farming can be defined as: agricultural - fallow with vineyards and orchards /R_3o_2/ + $v_1$vv + D_1d/, of which 70% of the area refer to agricultural land half of which is a fallow land, 1/4 vineyards and orchards and 1/3 - arables. The orientation of the co-operative farm is strongly agricultural with vineyards and fields /R_4 /$v_2$vv + o_1/; more than 96% of the total area are agricultural lands of which 2/3 are under vineyards and orchards and 1/3 - under arables.

Intensifying crops /more than 60%/ prevail both in private and social farming and here vegetables are dominant. 1/4 of the sown area is covered by structure forming crops whereas the extractive crops are rather insignificant.

Stockbreeding is little developed /27.4 big units per 100 ha of agricultural land/. In animal production the biggest share belongs to milk and meat which have to meet the consumption demand of the local population.

The gross production of the total agricultural economy of Izola is oriented strongly towards plant and viniculture with vegetables and fruits.

In private farming the productivity of agriculture is average amounting to 33.0 grain units per 1 ha of agricultural land. The productivity in social farming is a little lower /30.2 grain units/

which is the result of the fact that more than a half of vineyards and orchards are very young and thus unproductive.

The area of Izola is an interesting example of private and social farming where the phenomenon of the abandoned land has become a serious economic problem. A positive event in its economy had been the establishing of a collective farm which has activated the agriculture of this area.

Instytut Geografii PAN
Warszawa, Krakowskie Przedmieście 30
15 maja 1967 r. - nr 77
GP.IV/317/67

LEGENDA DO MAP UŻYTKOWANIA ZIEMI

I. G R A N I C E

A. GRANICE ADMINISTRACYJNE

1. granica gromady

B. GRANICE WŁASNOŚCIOWE

1. własność państwowa
2. własność spółdzielcza
3. własność prywatna

C. GRANICE GŁÓWNYCH UŻYTKÓW

II. U Ż Y T K I R O L N E

A. GRUNTY ORNE

1. kierunek użytkowania gruntów ornych

a. ekstraktywne

względna przewaga — ogólnej powierzchni zasiewów < 30% < 40% < 60% < 80% — per cent of cropped land

pszenicy

jęczmienia

żyta

b. intensyfikujące

ziemniaki

kukurydza

warzywa

c. strukturotwórcze

koniczyna

KEY OF SYMBOLS TO THE LAND UTILIZATION MAPS

I. B O U N D A R I E S

A. ADMINISTRATIVE

1. commune

B. OWNERSHIP

1. state
2. collective
3. private

C. MAIN FORMS OF LAND USE

II. A G R I C U L T U R A L L A N D

A. ARABLE LAND

1. orientation in arable land utilization

a. extractive crops

relative prevalance

wheat

barley

ray

b. intensifying crops

potatoes

maize

vegetables

c. structure forming crops

clover

2. ogrody

a. przydomowe łącznie z osadnictwem

b. handlowe

c. większe kompleksy ogrodów przydomowych

d. inspekty

e. kwiaty

f. truskawki

3. odłogi

4. winnice opuszczone

B. UPRAWY TRWAŁE

1. sady

gatunki drzew owocowych

a. jabłonie

b. śliwy

c. brzoskwinie

d. orzechy

e. grusze

f. wiśnie

g. czereśnie

2. gardens

a. home-yard /together with bu up area/

b. commercial

c. larger complexes of home-ya gardens

d. hot beds

e. flowers

f. straw berrys

3. abandoned land

4. abandoned vineyards

B. PERENIAL CROPS

1. orchards

a. apples

b. plums

c. apricots

d. vęlunts

e. pears

f. cherries

g. cherry-trees

III. L A S Y

A. DRZEWOSTANY ZWARTE

1. sosna
2. świerk
3. buk
4. grab
5. brzoza
6. topola
7. akacja
8. dąb
9. lipa
10. jawor
11. jesion
12. wierzba

B. DRZEWOSTANY ZDEGRADOWANE

1. sosna
2. dąb

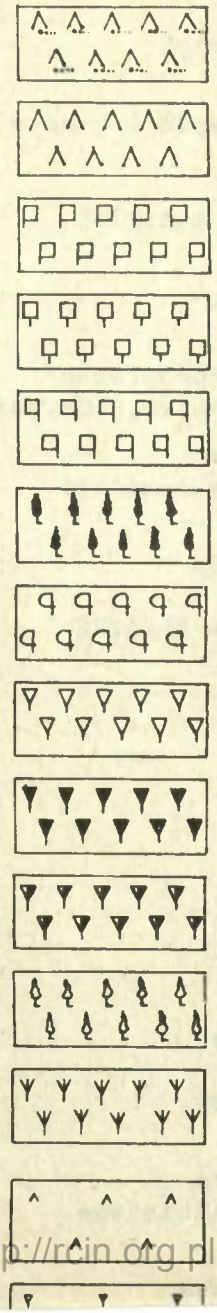

III. F O R E S T S

A. DENSE FORESTS

1. pine
2. spruce
3. beech
4. hornbeam
5. birch
6. poplar
7. false acacia /Robinia/
8. oak
9. linden
10. sycamore
11. ash
12. willow

B. DEGRADED FORESTS

1. pine

2. sady z uprawą współrzędną

a. truskawek

b. zbożowych

c. okopowych i warzyw

d. łąk i pastwisk

e. winnic

3. kultura "promiscua" /sady,winnice,warzywa/

4. plantacje

a. krzewy jagodowe

b. winnice

C. TRWAŁE UŻYTKI ZIELONE

1. grondowe

2. łęgowe

3. bagienne

4. słone

użytkowanie

dwa pokosy

przemienne kośno-pastwiskowe

pastwiskowe

2. orchards with intercalary

a. straw berrys

b. cereals

c. root crops and vegetables

d. meadows and pastures

e. vineyards

3. coultura "promiscua" /orcheards,vineyards,vegetables/

a. fruit trees nurseries

b. vineyards

C. PERNAMENT GRASSLANDS

1. grond /dry and fresh/

2. łęg /inudated/

3. bog

4. salt

utilization

two harvests

alternate, mowing and grazing

grazing

C. ZBIOROWISKA KRZACZASTE

1. jałowczyska

2. łozowiska

3. inne

IV. W O D Y

1. rzeki

2. wody stojące

3. wały ochronne

V. T E R E N Y O S I E D L E Ń C Z E
I I N N E

A. TERENY MIESZKALNE

1. zabudowa zwarta bez budynków gospodarczych
2. zabudowa luźna bez budynków gospodarczych
3. zabudowa gospodarki wielkoprzestrzennej
4. zabudowa wiejska z budynkami gospodarczymi

B. TERENY GÓRNICZE

1. kamieniołomy
   czynne
   nieczynne
2. piaskownie, żwirownie

C. TERENY PRZEMYSŁOWE

C. SHRUBS

1. juniper

2. willow

3. other

IV. W A T E R S

1. rivers

2. standing waters

3. dykes

V. SETTLEMENT AND ASSOCIATED NON AGRICULTURAL LAND

A. RESIDENTIAL AREAS

1. compact, without farm buildings

2. loose, without farm buildings

3. landed estates buildings

4. farmsteads

B. MINERAL EXPLOITATION

1. quarries
   active
   inactive
2. sand, gravel

C. INDUSTRIAL AREAS

D. TERENY KOMUNIKACYJNE

1. tereny kolejowe

2. drogi kolejowe

3. drogi bite
   a. o nawierzchni ulepsz.
   b. inne

E. TERENY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

1. parki, zieleńce, skwery

2. cmentarze

F. TERENY REKREACYJNE

1. sportowe

2. plaże

VI. N I E U Ż Y T K I

A. SZTUCZNE
   hałdy, usypiska

B. NATURALNE

1. skarpy, kamienie, skały

2. jary i wąwozy

D. COMMUNICATION

1. railway areas

2. railway lineas

3. roads
   a. improved
   b. other hard surface

E. PUBLIC UTILITIES

1. parks, green areas, etc.

2. cemeteries

F. RECRAETION

1. sprt grounds

2. beaches

VI. U N U S A B L E L A N D S

A. DERELICT
   heaps

B. NATURAL

1. scarps, stones, rocks

2. gullies

Opracował i wykonał
Complied and drawn by R. Kulikowski

ZAŁĄCZNIKI - APPENDIX

Symbole użyte we wzorach

Symbols used in the formulas

A	- zwierzęca, hodowlana	animal, livestock
a	- alimentacyjne	food crops
bt	- bydło, bydlęcy	cattle
bs	- burak cukrowy	sugar beet
D	- tereny osiedleńcze	settlement areas
d	- mieszkaniowe	residential areas
E	- ekstraktywne	extractive crops
F	- lasy, leśnictwo	forest, forestry
hb	- jęczmień browarny	malting barley
hs	- jęczmień	barley
I	- intensywne, intensyfikujące	intensive, intensifying crops
l	- mleko, mleczny	milk, milch
lg	- warzywa	vegetables
m	- mięso, mięsny	meat
ms	- lucerna	lucerne
n	- nieużytki naturalne, odłóg	unused land, abandoned land
o	- orne	arable
p	- pastewny, użytki zielone	fodder, grassland
ps	- pastwisko	pastures
pt	- łąka, siano łąkowe	meadow, meadow hay
R	- rolnictwo, rolny	agriculture, agricultural

S	- strukturotwórcze	strukture forming
se	- żyto	rye
ss	- świnie, trzoda	pigs
st	- ziemniaki	potatoes
tp	- koniczyna czerwona	red clover
tw	- pszenica	wheat
V	- roślinny	plant, vegetal, crop
v	- uprawy trwałe	perennial crops
vr	- owoce, sadownictwo	fruit, fruitculture
vv	- winorośl	grapes, vineyards
zm	- kukurydza	maize
x	- mieszanki	food mixer
++	- pełne nawożenie	full manuring
+	- częściowe nawożenie	part manuring

JEDNOSTKI ZBOŻOWE

GRAIN UNITS

a. Produkcja roślinna

a. Crop products

Liczba jednostek na 100 kg produktu

Units per 100 kg of the product

brzoskwinie	- 0,50	- apricots
burak cukrowy	- 0,25	- sugar beets
burak pastewny	- 0,1	- mangolds
buraczane wytłoki	- 0,7	- beet pulps
buraczane liście	- 0,1	- beet leaves

cebula	- 0,3	- onions
czereśnia	- 0,3	- cherries
fasola	- 1,2	- beans
fasola na zielono	- 0,3	- snap beans
figi	- 0,2	- figs
groch	- 1,2	- peas
groch na zielono	- 0,3	- snap peas
grochowianka	- 0,25	- pea hay
gruszki	- 0,4	- pears
jabłka	- 0,4	- apples
jęczmień	- 1,0	- barley
jęczmień browarny	- 1,0	- malting barley
kapusta	- 0,15	- cabbage
koniczyna - siano	- 0,4 - 0,5	- clover hay
kukurydza ziarno	- 1,0	- maize grain
kukurydza na zielono	- 0,13	- maize green
kukurydza silosowa	- 0,11	- maize silo
lucerna - siano	- 0,4 - 0,5	- lucerne hay
lucerna - nasienie	- 5,0	- lucerne grain
łąki	- 0,3 - 0,4	- meadow hay
marchew	- 0,1	- carots
mieszanki koniczyny i lucerny	- 0,15	- clover and lucerne mixtures
mieszanki kukurydzy	- 0,13	- maize mixtures
migdały	- 1,3	- almonds
odłóg	- 0,2	- abandoned land
ogórki	- 0,25	- cucumber

owies	- 1,0	- oats
owies w mieszance z jęczmieniem	- 1,0	- oat and barley mixtures
Owoce	- 0,4 - 0,5	- fruits
papryka	- 0,3	- paprika
pastwiska	- 0,2 - 0,3	- pastures
pietruszka	- 0,1	- parsley
pomidory	- 0,15	- tomatoes
pozostałe zboża	- 1,0	- other cereals
proso	- 1,0	- millets
pszenica	- 1,0	- wheat
słoma karmowa i kukurydziana	- 0,15	- fodder straw, maize leaves
słoma na ściółkę	- 0,1	- litter straw
słonecznik silosowy	- 0,11	- sunflower silo
słonecznik ziarno	- 2,0	- sunflower grain
soczewica	- 1,2	- lentils
śliwki	- 0,3	- plums
trawy	- 0,4	- grass
truskawki	- 0,6	- strawberris
ugór	- 0,2	- fallow
warzywa	- 0,15 - 0,20	- vegetables
winogrona	- 0,5	- grapes
wino	- 2,0	- wine
wiśnie	- 0,3	- morello cherries
wyka na zielono	- 0,13	- vetch green
ziemniaki	- 0,25	- potatoes
żyto	- 1,0	- rye

b. Produkcja zwierzęca

b. Animal products

jaja /100 sztuk/	- 0,25	-	eggs /100 pieces/
miód /100 kg/	- 40,0	-	honey /100 kg/
mleko krowie /100 l/	- 0,7 - 0,8	-	cow milk /100 l/
wełna /100 kg/	- 40,0	-	wool /100 kg/
żywiec /100 kg/			meat /100 kg live weight/
cielęcy	- 6,0	-	veal
drób	- 6,0	-	poultry
kozi	- 6,0	-	goat
owczy	- 6,0	-	mutton
wieprzowy	- 5,0	-	pork
wołowy	- 6,0	-	beef

WYKAZ ZESZYTÓW DOKUMENTACJI GEOGRAFICZNEJ

za ostatnie lata

1962

PRACA ZBIOROWA — **Economic Regionalization.** Materials of the First General Meeting of the Commission held in Utrecht, the Netherlands, from 8 till 9 Sept. 1961, s. 120, zł 7,—
T. LIJEWSKI — **Geografia komunikacji woj. białostockiego**, s. 206 + mapy, zł 7,— (do użytku słubowego)
PRACA ZBIOROWA — **Instrukcja szczegółowego zdjęcia użytkowania ziemi.** Wydanie II poprawione i uzupełnione, s. 180, zł 7,—
Ł. GÓRECKA — **Związek przemysłu cementowego w Polsce ze środowiskiem geograficznym,** s. 171 + 36 nl. (ryc. i fot.), zł 7,— (służb.)
E. TOMASZEWSKI — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej** 1 : 50 000. Arkusz N 33-131-C KOSTRZYN, s. 63 + ryc. n-b, zł 7,— (do użytku służbowego)
PRACA ZBIOROWA — **Studia nad użytkowaniem ziemi — IV.** Sprawozdania z prac w powiatach: koszalińskim, suwalskim i olsztyńskim, s. 120 + ryc. nlb., zł 7,—

1963

S. ŻYNDA — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej** 1 : 50 000. Arkusz N-33-139-B. TOPORÓW, s. 70 + nlb. ryc., zł 7,— (do użytku służbowego)
D. KOSMOWSKA — **Objaśnienia do mapy hydrograficznej** 1 : 50 000 arkusz Ożarów, s. 80 + mapy, zł 7,— (do użytku służbowego)
PRACA ZBIOROWA — **Bibliografia geografii polskiej** — 1960, s. 320, zł 7,—
PRACA ZBIOROWA — **Studia nad wymianą cieplną na Stacji Naukowej IG PAN w Wojcieszowie**, s. 40 + ryc. nlb., zł 7,—
PRACA ZBIOROWA — **Zagadnienia z geomorfologii i hydrografii,** s. 54 + ryc. nlb., zł 7,—
J. BĄCZYK — **Geneza Półwyspu Helskiego na tle rozwoju Zatoki Gdańskiej,** s. 180 + 28 ryc. + 36 fot. nlb., zł 7,— (do użytku służb.)

1964

PRACA ZBIOROWA — **National and Regional Atlases**, s. 155, zł 24,—
J. KOSTROWICKI — **The Polish Detailed Survey of Land Utilization. Methods and Techniques of Research**, s. 100 + nlb., zł 18,—
PRACA ZBIOROWA — **Instrukcja do mapy hydrograficznej Polski** 1 : 50 000, wydanie III, s. 83 + zał. nlb., zł 24,—
PRACA ZBIOROWA — **Materiały do monografii geograficzno-gospodarczej Chełmży**
Wpływy podziału spadkowego komasacji i parcelacji na zmianę układów przestrzennych wsi w powiecie puławskim od połowy XIX wieku, s. 152 + ryc. nlb., zł 24,—
PRACA ZBIOROWA — **Badania klimatu lokalnego**, s. 94 + ryc. nlb., zł 18,—
PRACA ZBIOROWA — **Zagadnienie geografii przemysłu**, s. 81 + ryc. nlb., zł 15,—

Cena zł 27.—

1965

1 M. STOPA — **Rejony burzowe w Polsce**, s. 100 + ryc. nlb., zł 18,—
2 B. OLSZEWICZ, Z. RZEPA — **Katalog rękopisów geograficznych**, s. 107, zł 24,—
3 T. KRZEMIŃSKI — **Objaśnienia do mapy hydrograficznej Polski** 1:50 000, arkusz STRĘKOWA GÓRA, s. 36 + nlb., zł 12,—
4 PRACA ZBIOROWA — **Polskie mapy rozmieszczenia ludności. Charakterystyka i przegląd bibliograficzny. Zasięg wpływów szkół średnich w rejonie Piły**, s. 100 + ryc. i tab. nlb., z. 21,—
5 PRACA ZBIOROWA — **Studia nad użytkowaniem ziemi — V**, s. 65 + ryc. 2, tab. nlb., zł 18,—
6 A. PROCHOWNIK — **Przemiany struktury osadniczo-agrarnej wsi powiatu proszowickiego od połowy XIX wieku do 1960 r.**, s. 159 + ryc. nlb., zł 24.—

(poz. 3 do użytku służbowego)

1966

1 J. SZUPRYCZYŃSKI — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej** 1:50 000, arkusz SZAMOCIN
M. BOGACKI — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej** 1 : 50 000, arkusz PISZ, s. 90 + ryc. nlb., zł 21.—
2/3 PRACA ZBIOROWA — **Użytkowanie ziemi w krajach Europy środkowowschodniej**, s. 160 + ryc., tab., nlb., zł 24.—
4 PRACA ZBIOROWA. **Atlas bilansu promieniowania w Polsce**, s. 10 + tab. nlb. + ryc. nlb., zł 15,—
5 W. STANKOWSKI — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej** 1 : 50 000, arkusz REPTOWO.
U. URBANIAK, J. KOTARBIŃSKI — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej**, 1:50 000, arkusz GĄBIN s. 110 + ryc. nlb. zł. 18.—
6 B. TCHORZEWSKA — **Zagadnienia bilansu wodnego rzek Nizin Środkowopolskich na przykładzie dorzecza Wilgi**. s. 86 + ryc., i tab. nlb. zł. 18.—

(poz. 1, 5, 6 do użytku służbowego)

1967

1 Praca zbiorowa — **Użytkowanie ziemi w krajach Europy Środkowowschodniej** (w druku)
2 E. DROZDOWSKI — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej** — arkusz CHEŁMNO
A. TOMCZAK — **Objaśnienia do mapy geomorfologicznej** — arkusz TORUŃ (w druku)
3 A. JELONEK — **Ludność miast i osiedli typu miejskiego na ziemiach Polski od 1810 do 1960 r.** (w druku)